

BERNARD ENJOLRAS, KARI STEEN-JOHNSEN OG GURO ØDEGÅRD (RED.)

Deltagelse i frivillige organisasjoner

Forutsetninger og effekter

Bernard Enjolras, Kari Steen-Johnsen
og Guro Ødegård (red.)

Deltagelse i frivillige organisasjoner

Forutsetninger og effekter

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Bergen/Oslo 2012

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2012
Rapport 2012:4

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Co/Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.sivilsamfunn.no

ISBN (trykt): 978-82-7763-390-0
ISBN (pdf): 978-82-7763-391-6

ISSN (trykt.): 1891-2168
ISSN (web): 1891-2176

Rapporten er finansiert av Kulturdepartementet gjennom prosjektet «Virtuelt senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor». Senteret er et samarbeidsprosjekt mellom Uni Rokkansenteret og Institutt for samfunnsforskning.

Innhold

Forord.....	5
DEL I: FORUTSETNINGER FOR DELTAGELSE.....	7
1. Hvilken betydning har personlig bakgrunn og økonomi for barn og unges medlemskap i frivillige organisasjoner? <i>Karl Henrik Sivesind</i>	
Medlemskap og alder.....	10
Medlemskap, alder og økonomi.....	12
Medlemskap, alder og personlig bakgrunn.....	14
Påvirker økonomi og personlig bakgrunn sannsynligheten for medlemskap?.....	19
Konklusjon.....	23
2. Sosial forankring og aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner <i>Sveinung Arnesen, Bjarne Folkestad og Dag Arne Christensen</i>	
Innledning.....	27
Analyse.....	31
Konklusjon.....	46
3. Rekruttering av barn og unge til frivillige organisasjoner - Barrierer, tiltak og institusjonelt samarbeid <i>Guro Ødegård, Kari Steen-Johnsen og Bodil Ravneberg</i>	
Innledning.....	49
Analyser: Rekrutteringsstrategier og institusjonelt samarbeid i fire lokalsamfunn.....	60
Veitvet: Lokale myndigheters innsats.....	60
Fjell: Behovet for koordinering og bygging av lokalsamfunn.....	68
Saupstad: Det lokale initiativet.....	75
Møhlenpris: Forebygging i frivillighetens navn.....	80

Drøftelse	86
Deltagelsesbarrierer på individnivå	88
Deltagelsesbarrierer på organisasjonsnivå	90
Deltagelsesbarrierer på systemnivå.....	93
Konklusjon	97
DEL II: EFFEKTER AV DELTAGELSE	101
3. Frivillighet i overgangen fra ung til voksen: Medlemskap, frafall og aktivisering <i>Jacob Aars</i>	
Innledning	103
Om betydningen av medlemskap, frafall og aktivisering - spesielt blant unge	104
HUNT-dataene	106
Frivillighetsløp blant unge: Empirisk analyse	110
Oppsummering	119
5. Konsekvenser av organisasjonsaktivitet for yrkesdeltakelse <i>Dag Wollebæk og Sveinung Arnesen</i>	
Ungdom: Øker organisasjonsaktivitet sannsynligheten for heltidsarbeid og studier?	125
Organisasjonsdeltakelse og fortsatt yrkesdeltakelse blant yrkesaktive over 40 år.....	136
Oppsummering	149
Sammendrag/abstract	158

Forord

Ni forskere ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor presenterer her ulike bidrag som tar for seg forutsetninger for og effekten av deltagelse i frivillige organisasjoner. Hensikten med denne rapporten er å bidra med ny kunnskap rundt barrierer og eksklusjonsmekanismer som svekker enkeltindividets og særskilte gruppers tilgang til- og deltagelse i frivillige organisasjoner.

Tidligere forskning fra senteret har vist at organisasjonssamfunnet er i endring på to måter. For det første ser vi framveksten av et nytt organisasjonslandskap, hvor de tradisjonelle sosiale massebevegelsene med samfunnsnyttig formål taper terreng, mens organisasjoner med stor grad av spesialisering, egenorganisering og profesjonalisering vinner fram. For det andre ser vi at individers tilknytning til frivillige organisasjoner endres. Medlemskapets posisjon svekkes til fordel for løsere tilknytningsformer, som ad-hoc-engasjement og kortsiktig frivillig arbeid. Disse endringene synes å ha bidratt til at organisasjonssamfunnet i økende grad rekrutterer fra den resurssterke delen av befolkningen, noe som gir et sosialt skjevfordelt deltagemønster. Når det gjelder effekter av deltagelse har vi mindre forskningsbasert kunnskap i norsk sammenheng. Denne rapporten er et anslag til utforskning av dette feltet. En kunnskapsstatus utarbeidet ved senteret på et tidligere tidspunkt antyder imidlertid positive effekter av organisasjonsdeltagelse på livskvalitet.

Denne rapportens fokus er særlig rettet mot de grupper som deltar i minst grad, de med lave sosioøkonomiske resurser samt etniske minoriteter. I tillegg har den et spesielt fokus på barn og unge. Hvilke deltagesbarrierer står vi overfor og hvordan kan disse overstiges? Hvordan virker organisasjonsdeltagelse for ulike grupper?

Rapporten er inndelt i to deler. Del 1 tar for seg sentrale forutsetninger som ligger til grunn for deltagelse i frivillige organisasjoner. Her starter Karl-Henrik Sivesind med å analysere hvordan sosial bakgrunn og økonomi påvirker barns og unges medlemskap. I det andre kapitlet fokuserer Sveinung Arnesen, Bjarne Folkestad og Dag Arne Christensen på aktivt medlemskap hos befolkningen som helhet gjennom et dobbelt fokus. I tillegg til å analysere betydningen av sosiale bakgrunnsfaktorer som kjønn, utdanning, alder og mi-

noritetsbakgrunn ser de også på betydningen av sosial forankring i nærmiljøet slik den uttrykkes gjennom botid og bostrøk. Del 1 avsluttes med en kvalitativ studie fra fire ulike lokalsamfunn, hvor forfatterne Guro Ødegård, Kari Steen-Johnsen og Bodil Ravneberg viser hvordan individuelle, organisatoriske- og systembetingede barrierer – hvert på sitt vis – bidrar til å vanskeliggjøre rekruttering av minoritetetniske barn og unge til frivillig organisasjonsdeltakelse. Studien viser også hvordan enkelte lokalsamfunn har iverksatt tiltak for å overskride disse barrierene.

Del 2 omhandler ulike effekter av frivillig organisasjonsdeltagelse. I likhet med del 1 har denne et klart ungdomsperspektiv. Her starter Jacob Aars med kapittelet «Frivillighet i overgangen fra ung til voksen», der han undersøker faktorer som kan forklare hvorfor noen unge forblir organisasjonsmedlemmer, mens andre faller fra. Blant de faktorene som undersøkes er kjønn, sosial status, nettverk, egen helse og foreldres samlivsstatus. Deretter ser Dag Wollebæk og Sveinung Arnesen på hvilken betydning organisasjonsdeltakelse har for deltagelse på arbeidsmarkedet og for sannsynligheten for å ta utdanning. De tar med andre ord for seg de langsiktige konsekvensene av passivitet og frafall i frivillig sektor.

Hver forfatter er ansvarlig for eget kapittelbidrag.

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor er finansiert av Kulturdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Del I: Forutsetninger for deltagelse

Hvilken betydning har personlig bakgrunn og økonomi for barn og unges medlemskap i frivillige organisasjoner?

Karl Henrik Sivesind

Deltakelse i frivillige organisasjoner er ulikt fordelt mellom sosiale grupper og lag i befolkningen. Høy inntekt, høy utdanning og å være i arbeid øker sannsynligheten for å delta. Det gjelder både medlemskap, aktiv deltakelse og frivillig arbeid. De nyeste tallene fra 2009 tyder på at denne sosiale skjevheten har økt siden 1997 (Wollebæk & Sivesind, 2010). Dette er en utvikling som skiller seg fra det vi ser i Sverige (Enjolras & Wollebæk, 2010), som ellers har en frivillig sektor og samfunnsstruktur som har mange felles trekk med det vi har i Norge. Det kan derfor være gode grunner til å se nærmere på hvilke mekanismer som ligger under skjevdelingen i Norge. Dersom det er mulig å identifisere hvilke grupper som utstøtes og tiltrekkes til ulike typer frivillige organisasjoner, vil det være lettere å se hvilke tiltak som kan bidra til å jevne ut de sosiale forskjellene i deltakelse i frivillig arbeid.

Mye forskning tyder på at de som er aktive i frivillig sektor mens de er unge har større sannsynlighet for også å være aktive seinere i livet (Aars, Nordø, Wollebæk, & Christensen, 2011). Her settes derfor fokuset på tiltreknings- og utstøtingsmekanismer som har å gjøre med sosial ulikhet og som påvirker barn og unges deltakelse i frivillige organisasjoner.

Det finnes lite data om deltakelse i frivillige organisasjoner som dekker aldersgrupper under 13-14 år fordi de ikke kan forventes å besvare spørreskjemaundersøkelser på egen hånd. Et unntak er kultur- og mediebruksundersøkelsen fra 2008 som dekker aldersgruppen 9 – 79 år.¹ Der har barn i aldersgruppen 9 – 18 år svart på spørsmål i telefonintervjuer, men det er en del

1. Svarprosent på 56,9, nettoutvalg var 1 975 respondenter (Paulsen & Wilhelmsen, 2010).

spørsmål der foresatte skulle svare i stedet for barna, som f.eks. om husstandsinnkomst og hovedinntektstagers utdanning.

Kultur- og mediebruksundersøkelsen fra 2008 dekker dessverre ikke alle typer organisasjoner. Det spørres imidlertid om medlemskap i idrettslag eller idrettsforening,² og i den gruppen er det så stor andel medlemmer at det er mulig å foreta en forholdsvis grundig analyse. Det spørres dessuten om deltakelse eller medlemskap i ulike typer musikk- kunst- og kulturorganisasjoner som filmklubb, organisert dans, kunstforening, amatørteater- eller revygruppe, og kor, orkester, sang- eller musikkgruppe.³ Det er få som deltar i hver av disse organisasjonstypene, men samlet til en gruppe av kunst- og kulturorganisasjoner gir dataene også her muligheter for grundig analyse. Deltakelse som er knyttet til kultur- og musikkskoler er ikke tatt med, siden aktiviteten da skjer i kommunal regi og ikke i frivillige organisasjoner.⁴ Fokuset settes på frivillig sektor. Det er imidlertid ikke mulig å trekke noen absolutt grense her. Opplæring i mange typer instrumenter i musikkskolene gis for eksempel ofte til barn og unge som også er knyttet til musikkorpsene. Dette gjør det mulig å bruke utdannede lærerkrefter i større grad en korpsene ville være i stand til på egenhånd. Vi forsøker likevel å holde oss til en definisjon av frivillig sektor slik det gjøres bl.a. i Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project (Salamon, Sokolowski, & Associates, 2004). Der er frivillige (nonprofit) organisasjoner definert som ikke underlagt offentlig styring. Siden kultur- og musikkskolene er kommunale, regnes aktiviteten som foregår der ikke som del av frivillig sektor.

Medlemskap og alder

Noen typer organisasjoner er utsatt for en sterk nedgang i deltakelse når barna kommer i tenårene, mens andre har en jevnere oppslutning. Først skal vi derfor se på hvordan alder påvirker medlemskap i kunst- og kulturorganisasjoner og i idrettslag. Vi ser på linjediagrammer med glidende gjennomsnitt for 3 års aldersgrupper for at tilfeldige svingninger som skyldes noen få respondenter ikke skal få for store utslag. Figur 1 viser at medlemskap i kunst- og kulturor-

2. Er du medlem av idrettslag eller idrettsforening? Ja/nei

3. Kunst- og kulturorganisasjon er satt sammen av følgende spørsmål: «Er du medlem i noen filmklubb?» «Driver du selv aktivt med noen form for organisert dans på fritiden?» «Er du medlem av noen kunstforening eller annen forening for billedkunst eller kunsthåndverk?» «Er du med i noen amatørteater- eller revygruppe?» «Er du for tiden aktivt med i noe kor, orkester, sang- eller musikkgruppe?» Svaralternativer: Ja/nei.

4. «Er dette organisert gjennom den kommunale musikk- og kulturskolen?» Svaralternativer: Ja/nei.

ganisasjoner er forholdsvis jevnt fordelt med rundt 20 prosent av befolkningen for aldersgrupper fra 9 til 79 år. Det er bemerkelsesverdig at det ikke er noen sterk nedgang mot slutten av tenårene, medlemskapsandelen holder seg der mellom 15 og 20 prosent av befolkningen. Det er en liten topp mellom 45 og 55 års alder. Deretter følger en gradvis nedgang bare av brutt av en kort økning i deltakelse etter vanlig pensjonsalder ved 67 år.

Figur 1. Medlemskap i kunst- og kulturorganisasjoner, glidende gjennomsnitt for 3 års perioder

Figur 2 viser et helt annet bilde for idrettslagene enn vi så for kunst- og kulturorganisasjonene. Ved 9 -10 års alder er over 70 % av befolkningen med i idrettslag. Nesten alle gutter og mange jenter spiller da fotball. Mange skoleklasser har i praksis egne lag i en fotballklubb. Andelen medlemmer faller drastisk til rundt 15 prosent fra 20 -25 år, antakelig som følge av økende prestasjonskrav i idretten, men også fordi mange flytter i forbindelse med studier og arbeidssøking. Så stiger medlemsandelen etter hvert som folk etablerer seg på studiesteder og slår seg ned og kommer i arbeid og dermed kommer med i idrettslag igjen. En ny topp nås med 40 prosent deltakelse midt i 30-åra når mange i tillegg til egen idrettsutfoldelse har barn som begynner å bli aktive i idrett. Fra 45-års alder er det en ny nedgangstendens, avbrutt av mindre oppganger til 30 prosent omtrent når folk går av med pensjon i midten og slutten av 60-åra.

Deltakelsen i kunst- og kulturorganisasjoner er generelt lavere med rundt 20 prosent av befolkningen som aktive. Den er imidlertid forholdsvis jevnt fordelt mellom aldersgruppene. Det tyder på at noen typer kunst og kultur-

aktivitet er noe man kan drive med i alle aldre, eller at noen typer aktivitet overtar når andre aktiviteter ikke lenger passer for ens aldersgruppe. Eksempler på dette er at janitsjarkorps overtar korpsmusikere som blir for gamle for skolekorpse, eller at når konkurranse- og ballettdansere kommer til en alder når de gir seg finnes det tilbud som swing og rock'n roll dans for de som ønsker å danse i en mer sosialt orientert sammenheng. Det betyr at det ikke nødvendigvis er de samme personene som fortsetter når noen gir seg.

Figur 2. Medlemskap i idrettslag, glidende gjennomsnitt for 3 års perioder

Medlemskap, alder og økonomi

I hvilken grad har de ulike mønstrene for ulike alderssegmenters medlemskap og deltakelse i idrett og kunst- og kulturorganisasjoner sammenheng med inntekt? Kan det tenkes at når det blir dyrere å drive med aktiviteter når man blir eldre fordi det kreves at satsingen blir mer seriøs, og dermed er det noen som må gi seg fordi det ikke lenger har råd? Vi skal fokusere på barn og unge, siden aldersgrupper over 16 år har vært analysert før (Aars, et al., 2011; Wollebæk & Sivesind, 2010). Tabell 1 viser at det skjer brå nedganger i husstandsinnkomst når man flytter hjemmefra mot begynnelsen av 20-åra. Det blir derfor viktig å sammenligne grupper i samme alder og ikke med de som er yngre og fremdeles bor hjemme. I undersøkelsen blir respondentene bedt om å svare hva som er husholdningens brutto inntekt i 2007. Foreldrene svarer for de under 18 år. Tabell 1 viser gjennomsnittet for ulike aldersgrupper, når de som ikke har inntekt er utelatt. Vi ser vi en nedgang fra gruppen 9-15 til gruppen 16-20 år både for de som er medlem i idrettslag, de som er medlem i

kunst- og kultur foreninger og de som ikke er medlem i noen av dem. Dette tyder på at vi allerede her ser en effekt av at folk flytter hjemmefra og etablerer egne hushold. Nedgangen kan også skyldes at foreldrene har bedre kjennskap til familiens husholdsinntekt enn unge som er 18 år og dermed skal svare selv på spørsmålene om inntekt. Hvis vi sammenligner gruppene inne hvert alderssegment, ser vi at fra 9-15 år er det ingen av dem som har statistisk signifikant forskjellig inntekt fra resten. I segmentet 16 – 20 år skiller medlemmer i idrettslag seg fra resten ved å ha noe høyere inntekt mens de som ikke er medlemmer i noen type forening har litt lavere inntekt enn de andre. For alderssegmentet 21-29 år faller gjennomsnittsinntekten ytterligere, men det er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom medlemsgruppene og befolkningen ellers. Når idrett skiller seg ut med signifikant høyere inntekt i aldersgruppen 16 – 20 år, dvs. samme alder som medlemstallet stuper, kunne det tyde på at de med lavere inntekter er blant de som slutter. Det ville i så fall kunne være et resultat av at de ikke lenger har råd til å drive med inntekt.

Tabell 1. Husholdningens brutto inntekt i 2007, gjennomsnitt for ulike aldersgrupper (1000 kr)

	9–15 år	16–20 år	21–29 år	30–49 år	50–67 år	68–79 år
Medlem i idrettslag	715	587*	409	822**	680**	456**
Medlem i kunst- og kulturforening	717	495	397	680	697**	450**
Ikke medlem	612	417*	386	615**	498**	242**

Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 sammenlignet med de som ikke tilhører medlemsgruppen i samme aldersgruppe.

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994

Gjennomsnittsinntekt er et lett forståelig mål, men gjennomsnittstall påvirkes i stor grad av at noen få har mye høyere eller mye lavere inntekt enn andre. I det følgende skal vi derfor bruke mål der ulikhet gir mindre utslag. Median er et slikt mål. Det betyr det tallet som kommer midt i en rekke når tallene er rangert fra lav til høy. Dette målet på sentraltendens blir dermed ikke påvirket av noen få ekstremt høye tall. Tabell 2 viser at husholdsinntekten for medlemmer i idrettslag skiller seg lite fra medlemmer i kunst- og kulturorganisasjoner for de tre yngste alderssegmentene. De som ikke er medlemmer i noen av kategoriene har imidlertid vesentlig lavere median husholdsinntekt i alderssegmentet 16 – 20 år. Dette gir støtte til antakelsen om at ungdommer som slutter i frivillige organisasjoner har lavere husstandsinnkomst enn de som fortsetter eller begynner i organisasjonene. Forskjellene blir mindre for alderssegmentet 21 – 29 år, og her er det ikke-medlemmene som har litt høyere medianinntekt. Dette må imidlertid undersøkes nærmere ved hjelp av multivariate teknikker. I neste avsnitt ser vi imidlertid først på betydningen av personlig bakgrunn og alder for medlemskap.

Tabell 2. Husholdningens brutto inntekt i 2007, median for ulike aldersgrupper (1000 kr)

	9–13 år	14–20 år	21–29 år	30–49 år	50–67 år	68–79 år
Medlem i idrettslag	700	600	350	714	640	370
Medlem i kunst- og kulturforening	750	600	320	650	600	350
Ikke medlem	600	350	400	650	450	230

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994

Medlemskap, alder og personlig bakgrunn

Mange undersøkelser har vist at tilknytning til frivillige organisasjoner har sammenheng med personlige faktorer som kjønn, innvandrerbakgrunn, yrkesdeltakelse, religion, utdanning og stillingsnivå og bosted. Her skal vi imidlertid sammenligne disse faktorenes betydning for medlemskap med særlig fokus på de yngste aldersgruppene, som det ofte ikke finnes data om. Generelt ser det ut til at forskjellene mellom kjønn jevner seg ut ved at særlig færre yngre menn er aktive i frivillige organisasjoner. Når det gjelder medlemskap idrettsorganisasjoner har gutter sterk overvekt både i alderssegmentene 9-13 og 14-20 år med 57 og 56 prosent av medlemmene viser Tabell 3. Det overraskende er imidlertid at gutter i den yngste gruppen er svært underrepresentert i kunst- og kulturorganisasjoner. Bare 27 prosent av medlemmene er menn, og kjønnsforskjellen i denne gruppen er statistisk signifikant. I alderssegmentet 14-20 år er gutteandelen 41 prosent og forskjellen er ikke lenger signifikant. Slik fortsetter det omtrent på samme nivå til mennene får en liten overvekt etter 68 års alder. I idrettslagene har menn en statistisk signifikant overvekt på mellom 63 og 72 prosent fra 21 til 79 års alder, i tråd med hva tidligere undersøkelser har vist. Det må jo være positivt at kjønnsforskjellene blir mindre i kunst- og kulturorganisasjoner allerede fra 14 års. Ved å se nærmere på typene organisasjoner som inngår i samlekategorien «Kunst og kultur», er det ikke overraskende at det er underkategoriene organisert dans og kor, orkester, sang- eller musikkgruppe som har de store jenteoverskuddene. I den siste kategorien blir imidlertid fordelingen jevnere fra 14 års alder. Med andre ord, guttene spiller fotball og jentene spiller og synger i kor.

Tabell 3. Andel menn, prosent

	Idrett	Kunst og kultur	Ikke medlem
9–13 år	57	27 **	55
14–20 år	56	41	48
21–29 år	69 *	45	49
30–49 år	63 **	44	44 **
50–67 år	70 **	44	45 **
68–79 år	72 **	55	41 **

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig)

Tabell 4 viser andelen av medlemmer som har innvandrerbakgrunn uansett hvilken region det gjelder. Det er for få respondenter til at det er mulig å skille mer. Den eneste signifikante forskjellen av betydning er at det er litt lavere andel innvandrere fra 30 – 49 år i idrettslag enn i befolkningen ellers.

I de følgende tabellene i dette avsnittet vises andeler innen et alderssegment med en type personlig bakgrunn (Innvandrere, gudstjenestebesøkende, videregående utdanning osv.) som tilhører en bestemt gruppe (Idrett, Kunst og kultur, Ikke medlem). Det vises også om andelen er signifikant forskjellig fra andelen hos de som ikke tilhører denne gruppa ved ensidig Fischer's exact test. I den siste kolonnen 'Alle' vises andelen for befolkningen som helhet, og om forskjellene mellom aldersgruppene er statistisk signifikant ved Pearsons Chi-Square test.

Vi har tidligere sett at unge innvandrere fra Afrika og Asia har en deltakelse i frivillig arbeid som ligner mer på majoritetsbefolkningen enn deltakelsen til eldre innvandrere (Wollebæk & Sivesind, 2010 s. 48 og 49). Dette stemmer også overens med det vi ser her. Det er overraskende høye innvandrerandeler i de yngste alderssegmentene både i idrettslag og i kunst- og kulturorganisasjoner og ingen signifikante forskjeller med befolkningen for øvrig. Her kan imidlertid innvandrere fra EØS-området være en del av forklaringen.

Tabell 4. Andel innvandrere, prosent

	Idrett	Kunst og kultur	Ikke medlem	Alle**
9–13 år	15	14	3	13
14–20 år	13	19	19	17
21–29 år	17	9	13	13
30–49 år	9 *	15	15	14
50–67 år	3	1	7 *	5
68–79 år	3	10	5	4

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Religion kan være et hinder for utfoldelse for enkelte grupper både innen idrett og kunst og kultur, mens mye sang og musikkutøvelse foregår i en religiøs sammenheng.

Tabell 5 viser andelen som gikk i gudstjeneste, messe eller møte arrangert av trossamfunn eller organisasjon som representerer ikke-religiøse livssyn minst 5 ganger i løpet av de siste 12 månedene, utenom dåp, konfirmasjon, bryllup eller begravelser. Det ser ut til at det er de godt voksne og eldre som driver med idrett og kunst og kultur samtidig som de deltar i tros- og livssyns møter. For de yngste alderssegmentene er det ingen signifikante forskjeller i andelen som er medlemmer i noen av organisasjonskategoriene og befolkningen ellers.

Tabell 5. Andel som gikk til gudstjeneste e.l. minst 5 ganger siste år, prosent

	Idrett	Kunst og kultur	Ikke medlem	Alle
9–13 år	10	18	21	13
14–20 år	13	9	14	13
21–29 år	6	15	8	8
30–49 år	11	21 **	9 *	12
50–67 år	18 **	19 *	7 **	12
68–79 år	9	31 *	18	18

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994; Alle 1 765
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Tabell 6 og Tabell 7 viser andelen som kommer fra hushold der hovedinntektshaver har hhv. videregående skole og universitet og høyskole som høyeste utdanning. I idrett er det en overvekt av personer som kommer fra hjem med middels utdanningsnivå i aldersgruppen 14 – 20 år, mens det ikke er noen signifikante forskjeller når det gjelder høyere utdanning. Innen kunst og kultur er det ingen signifikante forskjeller når det gjelder utdanning for de yngste alderssegmentene i det hele tatt. Det ser dermed ut til at medlemmer i idrettslag kommer fra husstander med litt høyere inntekt enn andre (Tabell 1) men ikke særlig høyt utdanningsnivå. Dette sier litt om hvilke grupper som blir igjen når medlemstallene i idretten raser utover i tenårene.

Tabell 6. Andel i hushold der hovedinntektshaver har videregående utdanning som høyeste utdanning, prosent

	Idrett		Kunst og kultur		Ikke medlem		Alle**
9–13 år	72		78		69		72
14–20 år	68	*	63		36		60
21–29 år	29		33		31		32
30–49 år	19	*	23		25		23
50–67 år	12		29	**	11	*	15
68–79 år	6		10		9		8

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994; Alle 1 765
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Tabell 7. Andel i hushold der hovedinntektshaver har høyere utdanning, prosent

	Idrett		Kunst og kultur		Ikke medlem		Alle**
9–13 år	49		52		41		47
14–20 år	42		40		35		38
21–29 år	20		24		19		32
30–49 år	13		16		17		21
50–67 år	8		23	**	8		16
68–79 år	6		10		7		7

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994; Alle 1 765
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Tabell 8 bygger videre opp under dette inntrykket ved at andelen medlemmer i idrettslag mellom 14 og 20 år som kommer fra hushold der hovedinntektshaver har en ledende stilling er hele 51 prosent. Andelene i kunst- og kulturorganisasjoner er mer like gjennomsnittet for befolkningen.

Tabell 8. Andel i hushold der hovedinntektshaver har ledende stilling, prosent

	Idrett		Kunst og kultur		Ikke medlem		Alle**
9–13 år	41		44		43		42
14–20 år	51	*	38		33	*	39
21–29 år	11		-		16	*	13
30–49 år	16	*	22		16		17
50–67 år	6		16		10		10
68–79 år	3		3		1		2

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994; Alle 1 765
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Når det gjelder størrelse på bosted, er det bare tettsteder med under 2000 innbyggere hvor det finnes noen signifikante sammenhenger med alder og organisasjonskategori. Det gjelder bare medlemmer av idrettslag fra 30 – 49 år som bor i tettsteder som er overrepresentert. For byer under 100 000 og storbyer med over 100 000 innbygger er det ingen signifikante forskjeller.

Tabell 9. Andel som bor i tettsted med under 2000 innbyggere, prosent

	Idrett		Kunst og kultur		Ikke medlem		Alle**
9 – 13 år	29		36		24		29
14 – 20 år	24		28		30		29
21 – 29 år	8		13		21	*	18
30 – 49 år	41	**	37		23	**	29
50 – 67 år	38		32		35		36
68 – 79 år	33		35		30		32

Veiet N: Idrett = 561; kunst- og kulturorganisasjoner= 314; Ikke medlem = 994; Alle 1 765
Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01 (Fischer's exact test, ensidig, 'Alle' Pearsons Chi-Square)

Det ser altså ut til at medlemskap har sammenheng med alder, kjønn, utdanning og stilling særlig når det gjelder idrettslag. Det kan derfor tenkes at forskjellene i inntekt som vi så i Tabell 1 og Tabell 2 ikke er et resultat av utstøtings og rekrutteringsprosesser, men i stedet kan forklares med slike bakenforliggende variabler. For å finne ut dette må vi gjøre multivariate analyser der effekten av inntekt på medlemskap kan kontrolleres med en rekke andre uavhengige variabler.

Påvirker økonomi og personlig bakgrunn sannsynligheten for medlemskap?

Tabell 10 viser tre ulike logistiske regresjonsmodeller. Den første med medlemskap i idrettslag som avhengig variabel, den neste med medlemskap i kunst- og kulturorganisasjoner som avhengig variabel, og den siste med ikke medlemskap i noen av de nevnte organisasjonstypene som avhengig variabel. Siden noen er medlemmer både i idrettslag og kunst- og kulturorganisasjoner, er det viktig å se på gruppa som ikke er medlem i noen av disse gruppene fordi de kan vise hvilke forhold som kjennetegner de som ikke tiltrekkes av eller som støtes bort fra organisasjonene.

Forenklet kan man si at modellene viser sannsynligheten for at noen er medlem i idrettslag, kunst- og kulturorganisasjoner eller ikke er medlemmer i noen av dem. I trinn 1 i Tabell 10 introduseres dummyvariabler for fire inntektsgrupper. Husholdsinntekten er rangert og delt opp i fem like store grupper eller kvintiler. Den laveste inntektsgruppen med husholdsinntekt opp til 344 000 er referansegruppa. Positive koeffisienter for de fire inntektsvariablene viser da at det er mer sannsynlig at noen med det inntektsnivået er medlem enn referansegruppa med lav inntekt, mens negative koeffisienter viser at det er mindre sannsynlig. I trinn 1 er det bare i modellen med medlemskap i idrettslag som avhengig variabel som har statistisk signifikante effekter av inntekt, og de finner vi for de tre høyeste inntektsgruppene. Det vil si at det er mer sannsynlig at noen fra et hushold med inntekt over 500 000 er medlem i et idrettslag enn de som har inntekt under 345 000. For de med inntekt mellom 345 og 499 000 er det ingen signifikant forskjell fra referansegruppa med lav inntekt. Når det gjelder kunst- og kulturorganisasjoner er det ingen signifikante forskjeller i det hele tatt. De som ikke er medlemmer blir dermed nærmest det speilvendte bildet av de som er medlemmer i idrettslag. De som har husholdsinntekt over 500 000 har mindre sannsynlighet for å ikke være medlemmer enn femtedelen med lavest husholdsinntekt.

Koeffisientene kan brukes til å beregne forventede sannsynligheter. For referansegruppa med lav husholdsinntekt er sannsynligheten for å være medlem i et idrettslag 23 prosent. For de som tjener fra 500 – 679 000 er sannsynligheten for å være medlem i et idrettslag 38 prosent. For de som tjener 680 – 849 000 er den 43 prosent og for de som tjener 850 000 og over er sannsynligheten hele 45 prosent. Det er altså ganske sterke effekter av inntekt på sannsynligheten for å være medlem i et idrettslag.

I trinn 2 i Tabell 10 legges det til en lang rekke uavhengige variabler. Koeffisientene for inntektsvariablene viser effekten inntekt har når alle andre variabler i modellen er kontrollert for. For modellen med medlemskap i idrettslag som avhengig variabel, er det bare de to høyeste inntektskvintilene som fortsatt har signifikant om enn noe redusert effekt. Alle aldersvariablene har negativ effekt. Det er fordi den høyeste sannsynligheten for å være medlem i

et idrettslag finner vi hos referansegruppa fra 9 til 14 år. Det er ingen signifikant effekt av utdanning.⁵ Det er en positiv effekt av å være mann. Slik vi så i Tabell 3 er det en overvekt av menn i idrettslag. Det er ingen effekt av at hovedinntektshaver er i en ledende stilling, men en negativ effekt av at han eller hun er arbeidsledig eller trygdet. Videre er det en negativ effekt av bostrøk⁶, dvs. at de som bor i byer har mindre sannsynlighet for å være medlemmer i et idrettslag enn de som bor i tettsteder. For de to sistnevnte variablene var det ingen signifikante effekter i bivariate analyser. Det vil si at forskjellene ble undertrykket av noen av de andre variablene. Det er en av fordelene med multivariate analyser. Man kan både få frem bakenforliggende effekter som ikke kommer fram i bivariate analyser og fjerne spuriøse effekter som skyldes slike bakenforliggende forhold. Koeffisientene viser effekten av en variabel kontrollert for alle de andre i modellen.

I Tabell 10 er det viktig å legge merke til hvor forskjellig betydning økonomi og personlig bakgrunn har for medlemskap i idrettslag sammenlignet med kunst- og kulturorganisasjoner. Sannsynligheten for å være medlem i idrettslag øker om man har høy husstandsinntekt og ikke er trygdet eller arbeidsledig, er mann, bor på et tettsted og tilhører alderssegmentet 9 – 13 år eventuelt 14-20 og 30-49 år. Til sammenligning er det svært få uavhengige variabler som har signifikante effekter på medlemskap i kunst- og kulturorganisasjoner. Det er bare utdanning som har en positiv effekt og å være mann som har en negativ effekt, slik vi så for enkelte aldersgrupper i de bivariate analysene i Tabell 6 og Tabell 3. Når det gjelder de som ikke er med i noen av disse organisasjonstypene, men som eventuelt kan være med i andre typer organisasjoner som ikke dekkes av denne undersøkelsen, har de ikke høy inntekt og de er over 14 år. Dette er til dels en effekt av at idrett og kunst- og kulturorganisasjoner utjevner hverandre. Det er flere menn i idrett og flere kvinner i kunst og kultur, og dermed har ikke kjønn noen effekt på de som ikke er medlemmer på noen av disse områdene. Alders- og inntektsprofilen blant de som ikke er medlemmer er først og fremst et speilvendt bilde av den sterkt skjeve sosiale fordelingen i idretten. Det er altså kvinner og de med kulturell kapital som har en viss tilbøyelighet til å drive med kunst- og kulturaktivitet, mens gutter og unge menn med økonomisk kapital, betalt arbeid og småstedstilhørighet tiltrekkes av idrettslag. Dette stemmer godt overens med mønsteret vi fant i frivillig arbeidsundersøkelsen fra 2009 (Wollebæk &

5. Variabelen utdanning skiller 1) Grunnskole, 2)Videregående opplæring 3)Videregående utdanning med tilleggsutdanning, 4) Utdanning ved universitet/ høyskole.

6. Variabelen bosted skiller 1) tettsted med under 200, 2) tettsted med 200 – 2000, 3) mindre by med 2 – 20 000, by med 20 – 100 000, 4) storby med over 100 000 innbyggere.

Sivesind, 2010, s. 57 og 58) og som andre undersøkelser viser (Enjolras & Wollebæk, 2010).

Tabell 10. Logistisk regresjon av medlemskap i ulike frivillige organisasjoner på husholdsinntekt og kontrollvariabler

	Idrettslag		Kunst- og kulturorganisasjoner		Ikke medlem	
Trinn 1						
Konstant	-1,19	**	-1,36	**	0,49	**
Inntekt 345 - 499	0,27		-0,39		-0,11	
Inntekt 500 - 679	0,71	**	-0,22		-0,50	*
Inntekt 680 - 849	0,91	**	-0,32		-0,60	**
Inntekt 850 og over	0,97	**	0,11		-0,91	**
Trinn2						
Konstant	0,64		-1,69	**	-0,86	*
Inntekt 345 - 499	0,14		-0,54		0,07	
Inntekt 500 - 679	0,48		-0,42		-0,24	
Inntekt 680 - 849	0,68	*	-0,56		-0,32	
Inntekt 850 og over	0,80	**	-0,17		-0,67	**
14 – 20 år	-1,43	**	-0,24		1,43	**
21 – 29 år	-2,63	**	-0,20		2,20	**
30 – 49 år	-1,77	**	-0,01		1,60	**
50 – 67 år	-2,22	**	0,32		1,57	**
68 – 79 år	-2,29	**	-0,76		2,43	**
Utdanning	0,03		0,23	*	-0,15	
Mann	0,52	**	-0,55	*	-0,27	
Leder	0,07		0,06		0,02	
Trygdet/arbeidsledig	-0,51	*	-0,08		0,23	
Deltid	0,09		-0,36		0,08	
Innvandrere	-0,26		-0,01		0,15	
Gikk i gudstjeneste e.l. 5 ganger eller mer siste år	-0,27		0,49		-0,12	
Bostrøk	-0,13	*	-0,03		0,10	

Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01; Veiet N: trinn 1: 1766 trinn 2: 699.

For å se nærmere på om disse ulike mønstrene etableres gjennom utstøtings- og tiltrekkingsmekanismer allerede i barne- og ungdomsåra, skal vi fokusere på de to yngste aldersgruppene i Tabell 11. Det blir for få respondenter om man velger bare en av dem. Med et brukbart antall respondenter fra 9 til 20 år, dvs. aldersgruppen som fortsatt bor hjemme, gir kultur- og mediebruksundersøkelsen noen muligheter som ikke andre datamaterialer har. Siden antall respondenter er redusert, vil bare de sterkeste effektene kunne bli statistisk signifikante. Vi velger derfor ut noen av de uavhengige variablene som har størst gjennomslagskraft i Tabell 10. I trinn 1 i Tabell 11 blir det da 362 respondenter etter vektning, og i trinn 2 blir det 300 respondenter etter vektning. Nedgangen skyldes først og fremst manglende svar om utdanning.

Trinn 1 viser at alle nivåer av inntekt har sterke positive effekter på medlemskap i idrettslag. Det vil si at husstandsinnkomst over referansegruppen med under 345 000 pr år øker sannsynligheten for idrettsaktivitet. For referansegruppen er sannsynligheten 34 prosent. For de som tjener 345 – 499 000 er den 61 prosent, for 500 – 679 000 er den 55 prosent, for 680 – 849 000 er den 60 prosent og for den de som tjener over 850 000 er den 61 prosent. I trinn 2 er effektene av inntekt på medlemskap i idrettslag bare litt svakere og fremdeles signifikante. Ingen av de andre variablene har signifikante effekter. Når det gjelder kunst- og kulturorganisasjoner er det ingen signifikante effekter av inntekt i verken i trinn 1 eller trinn 2. Den eneste variabelen som slår til er mann som har en sterkt negativ effekt. Det betyr at sannsynligheten for at menn er med i kunst- og kulturorganisasjoner er bare 26 prosent i aldersgruppen 9 – 20 år. For gruppen som ikke er medlemmer oppveier effekten av kjønn i idrett og kunst og kultur hverandre. Det er dermed bare inntekt som har signifikante effekter, og de er negative. I trinn 1 betyr det at for referansegruppen er sannsynligheten for å ikke være med i idrett eller kunst og kultur 55 prosent. For de som tjener 345 – 499 000 er den 33 prosent, for 500 – 679 000 er den 31 prosent, for 680 – 849 000 er den 31 prosent og for den de som tjener over 850 000 er den 32 prosent. I trinn 2 er effektene av inntekt omtrent like sterke, men ingen av bakgrunnsvariablene har effekt.

Tabell 11. Logistisk regresjon av medlemskap i ulike frivillige organisasjoner på husholdsinntekt og kontrollvariabler, 9 – 20 år

	Idrettslag		Kunst- og kulturorganisasjoner		Ikke medlem	
Trinn 1						
Konstant	-0,65	**	-1,62	**	0,22	*
Inntekt 345 - 499	1,09	*	-0,45		-0,94	*
Inntekt 500 - 679	0,87	**	0,08		-1,03	**
Inntekt 680 - 849	1,04	**	-0,06		-0,91	**
Inntekt 850 og over	1,11	**	-0,03		-0,96	**
Trinn 2						
Konstant	-1,11	*	-1,30	*	0,58	
Inntekt 345 - 499	1,05	**	-0,38		-0,92	*
Inntekt 500 - 679	0,84	*	0,10		-1,03	**
Inntekt 680 - 849	0,97	**	-0,01		-0,90	**
Inntekt 850 og over	1,00	**	0,07		-0,92	**
Utdanning	0,06		0,07		-0,07	
Trygdet/arbeidsledig	-0,17		0,33		-0,28	
Mann	0,38		-0,74	*	-0,22	
Bostrøk	0,05		-0,08		-0,02	

Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01; Veiet N: trinn 1: 362, trinn 2: 300

Konklusjon

Frivillige organisasjoner innen idrett og kunst og kultur er blant de viktigste fritidsaktivitetene for barn- og unge i Norge. Innen kunst- og kulturorganisasjoner er mellom 15 og 20 prosent medlemmer mellom 9 og 20 år (Figur 1). I idrettslag er over 70 prosent med når de er omtrent 10 år men så faller deltakelsen raskt mot 10 prosent i begynnelsen av 20-åra (Figur 2). For unge fra 9 til 20 år har disse analysene av Kultur- og mediebruksundersøkelsen fra 2008 ikke avdekket noen sosiale skjevheter i kunst- og kulturorganisasjoner, bortsett fra en sterk overvekt av jenter (Tabell 11). En mulig feilkilde her er at det er få som er medlemmer i denne kategorien. Det dreier seg om 99 respondenter, mens i idrettslag er det 320 av totalt 568 respondenter fra 9 – 20 år uten vektning. Funnene fra idrettslagene burde dermed være ganske robuste. Det mest gjennomgående trekket her er en sterk underrepresentasjon av medlemmer i idrettslag fra husstander med inntekter under 345 000 i året, og effekten er sterkere for unge under 20 år enn for befolkningen som helhet (Tabell 11 og Tabell 10). Det har ikke vært dokumentert tidligere at de samme seleksjonsmekanismene vi ser for befolkningen som helhet gjør gjeldende i så ung alder. Bivariate analyser viser i tillegg at medlemmer i idrettslag mellom 14

og 20 år kommer fra husstander der hovedinntektshaver oftere er i ledende stilling og oftere er har videregående skole som høyeste utdanning enn resten av befolkningen (Tabell 6 og Tabell 8).

Ser vi på den multivariate analysen av alle aldersgrupper samlet er det gutter og unge menn fra hushold med økonomisk kapital, betalt arbeid og småstedstilhørighet som tiltrekkes av idrettslag. I kunst- og kulturorganisasjoner er det derimot kvinner og høy utdanning som betyr noe (Tabell 10).

De som ikke er medlem av idrettslag og kunst- og kulturorganisasjoner preges av de seleksjons- og utstøtingsmekanismene som er beskrevet over men med omvendt fortegn. Blant barn og unge fra 9 til 20 år har de først og fremst lavere inntekt. I de bivariate analysene kommer de i mindre grad fra hjem der hovedinntektshaver har en ledende stilling. Når det gjelder kjønn, oppveier overrepresentasjonen av kvinner i kunst- og kulturorganisasjoner underrepresentasjonen i idrettslag, slik at nettoeffekten for de som ikke er medlemmer blir nærmest null.

Idrett og kunst- og kulturorganisasjoner tilbyr viktige arenaer for fysisk, kulturell og sosial utfoldelse. Noen framhever de frivillige organisasjonene som viktige for sosial kapital (Putnam, 1993) og som skoler i demokrati (Tocqueville, 2000), selv om det siste i sterkeste grad gjelder politiske og samfunnsorienterte organisasjoner (Sivesind & Ødegård, 2003). Slike positive, mulige ringvirkninger gjør at man bør være på vakt overfor seleksjonsmekanismer som gjør at noen faller utenfor visse typer frivillige organisasjoner. I kunst- og kulturorganisasjoner er det først og fremst gutter som faller utenfor, mens i idrettslag er det de som kommer fra husstander med lav inntekt som faller utenfor. Siden det er liten grunn til å tro at interessen for å drive med idrett skulle være mindre hos de med lave inntekter, er en mulig forklaring at kostnadene knyttet til utstyr, reise og overnatting i forbindelse med konkurranser og treningsleirer blir for høye. Analysene danner et bilde av en gruppe som i stor grad har økonomisk kapital, betalt arbeid, ledende stilling men ikke nødvendigvis høy utdanning. Dette representerer en posisjon i det sosiale rommet hvor ikke alle nødvendigvis føler at de hører til. Den franske samfunnsforskeren Pierre Bourdieu ville spurt seg hvilken symbolsk makt og hvilke distinksjoner som er knyttet til denne posisjonen (Bourdieu, 1996). Tiltreknings- og utstøtingsmekanismer har ofte mer å gjøre med slike sosiale forhold enn med rene økonomiske realiteter. De fleste idretter kan tross alt drives på lavbudsjett om man går inn for det. Det samme gjelder gutters lave deltakelse i kunst- og kulturorganisasjoner. Symbolsk makt, distinksjoner og identiteter bør derfor være temaer for videre forskning på tiltreknings- og utstøtingsmekanismer som påvirker barns og unges deltakelse i frivillige organisasjoner.

Litteratur

- Aars, J., Nordø, Å. D., Wollebæk, D., & Christensen, D. A. (2011). *Ung frivillighet i Norge. Endring og kontinuitet i unges frivillige engasjement 1998-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Folag A/S.
- Enjolras, B., & Wollebæk, D. (2010). *Frivillige organisasjoner, sosial utjevning og inkludering*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Paulsen, K. S., & Wilhelmsen, M. (2010). *Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008. Dokumentasjonsrapport*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., & Associates (Eds.). (2004). *Global civil society: Dimensions of the nonprofit sector, Volume II*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Sivesind, K. H., & Ødegård, G. (2003). «Makt i de frivillige hender. Skaper frivillige ungdomsorganisasjoner engasjerte samfunnsborgere?» I: F. Engelstad & G. Ødegård (red.), *Ungdom, makt og mening* (pp. 121–158). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tocqueville, A. d. (2000). *Tocqueville: Democracy in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wollebæk, D., & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Sosial forankring og aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner

Sveinung Arnesen
Bjarte Folkestad
Dag Arne Christensen

Innledning

I dette kapittelet stiller vi spørsmål om hvordan aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner påvirkes av sosial forankring og sosial bakgrunn. Hva er det som kjennetegner aktive medlemmer i frivillige organisasjoner i Norge? Er det slik at de som bor på småsteder oftere er aktive medlemmer enn de som bor i storbyene? Har personer med sterk forankring i nærmiljøet høyere deltakelse enn personer med svak forankring? Eller er individuelle ressurser som utdanning og inntekt de mest avgjørende faktorene for å forklare aktivt medlemskap? Ut fra eksisterende forskning vet vi at de med høy inntekt og høy utdanning deltar mer enn andre grupper, eldre deltar mer enn yngre, menn deltar noe mer enn kvinner og majoritetsbefolkningen deltar mer enn minoritetsbefolkningen (Enjolras og Wollebæk, 2010; Wollebæk og Sivesind, 2010). Basert på andre data enn det som tidligere har vært benyttet, vil vi her utvide kunnskapen ved å se spesielt på betydningen av sosial forankring til nærmiljøet. Det vil si at vi gjennomfører en analyse der vi ser på både sosiale bakgrunnsvariabler og sosiale forankringsvariabler. Dette gjør vi blant annet for å kontrollere om tidligere funn holder seg ved analyser av andre data, og for å teste hvordan disse bakgrunnsvariablene står seg i forhold til disse «nye» forankringsvariablene.

Arenaer hvor mennesker møtes ansikt til ansikt danner i følge Putnam (1993:41, 2000) limet i sivilsamfunnet. Det bygger den sosiale kapitalen et samfunn er avhengig av for at kollektivet skal være i stand til å trekke i den samme retningen. Frivillige organisasjoner er her en sentral komponent, men det forutsetter at menneskene faktisk møtes og lærer hverandre å kjenne. Putnam setter derfor opp et skarpt skille mellom effekten av passivt og aktivt

medlemskap i frivillige organisasjoner. Aktive medlemmer etablerer personlige nettverk i frivillige organisasjoner, og de mellommenneskelige tillitsbåndene styrkes. Godet som følger av dette er individuell og aggregert sosial kapital, som igjen er en ressurs til å skape økonomisk vekst og økt livskvalitet for innbyggerne i et samfunn.

Christensen, Strømsnes og Wollebæk (2011) nevner også at frivillige organisasjoner ikke bare ivaretar medlemmers interesser, men også er en læringsarena i det politiske systemet. Hvem som deltar i organisasjonslivet blir derfor interessant, og vårt formål her er å spørre: *Hvordan påvirker sosial forankring og sosial bakgrunn aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner?* Mer spesifikt skal vi analysere sosiale bakgrunnsvariabler på individnivå, måle en eventuell effekt av bokommune – samt sosial forankring – for å studere hvilke faktorer som gjør det mer (eller mindre) sannsynlig at en person er aktivt medlem i en frivillig organisasjon. En persons kjønn, alder og utdanning er noen variabler som er med på å definere denne personen sin sosiale bakgrunn. Dette er altså variabler som skildrer individer, og som kan si noe om hvem de er. Det som er interessant i denne sammenhengen, er hvorvidt disse trekkene kan forklare mønster av aktivt medlemskap i ulike organisasjoner. Denne undersøkelsen følger dermed i fotsporene til flere klassiske og nyere undersøkelser når det gjelder sosial bakgrunn og deltakelse (Rokkan og Campbell, 1960, Olsen og Sætren, 1980, Strømsnes, 2001, Enjolras og Wollebæk, 2010).

Ut fra et sosial kapital-perspektiv fungerer lokale frivillige organisasjoner gjennom å skape nettverk og tillit, samtidig som de forutsetter slike nettverk og slik tillit. Det er rimelig å anta at individers tilknytning til lokale nettverk avhenger av hvor lenge de har bodd på et gitt sted og hvor lenge de planlegger å bli boende der. I tillegg kan man tenke seg at sosiale nettverk ser forskjellige ut avhengig av om man bor på et lite eller større sted. Våre data gir oss mulighet til å se på disse tre aspektene ved det vi har kalt «sosial forankring»: botid, forventninger om å bli boende, samt størrelsen på lokalsamfunnet. I tillegg antar vi at det å ha barn under 18 år har betydning for den sosiale forankringen. Samlet sett gir disse variablene både et bilde av hvor stabil tilknytningen til nærmiljøet er og en indikasjon om hva slags nærmiljø det dreier seg om. Et slikt perspektiv gir et interessant supplement til de studiene vi allerede har av individuelle bakgrunnsvariabler og deltagelse.

Forventninger om sosial forankring og sosial bakgrunn sin påvirkning på aktivt medlemskap

På bakgrunn av studier fra blant annet politisk deltakelse er det grunn til å forvente at ressurssterke mennesker i høyere grad er aktive organisasjonsmedlemmer enn de som har færre ressurser (Verba et al., 1995, Togeby, 2003, Olsen og Sætren, 1980). I sin bok *Fjerndemokratiet: Sosial ulikhet, politiske*

ressurser og politisk medvirkning i Norge, skiller Willy Martinussen (1978) mellom fire typer ressurser et menneske kan besitte med tanke på politisk deltakelse: 1) Materielle ressurser i form av tid og penger, 2) intellektuelle ressurser som viten og formuleringsevne, 3) sosiale ressurser som nettverk, prestisje og tillit, og 4) motivasjon, forstått som politisk interesse og endringsvilje. Jo mer en har av disse typene av ressurser, desto høyere grad av politisk deltakelse kan en forvente.

I vår analyse inkluderer vi ressursvariablene inntekt, utdanning, sivilstatus og arbeidsstatus, for å se i hvilken grad de forklarer aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner. Ikke alle frivillige organisasjoner har en politisk agenda, og faktorer som forklarer politisk deltakelse er derfor ikke nødvendigvis direkte overførbare til alle de organisasjonstypene vi analyserer i dette kapitlet. Samtidig har Enjolras og Wollebæk (2010) sin studie av sosial utjevning og inkludering i frivillige organisasjoner funnet at denne type variabler har en positiv påvirkning på frivillig deltakelse.

Variabler som ikke lar seg endre av ytre faktorer kan grupperes som «upåvirkelige» variabler. I vårt datasett er kjønn, alder og fødested eksempler på slike variabler. Tidligere studier har vist at menn er mer aktive i frivillige organisasjoner enn kvinner er, men at forskjellen er synkende (Enjolras og Wollebæk, 2010). Når det gjelder alder, så viser det seg at den har en positiv påvirkning på frivillig deltakelse (Wollebæk og Sivesind, 2010). For minoritetsbefolkningen sin deltakelse i frivillige organisasjoner, peker hovedtendensen av de norske studiene mot at de deltar noe mindre enn majoritetsbefolkningen, men at mye av forskjellen forklares av sosioøkonomiske forskjeller (Eimhjellen og Seggaard, 2010, Ivarsflaten og Strømsnes, 2011). Samtidig har minoritetsbefolkningen en annen profil på hvilke typer organisasjoner de involverer seg i, hvor deltakelsen er lavere innenfor kultur og idrett, mens den er høyere i religiøse og etniske organisasjoner.

Forhold knyttet til sosial forankring kan også forventes å ha påvirkning på deltakelse. I vårt datasett benytter vi mellom annet de tre variablene botid, forventet botid og bostrøk. Disse dreier seg om boforhold, hvor de to første måler tidsdimensjonen, altså hvor lenge en har bodd i kommunen og om man forventer å bo der videre på mellomlang sikt. Bostrøk er et mål på folketettheten i boområdet, og går fra høy (sentrum i storby) til lav (spredtbygd strøk). Det å ha barn under 18 år i husstanden er også tatt med som forklaringsvariabel, da man kan tenke seg at det å ha barn både kan fungere som en mulighetsbarriere eller som en pådriver for aktivt organisasjonsmedlemskap for foreldrene. Alle respondentene er over 18 år, så vi måler foreldrenes aktivitet i organisasjoner, og ikke barnas. Man kan tenke seg at barneoppdragelse tar tid fra foreldres egne interesser, og således påvirke deres aktivitet negativt. Gjennom barns fritidsinteresser kan imidlertid foreldrenes engasjement også økes, for eksempel ved å støtte opp under det lokale idrettslagets aktiviteter. Foreldre har en egeninteresse av at oppvekstvilkårene i lokalmiljøet er trygge og

stabile for sine barn, og de blir gjerne også i større grad dratt inn i det sosiale livet i nærmiljøet når de møter andre foreldre i barnehager, skoler og i fritids-sammenheng. Bo-variablene kan også tenkes å reflektere en slik sosial forankring hos undersøkelsesobjektene, i den forstand at personer som har bodd lenge og/eller har tenkt å bli boende i samme kommune utvikler et større eierskap og engasjement til nærmiljøet. I tillegg til disse variablene, skal vi som nevnt innledningsvis se på om kommunene som respondentene bor i har noe å si for variasjonen i aktivt medlemskap.

Det kan altså knyttes noen forventninger til hvilke utslag de inkluderte forklaringsvariablene har på aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner. I hovedsak er imidlertid denne studien eksplorerende, hvor vi i begrenset grad knytter forhåndsbestemte forventninger opp til analysen. I stedet skal vi la data tale for seg, og diskutere deres resultater opp mot tidligere undersøkelser av liknende karakter.

Data og metode for analysen

Grunnlaget for analysen er *Innbyggerundersøkelsen 2009*, gjennomført for Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI). Dette er en av de største undersøkelsene av forvaltningen noensinne i Norge. Totalt omfatter undersøkelsen 12 659 svar fra et bruttoutvalg på 30 004 (svarprosent 42.2) (DIFI, 2010). Datasettet dreier seg først og fremst om å måle innbyggernes tilfredshet med offentlige tjenester, men inneholder også spørsmål om deres deltakelse i frivillige organisasjoner. Datasettet inneholder også et omfattende sett av bakgrunnsopplysninger om respondentene. I tillegg kan datasettet kobles til kommunedata. Dermed kan vi undersøke om trekk ved kommunene som respondentene kommer fra kan bidra til å forklare variasjon i aktiv deltakelse. Det store antallet respondenter i undersøkelsen muliggjør avansert statistisk analyse innenfor hver av de ulike organisasjonstypene. Dermed kan analysen fra dette datamaterialet bidra til å kaste lys over hvordan forholdet mellom aktivt medlemskap og sosial forankring og sosiale bakgrunnsvariabler fungerer. Siden tallgrunnlaget er stort kan vi også med stor sikkerhet slå fast at funnene er representative, ikke bare for aktivt medlemskap i organisasjoner samlet sett, men også for hver av de enkelte organisasjonstypene. utfordringene med datasettet er begrensinger knyttet til måling av aktivitet. Undersøkelsen følger ikke opp med spørsmål som omhandler hva slags type aktivitet respondentene bedriver og hvor mye tid de bruker på organisasjonsaktiviteter. Dette er heller ikke overraskende da undersøkelsen har ett annet fokus enn frivillighet og deltakelse. utfordringene til tross, så er det et godt egnet datasett til å måle variasjon i aktivt medlemskap blant den norske befolkningen. Dette fordi undersøkelsen har ett stor antall respondenter, inkluderer flere organisasjonstyper og har ett bredt sett av variabler som inkluderer forhold knyttet til sosial forankring og sosial bakgrunn.

I vår analyse er vi opptatt av, og har muligheten til, å undersøke forholdet mellom individuelle og kontekstuelle forklaringer. På den ene siden kan en forvente at trekk ved individer som kjønn og alder kan påvirke deltakelse. På den andre siden kan en også tenke seg at trekk ved stedet en bor (kommunen) også spiller inn. For å finne ut av dette forholdet mellom individ og kontekst, benytter vi oss av en såkalt flernivåanalyse. Som Christensen og Midtbø skriver er flernivåanalyse «... en samlebetegnelse på modeller som analyserer sammenhenger både mellom og innenfor flere nivåer samtidig» (2011:12). Fordelen med å bygge opp analysen etter en slik hierarkisk struktur er at vi kan analysere ikke bare egenskapene ved individene, så som kjønn, alder og utdanning, men også hvorvidt kommunen individene bor i påvirker deres aktive organisasjonsmedlemskap. Det kan tenkes at lokalt foreningsliv varierer fra kommune til kommune, og at konteksten individene befinner seg i derfor gir ulike muligheter for å delta i organisasjonslivet. Ved hjelp av flernivåanalyse er vi i stand til å si noe konkret om hvorvidt bokommune som sådan har påvirkning på aktivt organisasjonsmedlemskap. Dette er, så vidt vi kan se, i liten grad gjort tidligere når det gjelder studier av sosial bakgrunn og aktivt medlemskap.

I den følgende analysen skal vi først se på hvordan nivået i aktiviteten varierer. Deretter skal vi se på de ulike hvordan de ulike individuelle og kontekstuelle forklaringsvariablene påvirker graden av aktivt medlemskap i de ulike organisasjonstypene.

Analyse

I datamaterialet vi analyserer er respondentene spurt følgende spørsmål, som vi bruker som avhengig variabel (det som skal forklares):

«Er du aktivt medlem i noen av de følgende typer foreninger/organisasjoner?»

- Velforening
- Idrettslag
- Politisk parti
- Fagforening
- Sang- og musikkforening
- Den norske kirke
- Andre religion- og livssynsorganisasjoner

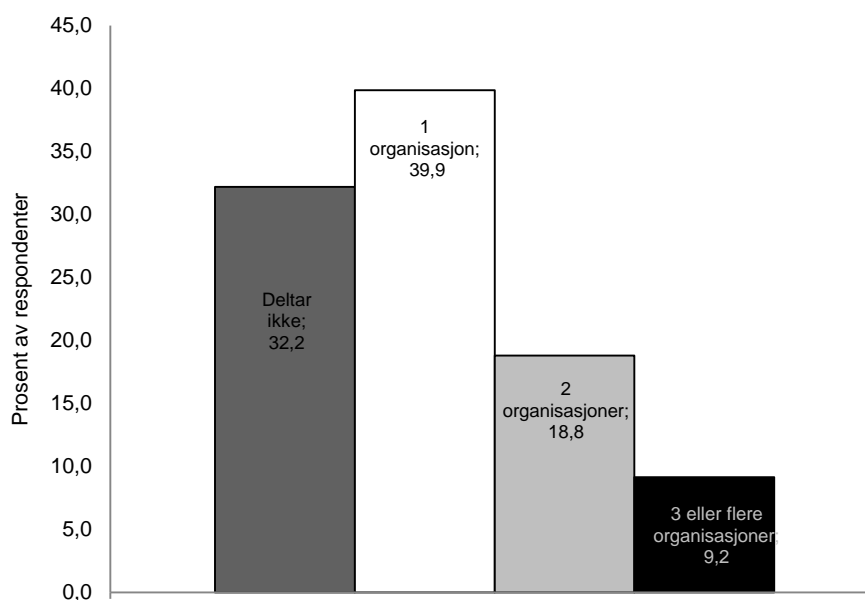
Det er respondentene selv som definerer hva de mener med aktiv deltakelse. Hvor stor grad av involvering som skal til for å overstige terskelen fra passivt til aktivt medlemskap overlates til respondentene å vurdere, og kan derfor oppfattes ulikt dem imellom. Her antar vi at det ikke er noen systematisk

skjevhet blant respondentene om hvordan aktiv deltakelse oppfattes. Likevel er det grunn til å tro at det på tvers av organisasjonstypene kan være noen skjevheter, som kan gi ulikt utslag på andel aktive. Dette må en være oppmerksom på når en leser resultattabellene og figurene som kommer etter hvert. For eksempel kan det å delta aktivt i Den norske kirke innebære mer eller mindre grad av involvering fra medlemmers side enn aktivt medlemskap i et politisk parti.

I denne undersøkelsen vil vi se på aktiv deltakelse samlet sett for de ulike organisasjonstypene vi har data på, samt hver enkelt organisasjonstype hver for seg. Vi vil derfor skille mellom 8 ulike *avhengige* variabler, en for hver organisasjonstype (7 totalt) og en som ser på alle de 7 organisasjonstypene under ett. Alle disse vil bli omkodet til dikotome variabler der 1 = aktiv deltakelse og 0 = ikke aktiv deltakelse.

Når vi ser på samtlige organisasjoner finner vi at omtrent 68 % av de spurte er aktive medlemmer i minst én organisasjon. Dette er tilnærmet identisk med det Wollebæk og Sivesind finner i sin studie (2010:63). Figuren under viser variasjonen i antall aktive medlemskap slik den fordeler seg i materialet:

Figur 1. Variasjon i antall aktive medlemskap

I underkant av 40 prosent av de spurte er aktive medlemmer i en av organisasjonene som er tatt med i undersøkelsen. 28 prosent av respondentene er aktive i to eller flere organisasjoner. 32 prosent er ikke aktive medlemmer i noen av de organisasjonstypene som er listet opp. Disse er da enten ikke aktive i noen organisasjoner i det hele tatt, eller så er de aktive medlemmer i andre organisasjoner som ikke er listet opp.⁷

Tabell 1 under viser hvor mange prosent som er aktive innenfor hver av de 7 ulike organisasjonstypene:

Tabell 1. Andel av befolkningen med aktivt medlemskap i de ulike organisasjonstypene

Organisasjon	Prosent aktiv deltakelse
Velforening	13
Idrettslag	20
Politisk parti	5
Fagforening	21
Sang-/musikkforening/-klubb	11
Den norske kirke (statskirken)	30
Andre religiøse samfunn/ livssynsorganisasjoner	7

Vi ser av tabellen at det er stor spredning i graden av deltakelse i de ulike organisasjonstypene. Politiske parti er de organisasjonene med lavest prosent deltakelse. Idrettslag og fagforeninger er de største ikke-religiøse organisasjonene med rundt 20 % aktiv deltakelse. Av de religiøse organisasjonstypene ser vi at Den norske kirke markerer seg med en deltakelsesprosent på 30. Dette er det høyeste tallet i tabellen. Som nevnt over så er det respondentene selv som definerer hva som menes med et aktivt medlemskap. For noen kan deltakelse i gudstjeneste være nok til at det kvalifiserer til å være et aktivt medlem, for andre vil det være større grad av involvering som skal til. Tilsvarende refleksjoner kan også tenkes for de andre organisasjonene, men det er klart at Den norske kirke har en særstatus i og med at i underkant av 80 % av den norske befolkningen klassifiseres som medlemmer.

7. I det opprinnelige datasettet er disse oppført som manglende verdi (missing value). Det er i alt 4071 respondenter. I spørreskjemaet er det ikke kategorier for «andre organisasjoner» eller for «ikke aktivt medlem i noen organisasjon». Vi antar derfor at respondenter som ikke har besvart spørsmålet (og som dermed har blitt omkodet til manglende verdi), ikke er aktive medlemmer i noen organisasjoner.

Hvordan påvirker kombinasjoner av sosiale bakgrunns- og forankringsvariabler aktivt medlemskap?

Tabellen under viser resultatene fra en flernivåanalyse med aktiv/ikke-aktiv som avhengig variabel. I denne modellen ser vi på alle 7 organisasjonene under ett.

Analysen foregår i to steg. Først ser vi på modeller som bare analyserer effekten av kommunene. Disse modellene kalles gjerne for «tomme modeller». Det vil si at de ikke har med andre uavhengige variabler, utover kommunetilhørighet. Det som er interessant å se på, er størrelsen på den såkalte intraklassekorrelasjonskoeffisienten (ICC), og om effekten er signifikant eller ikke (LR-test). Det andre steget i analysen er å ta inn forklaringsvariablene (på individnivå). Her er vi interessert i uavhengige variabelenes effekter på den avhengige. Men, i tillegg er vi interessert i å se på endringene i forklaringskraften til kommunenivået.

Tabell 2. Flernivåanalyse med logistisk regresjon, alle organisasjonstyper sett under ett⁸

Variabel	Tom modell	Full modell (inkl. individforklaringer)
Kjønn		-
Alder		+
Utdanning		+
Sivil status		
Bostrøk		
Barn		+
Botid		+
Forventet botid		+
Arbeidsstatus		
Fødested		
Inntekt		
Varianskomponent	0,017	0,013
ICC	0,005	0,004
LR-test	6,05*	1,81
AIC	12212,6	12094,8

N= 9850, Grupper (kommuner = 408), Observasjon per gruppe: min= 1, snitt=24,1 max = 1181, ICC= intraklasssekorrelasjonskoeffisient, **+/-** = signifikansnivå p < 0,001, +/- = signifikansnivå p < 0,05, *p<0,05

I stedet for ustandardiserte koeffisienter rapporterer vi her retning og signifikansnivå. Plusstegn indikerer at variabelen har en positiv påvirkning på deltakelse, og minustegn det motsatte. Den fulle modellen kontrollerer for alle variablene vi har hatt med i undersøkelsen. Det betyr at også de variablene som ikke er signifikante er inkludert i den endelige regresjonsanalysen. Størrelsen på pluss- og minustegnene er en visuell indikasjon på graden av sikkerhet for at funnene kan generaliseres til hele Norges befolkning, der stor størrelse og feit skrift indikerer høy sikkerhet (signifikansnivå lavere enn 1 %), og mindre

8. Som nevnt over kan er den «Den norske kirke» en organisasjonstype som kan det diskuteres hvorvidt den hører inn her er. Vi har valgt å inkludere denne her for å gi et mest mulig «fullstendig» oversiktsbilde. For spesielt interesserte rapporterer vi resultatene for tre ulike modeller i appendiks. I den første ser vi, som i denne analysen, på alle organisasjonstypene under ett (7 organisasjonstyper). I den andre ser vi på alle utenom Den norske kirke (6 organisasjonstyper). I den tredje ser vi på alle utenom de religiøse (5 organisasjonstyper). I tillegg så blir organisasjonstypene analysert hver for seg senere i dette kapitlet (se tabell 3).

skriftstørrelse viser til moderat sikkerhet om at sammenhengen kan generaliseres til populasjonen (signifikansnivå mellom 1 % -5 %). Se forøvrig appendiks for detaljerte koeffisienter og signifikansnivå. Dersom det ikke står noe i rubrikken under kolonnen for den fulle modellen, betyr det at sikkerheten er for lav til at vi kan påstå at det er noen sammenheng mellom variablene.

Hvis vi først ser på den «tomme modellen» så ser vi at ICC er på 0,005. Sammenhengen er signifikant på 5 prosent nivå. Det vil si at kommunene forklarer 0,5 % av variasjonen i aktivt medlemskap i de ulike organisasjonstypene, sett under ett. Dette er et lavt tall og derfor et interessant funn. Resultatet sier at kommunene som respondentene bor i, har svært lite å si for hvorvidt respondentene er aktive medlemmer eller ikke, når vi ser på alle de syv ulike organisasjonstypene under ett. Når vi tar inn variablene på individnivå (Nivå 1), så ser vi at ICC synker, og at den ikke lenger er signifikant. At kommunene ikke lenger har signifikant forklaringskraft når en tar inn variabler på individnivå, understreker hvor liten betydning kommunene har for deltakelse i de ulike organisasjonstypene.

Variablene på individnivå som er signifikante i denne tabellen er: kjønn, alder, utdanning, barn, botid og forventet botid i kommunen. Ser vi på retningen på sammenhengen mellom de ulike variablene så ser vi at:

- Menn er mer aktive medlemmer enn kvinner
- Desto eldre en blir desto mer aktiv er en
- Personer med høyere utdanning er mer aktive enn personer med lavere utdanning
- Folk med barn under 18 år i husholdningen har høyere aktivitetsnivå enn folk uten barn
- Desto lenger en har bodd i en kommune desto mer aktiv er en.

De signifikante funnene ved denne modellen sier også noe om hva som er gjennomgående trekk ved de fleste organisasjonene. Vi ser at alder og utdanning spiller en rolle. Dette bygger opp under tidligere forskning som viser at deltakelse må sees i sammenheng med ressurser (utdanning) og bedre levekår (alder). I tillegg til dette så ser vi at sosiale forankringsvariabler som, det å ha barn og botid også er viktig for å forstå graden av deltakelse. Funnene knyttet til sosial forankring er med på å utvide vår kunnskap om deltakelse ettersom det viser at tilhørighet til nærmiljøet er en viktig faktor for å forstå graden av deltakelse i ulike organisasjoner. Foreløpig har vi sett på alle organisasjonstypene samlet. Hvordan slår forklaringsvariablene ut når en ser på hver enkelt av de 7 organisasjonstypene?

Hvordan varierer aktivt medlemskap blant de ulike organisasjonstypene?

Vi får et mer nyansert bilde av forklaringsfaktorene når vi ser nærmere på hver enkelt type av frivillige organisasjoner i datasettet vårt. I tabell 4 under viser vi en flernivåanalyse for hver enkelt organisasjon:?

Tabell 3. Flernivåanalyse med logistisk regresjon, hver enkelt organisasjonstype

Variabel	Velforening	Idrettsforening	Politiske parti	Fagforeninger
Kjønn		-	-	
Alder	+	-	+	+
Utdanning	+	+	+	+
Sivil stauts			-	
Bostrøk	+	+	+	-
Barn	+	+		-
Botid		+		
Forventet botid	+	+		
Arbeidsstatus				+
Fødested		-		
Inntekt	+	+	+	-
ICC	0,03/0,02	0,02/0,02	0,05/ 0,02	0,00/0,00
LR-test	22,67*/5,96*	14,03*/11,29*	15,25*/1,71	3,68/0,40
AIC	7908.1/7664,6	10475.3/ 9823,3	4151.7/4005,8	10552.3/10267,9

N= 9850, Grupper (kommuner = 408), Observasjon per gruppe: min= 1, snitt=24,1 max = 1181, ICC= intraklassekorrelasjonskoeffisient, **+/** = signifikansnivå p < 0,001, +/- = signifikansnivå p < 0,05, *p<0,05

Tabell 4. Flernivåanalyse med logistisk regresjon, hver enkelt organisasjonstype (forts.)

Variabel	Sang- og musikkforening	Statskirken	Andre religiøse samfunn
Kjønn	+	+	
Alder	+	+	+
Utdanning	+		+
Sivil stauts			
Bostrøk			
Barn	-		+
Botid	+	+	-
Forventet botid			
Arbeidsstatus		-	-
Fødested	-	-	+
Inntekt		-	-
ICC	0,02/0,02	0,01/0,00	0,05/0,04
LR-test	23,26*/11,67*	20,18*/0,26	34,73*/12,93*
AIC	6859,2/ 6709,1	11863,2/11502,0	4911,5/4613,3

N= 9850, Grupper (kommuner = 408), Observasjon per gruppe: min= 1, snitt=24,1 max = 1181, ICC= intraklassekorrelasjonskoeffisient, +/- = signifikansnivå $p < 0,001$, +/- = signifikansnivå $p < 0,05$, * $p < 0,05$

Tabell 4 viser hvordan kommune- og individforklaringer i ulik grad påvirker deltakelse i bestemte organisasjonstyper. Vi så tidligere at kommune som forklaring i seg selv hadde liten betydning når vi så alle organisasjonene under ett. Når vi deler opp i ulike typer frivillige organisasjoner, ser vi at kommunene forklarer mer av variasjonen for noen av organisasjonene. Dersom vi ser på intraklassekorrelasjonskoeffisienten (ICC) for de ulike organisasjonstypene, ser vi at det er politiske partier og andre religiøse samfunn som skiller seg ut i de tomme modellene. For disse organisasjonstypene forklarer kommunene fem prosent av variasjonen i aktiv medlemskap. Men når vi tar inn forklaringsvariabler på individnivå så ser vi at det for politiske partier ikke lenger er en signifikant sammenheng mellom aktivt medlemskap og kommunetilhørighet. For andre religiøse samfunn holder kommunene seg signifikant men svekker seg med 1 prosentpoeng. For de andre organisasjonstypene er det små eller ingen sammenhenger. Dette er et viktig og interessant funn fordi vi dermed kan slå fast at kommunene i seg selv har liten betydning for hvor vidt en velger å være aktiv medlem eller ikke. Det er ikke dermed sagt at hvor du bor ikke betyr noe. Som vi skal se så spiller for eksempel graden av befolkningstetthet en viss rolle for deltakelsen. Men, dette handler mer om trekk ved området der en bor, ikke hvilket kommunenummer en har. Analysen viser derfor

at individuelle trekk og forankring til nærmiljøet har større betydning for graden av deltakelse.

På individnivå går alder og utdanning gjennomgående igjen som faktorer med positiv påvirkning på deltakelse. Med positiv påvirkning mener vi at når verdier på den ene forklaringsvariabelen stiger, så stiger også sannsynligheten for deltakelse. Vi leser av tabellen for eksempel at jo høyere utdanning en person har, desto større sannsynlighet har hun for å delta i velforening, idrettsforening, fagforening, sang-/musikkforening, og i andre typer religions- eller livssynsorganisasjoner enn Den norske kirke. Kun for sistnevnte organisasjon finner vi ingen sammenheng mellom utdanning og deltakelse. Utdanning er dermed den av våre utvalgte variabler som har den mest entydig positive påvirkning på deltakelse i alle typer organisasjoner vi har sett på.

Alder har også en gjennomgående positiv effekt på deltakelse i så godt som alle typer organisasjoner. Sannsynligheten for å delta aktivt i en nesten hvilken som helst frivillig organisasjon øker altså i takt med alderen. Unntaket er en negativ effekt for idrettslag. Wollebæk og Sivesind (2010: 35-37) finner at dagens pensjonister er aktive i frivillighetssektoren, og forklarer dette med at vår tids pensjonistgenerasjon har blitt aktivt sosialisert inn i et aktivt og voksende organisasjonssamfunn. Dessuten er pensjonistene nå ofte ressurssterke mennesker med forholdsmessig god helse og mye tid til å drive med ulønnet aktivitet. Samtidig nevner de at organisert frivillig aktivitet kanskje ikke er hva unge personer finner mest attraktivt i konkurranse med en rekke andre underholdnings- og aktivitetstilbud for denne aldersgruppen.

For de andre forklaringsvariablene er effektene mer blandet (eller ikke til stede). Enjolras & Wollebæk (2010) og Wollebæk og Sivesind (2010) finner alle at kjønnsforskjellene er i ferd med å minke med tanke på frivillig arbeid. Det samme gjelder også for medlemskap. En viss forskjell eksisterer det imidlertid, og dette finner også vi i vårt datasett Om man er kvinne er sannsynligheten høyere for at man er aktiv i sang- eller musikkforeninger og i Statskirken enn om man er mann. Det motsatte gjelder for idrettslag og politiske parti, hvor menn er mer aktive enn kvinner. En vanlig forklaringsmekanisme er at kvinner i større grad påtar seg dobbeltarbeid, det vil si «ha hovedansvaret for familie og hjem samtidig som de skjøttet lønnet arbeid» (Wollebæk og Sivesind, 2010:41). For de andre organisasjonene finner vi ingen signifikant forskjell mellom kjønnene.

For variabelen «fødested» sin påvirkning på aktivt medlemskap, så ser vi at den teller positivt for deltakelse i andre religiøse samfunn og negativt for Den norske kirke. At personer født utenfor Norge er mindre aktive i Statskirken har nok sine naturlige årsaker i religiøs tilknytting, og det samme gjelder at de er mer aktive i andre typer religion- og livssynsorganisasjoner. For velforeninger, politiske partier og fagforeninger er sammenhengene ikke signifikante, noe som betyr at hvor man er født i verden ikke har noen betydning for hvor sannsynlig det er at man er aktive medlemmer i disse typer organisasjoner.

ner. Vi står da igjen med to organisasjonstyper hvor fødested spiller en substansiell og statistisk signifikant rolle, og det er de lokalt orienterte organisasjonstypene idrettslag og sang- og musikkforeninger. Her er det en negativ sammenheng, hvilket betyr at personer født i Norge i større grad enn andre er aktive medlemmer innenfor disse organisasjonstypene.

Når det gjelder inntekt virket denne forklaringen å ikke ha noen effekt på aktivt medlemskap når man så på alle organisasjonstypene under ett. Etter at de har blitt splittet opp ser vi et mer nyansert bilde, hvor inntekt har signifikant påvirkning, men med ulike fortegn på forskjellige organisasjoner. Inntekt har en negativ innflytelse på religiøse aktiviteter og fagforeningsarbeid, men positiv innflytelse på idrett, politikk og velforeningsarbeid. Inntekt har med andre ord mye å si for aktivt medlemskap, men variabelen drar i ulike retninger avhengig av hvilken type organisasjon vi studerer.

Sivilstatus har ingen effekt på noen organisasjoner, bortsett fra én, som er politisk parti. Det er større sannsynlighet for at aleneboende er aktive medlemmer i politiske partier enn dem som bor sammen med noen.

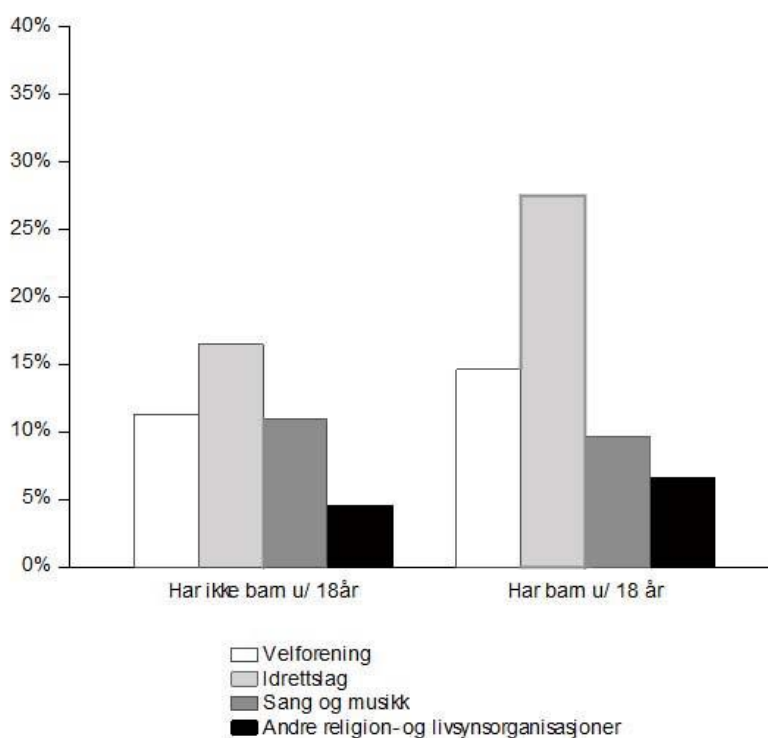
Videre viser tabellen at yrkesdeltakelse slår positivt ut på deltakelse i fagforeninger. Det er lite overraskende at det å være i lønnet arbeid har en sterk positiv sammenheng med å være aktiv medlem i en fagforening. Vi ser også at personer i lønnet arbeid er mindre aktiv i religiøse organisasjoner.

Alle disse nevnte funnene samsvarer i stor grad med tidligere funn. Det som i mindre grad har vært påpekt tidligere, er funnene som er knyttet opp mot det som vi har kalt for sosiale forankringsvariabler. Vi vil derfor vie disse noe mer oppmerksomhet, blant annet ved å framstille disse funnene grafisk.

Tabellen slår fast at sosial forankring til nærmiljøet påvirker deltakelse positivt. Primært dreier dette seg om deltakelse i organisasjoner som har sitt utspring i, og fokus på nærmiljøet, altså velforeninger og idrettslag. Områder som preges av stabilitet kan således tenkes å ha beboere som involverer seg i utviklingen av nabolaget, og bidrar til å opprettholde treffpunkter i lokalmiljøet. Har man barn under 18, har bodd i kommunen i lang tid og forventer å bo der framover, så teller dette generelt positivt på menneskers involvering i frivillige aktiviteter.

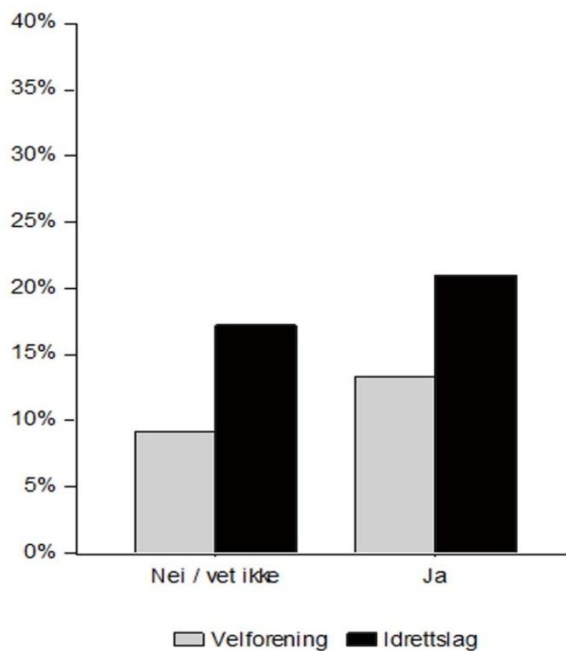
I figurene under viser vi sannsynlighetsberegninger på aktivt medlemskap gitt ulike forklaringsvariabler. Dette er tall som sier noe om hvor sannsynlig det er for at en er aktivt medlem, gitt den bestemte forklaringsvariabelen, kontrollert for andre sosiale bakgrunnsvariabler. Figur 2 viser at det å ha barn under 18 år i husstanden har en positiv effekt på deltakelse i idrettslag, velforening, og andre religiøse organisasjoner.

Figur 2. Sannsynlighet for aktivt medlemskap i ulike organisasjoner, gitt barn i husholdningen

Spesielt sterk er effekten på idrettslag, noe som gjerne reflekterer barneforeldres engasjement i barnas aktiviteter. Figuren viser at personer med barn i under 18 år i husstanden har 11 prosentpoengs høyere sannsynlighet for å være aktivt medlem i idrettslag enn de uten barn. Noe overraskende er den negative effekten av det å ha barn på deltakelse i sang- og musikkforeninger. Det kan kanskje skyldes at denne type aktivitet er noe voksne driver med uavhengig av om de har barn i husstanden, men at de legger slike egne aktiviteter på is inntil barna har vokst opp. Selv om det er en signifikant effekt, så er det likevel bare 1 prosentpoeng som skiller de to gruppene. For velforening er det en sterkere økning i sannsynlighet for aktivt medlemskap dersom en har barn. Her er forskjellen mellom de som har barn og de som ikke har barn på 4 prosentpoeng. At sosial forankring har mye å si for deltakelse i spesielt velforeninger og idrettslag, blir bekreftet i figur 3 som ser på forholdet mellom deltakelse og om en forventer å bo i kommunen i framtiden.

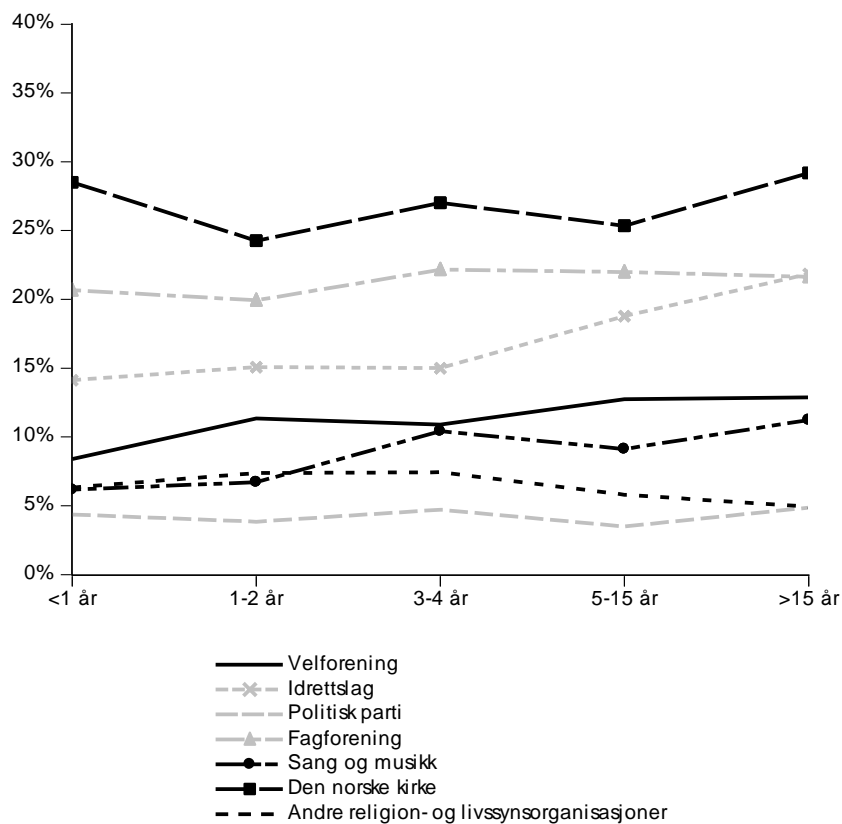
Figur 3. Sannsynlighet for aktivt medlemskap i ulike organisasjoner, etter om en forventer å bo i kommunen om tre år

Om man forventer å bo i en kommune i mer enn tre år framover, så teller dette positivt på deltakelse i velforening, og idrettslag. Figuren viser at dersom en forventer å bo i kommunene i mer enn 3 år framover, så øker sannsynligheten for at en er aktiv medlem med omtrent 4 prosentpoeng. Dette gjelder for begge organisasjonstypene. Sagt på en annen måte, kan vi si at sannsynligheten for aktivt medlemskap i velforeninger øker med vel 44 % dersom en forventer å bo i kommunen sammenliknet med dersom en ikke forventer å bo i kommunen om 3 år. Tilsvarende for idrettslag er økningen på vel 22 % for de som forventer å bo i kommunen sammenliknet med de som ikke forventer å bo i kommunen.

Også hvor lenge en har bodd i nærmiljøet er en viktig faktor for graden av deltakelse (figur 4). For mange tar det nok noe tid før en får etablert seg i nærmiljøet, samt finne ut hvordan en vil (og kan) aktivisere seg i de lokale organisasjonene.

Figur 4. Sannsynlighet for aktivt medlemskap i ulike organisasjoner, etter botid

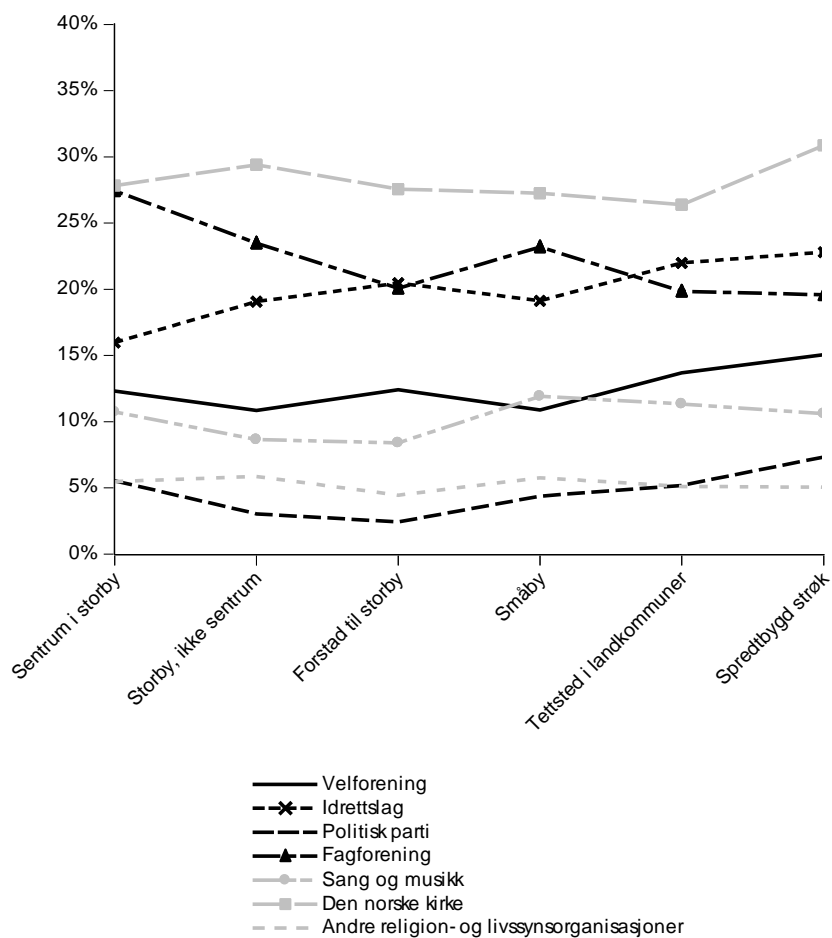

Svarte linjer indikerer signifikante sammenhenger på <5 % -nivå, mens grå linjer viser ikke-signifikante resultater på samme nivå.

Av figur 4 leser vi at det særlig for velforening og sang- og musikkforeninger er ett skille mellom de som har bodd kortest og lengst i kommunen. Her er skille på henholdsvis fire og fem prosentpoeng. Også for idrettslag ser vi at det er en positiv sammenheng, men denne er ikke signifikant. For de religiøse organisasjonstypene er sammenhengene signifikante, men det er snakk om mindre endringer over tid. Retningen på sammenhengen er likevel ulik, noe som ikke er overraskende da en stor del av de som er aktive medlemmer i andre religion- og livssynsorganisasjoner også er innvandrere og nye minoriteter med kortere botid i kommunen.

Stabilitet og sosial forankring til boområdet kan kanskje også forklare hvorfor personer som bor i mindre befolkningstette områder har høyere sannsynlighet for å delta aktivt i denne type organisasjoner som har sin aktivitet først og fremst knyttet til nærmiljøet. Figur 5 under viser at sannsynligheten for deltakelse i velforening og idrettslag er høyest i de mest spredtbygde boområdene.

Figur 5. Sannsynlighet for aktivt medlemskap i ulike organisasjoner, etter bostrøk

Svarte linjer indikerer signifikante sammenhenger på <math>< 5\%</math> -nivå, mens grå linjer viser ikke-signifikante resultater på samme nivå.

Putnam (2007) hevder at heterogent sammensatte bomiljøer fører til at folk trekker seg tilbake fra fellesarenaer og bryr seg mer om seg selv og mindre om nærmiljøet. Med heterogene miljøer mener Putnam miljøer som består av innbyggere med ulik kulturell, etnisk og geografisk bakgrunn. I Norge er slike boområder først og fremst lokalisert i de større byene. Loga (2012) diskuterer Putnams argumentasjon for denne sammentrekningshypotesen (constrict theory), og viser til hans studier av 41 amerikanske lokalsamfunn hvor han finner at den sosiale tilliten og deltakelsen for mennesker som bor i heterogene bomiljøer svekkes både mellom dem som er like hverandre og mellom dem som har ulik bakgrunn. Loga påpeker at denne type studier fra USA ikke nødvendigvis lar seg overføre til forhold i andre land, og at få lignende studier er gjort på det norske samfunnet. Våre funn viser at deltakelse på generell basis er høyere i områder med lav befolkningstetthet, men det er ikke nødvendigvis de som bor i de tettest befolkede områdene som er minst aktive. Mens deltakelse i idrettslag viser en ganske jevn stigning jo lavere befolkningstettheten er, virker sammenhengen å være kurvelineær for velforening og deltakelse i politiske partier.

Konklusjon

En punktvis oppsummering av hovedfunnene i dette kapittelet er at:

- Sosial forankring til nærmiljøet i form av botid, forventet botid og det å ha barn påvirker deltakelse positivt
- Tidligere funn knyttet til sosiale bakgrunnsvariabler blir bekreftet
- Kommunene folk bor i betyr lite eller ingenting for graden av aktivt medlemskap

Undersøkelsen har altså vist at sosial forankring til nærmiljøet teller positivt for aktivt medlemskap. Som vi pekte på innledningsvis er det nettverk og sosial tillit noe av de som driver organisasjonene. Våre funn tilsier at sosial forankring til nærmiljøet er en viktig faktor, som kommer i tillegg til de mer vanlige sosiale bakgrunnsvariablene. Dersom man har barn under 18 år, har bodd lenge i samme kommune og forventer å bli værende der, samt bor i et område med lav befolkningstetthet, vil man ha høyere sannsynlighet for å delta aktivt i frivillige organisasjoner som har fokus på aktiviteter i lokalmiljøet. Dermed viser funnene våre at det i tillegg til de klassiske bakgrunnsvariablene som kjønn, alder og utdanning også er interessant å se på hvordan forankring i det lokale nærmiljøet påvirker graden av deltakelse.

Våre analyser har vist at ressursvariabelen utdanning, samt den «upåvirkelige» variabelen alder, går igjen som de mest betydningsfulle forklaringsvariablene for aktiv deltakelse i de frivillige organisasjonene. Sammenhengen er i all hovedsak positiv, det vil si at jo eldre man er og jo høyere utdanning man

har, desto høyere sannsynlighet er det for at man har et aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner. Disse sammenhengene støtter opp under tidligere forskning på frivillighet.

Ett annet viktig funn fra våre analyser av Innbyggerundersøkelsen 2009 er at kommuner som sådan har liten eller ingen betydning som forklaring på aktivt medlemskap i frivillige organisasjoner. Det som betyr noe er hvem folk er, samt den lokale forankringen til nærmiljøet, ikke hvor bor.

En praktisk implikasjon av disse funnene vil være at dersom en ønsker å øke den aktive deltakelsen blant de som vanligvis ikke deltar, bør en altså vurdere tiltak rettet inn mot forhold som kan forankre individer til sitt eget nærmiljø. Det handler med andre ord om å skape forhold som legger til rette for nettverksbygging, økning av sosial tillit samt skape en tilhørighet til området der en bor. Dette er også temaet for det neste kapitlet i denne rapporten.

Rekruttering av barn og unge til frivillige organisasjoner - Barrierer, tiltak og institusjonelt samarbeid

Guro Ødegård
Kari Steen-Johnsen
Bodil Ravneberg⁹

Innledning

Hvordan arbeider ulike lokalsamfunnsaktører for å rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn til frivillige organisasjoner? Temaet er høyst relevant og lite studert. Tidligere forskning gjennomført ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor har vist at et økende antall ungdommer som befinner seg utenfor frivillig sektor ikke vet hvor de skal begynne dersom de skal delta i foreningslivet (Wollebæk og Sivesind 2010). Dette antyder at terskelen inn til frivillige organisasjoner kan være for høy. I tillegg vet vi fra kunnskapsstatusen om minoriteters deltakelse (Hagelund & Loga 2009), og de kvalitative prosjektene fra Veitvet (Ødegård 2010) og Møhlenpris (Loga 2011) at forutsetningene for deltakelse og inkludering ofte finnes som taus kunnskap i et lokalmiljø. Kunnskapen ligger med andre ord implisitt hos de av oss som har vokst opp med denne, men er dårlig kommunisert til beboere som ikke har internalisert den tradisjonelle forenings- og dugnadskulturen. Særlig sårbart blir dette i etnisk heterogene lokalsamfunn. Samtidig har disse studiene vist betydningen av samarbeid mellom frivillige organisasjoner og offentlige myndigheter, og av de arenaer som skapes lokalt for å skape rekruttering og hindre frafall. Spesielt er samarbeidet mellom skolen og frivillige organi-

9. Bodil Ravneberg har gjennomført feltarbeidet på Møhlenpris, Kari Steen-Johnsen på Fjell og Guro Ødegård på Veitvet og Saupstad.

sasjoner interessant, men også andre offentlig finansierte institusjoner, slik som fritidsklubber og frivillighetssentraler kan ha betydning i å koble sammen ulike deler av sivilsamfunnet og å lette rekrutteringen av ulike grupper.

I denne delen av rapporten skal vi se nærmere på hvordan lokalsamfunn i fire forskjellige byer bruker ulike arenaer med tanke på å rekruttere barn og unge med minoritetsetnisk bakgrunn til deltagelse i frivillige aktiviteter. Vi tar for oss barrierer for deltagelse på tre nivåer; på individnivå, på organisasjonsnivå og på systemnivå i lokalsamfunnet. På *individnivå* kan slike barrierer handle om manglende økonomiske og menneskelige ressurser i familien, samt manglende norskkunnskaper og forståelse av en tradisjonell frivillighetskultur. På *organisasjonsnivå* handler det om ulike organisasjoners ressurser, kompetanse, kultur og legitimitet i forhold til å rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn. På *systemnivå* kan barrierene dreie seg om befolknings sammensetning og bosetting i en bydel, om nærhet eller avstand mellom ulike grupper, om infrastruktur og om ulike aktørers samarbeid med hverandre.

I dette arbeidet har vi anlagt et institusjonelt perspektiv. Det betyr at vi er spesielt opptatt av hvordan organisasjons- og systemnivået påvirker muligheten til å bygge ned barrierer på individnivå og hvordan det samhandles rundt nedbygging av barrierer og strategier for rekruttering. Med utgangspunkt i begreper som sammenbindende, overskridende og lenkende sosial kapital vil vi undersøke hvordan frivillige og offentlige lokalsamfunnsaktører bidrar til å kommunisere med og koble sammen ulike lokale grupper for å synliggjøre og senke terskelen for deltagelse i de foreningsaktivitetene som finnes lokalt. Spesielt vil vi undersøke hvordan samspillet mellom ulike arenaer fungerer i forhold til å fremme rekruttering. Vi har valgt å fokusere på tre lokalsamfunnsaktører i de ulike lokalsamfunnene: De lokale skolene, idrettslaget(ene) og lokale myndigheter. Målet er å løfte fram konkrete initiativ og forskjellige typer rekrutteringsstrategier innenfor disse institusjonelle rammene – og vise frem gode eksempler på strategier som kan øke rekrutteringen og hindre frafall. Med dette som bakteppe er prosjektets problemstillinger som følgende:

1. Hvilke *barrierer* på individ-, organisasjons- og systemnivå hemmer barn og unges deltagelse i frivillige organisasjoner?
2. Hvilke *strategier* brukes lokalt for å øke rekrutteringen til frivillige organisasjoner? I denne studien er strategiene eksemplifisert gjennom lokale skoler og idrettslag.
3. Hvilken betydning har *samspill* mellom frivillige og offentlige aktører for å fremme rekruttering og hindre frafall?

Ettersom man ofte operer med felles strategier for rekruttering og hindre frafall, skiller vi ikke mellom rekrutterings- og frafallsmekanismer.

Analysene er delt i to. I den første delen gir vi en presentasjon av de eksklusjonsmekanismer – eller barrierer – vi ser er virksomme i de fire lokalsam-

funnene. I den andre delen av analysene presenterer vi de fire lokalsamfunnene hver for seg, og beskriver hvordan skolene og idrettslagene arbeider for å redusere barrierene. Vi beskriver også i hvilken grad de ulike lokalsamfunnene har utviklet et samarbeid mellom andre lokalsamfunnsaktører og/eller lokale myndigheter i rekrutterings- og integrasjonsarbeidet. Avslutningsvis gir vi en samlet drøftelse og konklusjon fra de fire casestudiene.

Men før vi kommer så langt gir vi et kort innblikk i vår forskningsmetode og hvilke data vi har samlet inn. Vi gir også en kort presentasjon av teorien om sosial kapital, da denne danner bakteppet for våre analyser og drøftelser.

Feltarbeid i fire lokalsamfunn: Data og metode

Kvalitativt feltarbeid ble gjennomført i de fire lokalsamfunnene Fjell i Drammen, Saupstad i Trondheim, Møhlenpris i Bergen og Veitvet i Oslo. I dette avsnittet vil vi først gi en kort beskrivelse av de rammebetingelser de fire lokalsamfunnene opererer under, for deretter å beskrive innhenting av data og valg av metode.

Presentasjon av de fire lokalsamfunn

Veitvet ligger i Bydel Bjerke i Groruddalen i Oslo. Det er et lite lokalsamfunn som ble bygget på slutten av 1950-tallet. I dag bor det vel 6000 mennesker, da inkludert Sletteløkka, høyblokkbebyggelsen som er fysisk adskilt fra Veitvet av Trondheimsveien.¹⁰ Ellers preges boligstrukturen av lavblokkbebyggelse og rekkehusleiligheter. Her finnes ingen eneboliger.

Barne- og ungdomsskolen på Veitvet huser om lag 500 elever med bakgrunn fra 60 ulike nasjonaliteter, og omtrentlige anslag viser at rundt 87 prosent av elever på 1. klassetrinn er flerspråklige. På ungdomstrinnet er andelen noe mindre.¹¹ Veitvet vil i framtida bli preget av at en større andel av beboerne er barn. Dette betyr flere elever, og en ny barne- og ungdomsskole skal stå ferdig i 2015. Dette vil også bety økt behov for et bærekraftig foreningsliv, som kan tilby aktiviteter for barn og unge. Veitvet sportsklubb er en viktig aktør i så måte.

Veitvet har blitt et prioritert område i Groruddalssatsingen (GDS) gjennom *Områdeløftet* (Groruddalssatsingen, 2008, 26). GDS er et tiårig satsingspro-

10. 1.1.2006 bodde det 2108 beboere på Sletteløkka (Groruddalssatsingen 2008).

11..Disse anslagene er gjort av Veitvet skole. Det er imidlertid ikke uproblematisk å kategorisere hvem som er «minoritetspråklige» elever. Er det de som er født av foreldre med utenlandsk bakgrunn, eller de som mestrer norsk dårlig? Disse anslagene er gjort med bakgrunn i foreldrenes fødeland, og forteller ingenting om elevenes norskferdigheter.

gram (2007 til 2016) i regi av Regjeringa og Oslo kommunes. I denne anledning har de lokale myndigheter etablert et beboerkontor på Veitvet som blir kalt *Stikk innom*. Dette kontoret er ment å være et knutepunkt mellom Grovuddalssatsingen, lokale myndigheter, andre offentlige instanser i lokalsamfunnet samt beboere og foreningsliv (for ytterligere informasjon se Ødegård 2010, Ødegård 2011).

Drabantbyen på Fjell består nesten utelukkende av høy- og lavblokker, og rommer 3960 innbyggere. Blokkene ligger tett lokalisert rundt et offentlig område som rommer Fjell skole, et bydelshus med bibliotek, en kunstgressbane, samt et til dels fraflyttet kjøpesenter. Skolekretsen til Fjell skole strekker seg videre enn selve drabantbyområdet og inkluderer villabebyggelsen på Austad og i Fjellsbyen. Hvis man ser på drabantbyområdet isolert, har befolkningen her den laveste snittinntekten i Drammen kommune. Resten av skolekretsområdet har inntekt på linje med gjennomsnittsbefolkningen i Drammen. Det gjelder også innvandrerbefolkningen i dette området. En befolkningsanalyse NIBR gjorde som del av forprosjekteringen til Fjell 2020 viste at drabantbyområdet slet med en opphopning av personer med lav inntekt og utdanning, og at ressurspersoner flytter ut i etablererfasen. Dette gjelder både innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre, samt den øvrige befolkningen. Blant familier i småbarnsfasen øker innvandrerandelen, mens andelen med majoritetsbakgrunn synker og i økende grad preges av en gruppe med lave levekår (Forprosjektrapport, 2011).

Utbyggingen av Fjellområdet skjedde på 1960- og 1970-tallet. Fjell skole ble åpnet i 1971 og Galterud ungdomsskole i 1978. Mens Drammen sentrum har gjennomgått omfattende byutviklingsprosjekter de siste 15 årene, har Fjell ikke vært omfattet av denne opprustingen. Basert på en erkjennelse av at området var blitt liggende etter andre deler av Drammen, og basert på at det hadde en del demografiske utfordringer vedtok kommunestyret i Drammen i mars 2011 oppstart av prosjektet Fjell 2020. Prosjektet skal bidra til stedsutvikling gjennom bygging og styrking av infrastruktur, blant annet to idrettshaller på Fjell i tilknytning til barneskolen og ungdomsskolen (Saksinnstilling, 15/2011). I motsetning til Områdeløft-tiltak ligger det ikke midler til å arbeide med sosiale aspekter ved bomiljøutviklingen, for eksempel gjennom å støtte lokalt foreningsliv eller bidra med koordinering slik tilfellet er på Veitvet. Prosjektet søker likevel å koble seg på de lokale nettverkene, blant annet ved å få på plass møtearenaer der ulike offentlige og frivillige aktører, slik som skole, barnehage, idrettslag, borettslag og menigheter kan få gi sine innspill til infrastruktur-utviklingen.

Rekrutteringsarenaene i Bergenus og Årstad bydel som det her fokuseres på innbefatter Møhlenpris-området, samt andre tilstøtende boligstrøk som ligger i sentrum av byen (som Nygård eller Gyldenpris). Området i fokus huser blant annet et industriområde, Nygårdsparken, Universitetet, en barneskole, to barne- og ungdomsskoler, en velforening, en katolsk kirke og to idretts-

lag. I dette strøket har der tradisjonelt vært et klasseskille mellom arbeiderklassen som har bodd i leiegårdene i nord - nærmest Puddefjordsbroen - og overklassen - som har bodd i de store villaene ved Nygårdsparken. I den senere tid har nye skiller vokst fram. De gamle arbeiderboligene har blitt til kommunale boliger som gir hjem til innvandrere. I tillegg bor der mange norsk etniske familier i området.

Møhlenpris skole er en liten kommunal barneskole¹². Da skolen ble etablert i 1912 hadde den 1028 elever. I dag har den ca. 160 elever og en tredjedel av elevene har minoritetsbakgrunn. Møhlenpris idrettsplass er plassert sentralt like bortenfor skolen. Møhlenpris idrettsplass (kunstgressbane) er SK Djerv sin hjemmebane. Her ligger også Vitalitetscenteret som er et allaktivitetshus i området, drevet av Bergen kommune og hvis lokaler er mye brukt av frivillige organisasjoner (for ytterligere informasjon, se Loga 2011).

Nærmere bykjernen og Nygård ligger der to skoler til. Dette er barne- og ungdomsskolene Nygård og St. Paul. Nygård skole er et stort kommunalt innføringscenter som siden 1985 har gitt ettårig grunnskoleopplæring til minoritetspråklige elever bosatt i kommunen fra 1. til 10 trinn. I motsetning til Møhlenpris, tar både Nygård og St. Paul opp elever fra hele kommunen¹³. St. Paul skole er til forskjell fra de to andre en katolsk barne- og ungdomsskole, etablert i 1873, med plass til ca. 340 elever.

Den offentlige satsingen i området har i den senere tid vært preget av forebyggende tiltak for å møte utfordringer blant ungdommen.

Lokalsamfunnet *Saupstad* ligger i Heimdal bydel i Trondheim. Hele området betjener ca. 20 000 innbyggere, men på selve Saupstad bor det rundt 13 000. Området stod ferdig utbygd på 1970-tallet. Fra å være et jordbruksområde med store gårder, ble bebyggelsen sammensatt med boligblokker organisert i tunformasjoner, men også med innslag av noe rekkehusbebyggelse og småhus i randsonene. Det er mye grønne områder og det er kort gangavstand til marka. Sentrumet i området er lokalisert rundt et lite kjøpesenter som huser matvarebutikker, kiosk og cafe. Her finner man også fritidsklubben Boxåpneren, Biblioteket, Frivillighetssentralen samt Barne- og familietjeneste/Helsestasjon. For øvrig har lokalsamfunnet tre barnehager, to barneskoler, ungdomsskole, videregående skole, idrettshall, sykehjem og om lag 100 trygdeboliger/utleieboliger. Det er litt under 500 elever på barneskolene. Andelen

12. Møhlenpris skole skal stenges grunnet rehabilitering. Kommunen er i beit for et sted å plassere elevene. Det ble foreslått en brakkeløsning som skulle være på plass fra skolestart. Dette har i skrivende stund blitt utsatt til oktober 2012.

13. I mai 2012 foreslo byrådet i Bergen at tilbudet ved Nygård skole *desentraliseres* slik at elevene i stedet får norskopplæringen sin på skolene i bydelene. I juni ble det bestemt at Nygård skole skal stenges (BT 18.06.2012).

flerspråklige har økt i skolekretsen, og ved Saupstad barneskole er over 60 prosent av skolens om lag 250 elever flerspråklige. Den største innvandrergruppen er tyrkiske kurdere, som utgjør omlag 1200 beboere. Saupstad har den nest største befolkningstettheten av kurdere i landet.

I april 2011 ble det sendt en søknad fra Trondheim kommune til Husbanken om midler til «Områdeløft for bydelen Saupstad». Begrunnelsen for søknaden er de økte segregeringstendenser. Endringer knyttet til sosiale og etniske skillelinjer er særlig tydelig i dette området. Høsten 2011 ble det innvilget 1,5 millioner over statsbudsjettet for å igangsette Områdeløftet på Saupstad i 2012. Feltarbeidet ble gjennomført før denne bevilgningen kom.

De fire lokalsamfunnene har noen fellestrekk som gjør dem egnet som casestudier for tematikken som her tas opp. Samtlige lokalsamfunn har en relativt sett høy andel beboere med etniske minoritetsbakgrunn. På Veitvet og Fjell gjelder denne andelen hele området, med om lag 50 % innvandrere fra afrikanske eller asiatiske land (Groruddalssatsingen, 2008), (NIBR, 2010). I de andre lokalsamfunnene er andelen langt mindre. Her er minoritetsbefolkningen særlig konsentrert rundt avgrensede boområder innenfor et større lokalsamfunn. Dette bidrar til at enkelte lokale skoler har en høy minoritetsandel elever. Samlet sett har Heimdal – bydelen hvor Saupstad ligger – bare en etnisk minoritetsandel på ca. 9 % (IMDI 2007), og Møhlenpris-området med ca. 7 % ikke-vestlige innvandrere.

Mens man på Veitvet har en svært sammensatt beboergrupper med ulik landbakgrunn (Myrén 2010), utgjør de tyrkiske kurdere den klart største gruppen på Saupstad. På Fjell utgjør tyrkere og pakistanere de to største minoritetsgruppene, men området har ut over dette en sammensatt befolkning bestående blant annet av tamiler, irakiske kurdere, somaliere, afghanere, vietnamesere, polakker og personer fra det tidligere Jugoslavia. Møhlenpris har også en sammensatt minoritetsbefolkning hovedsakelig bestående av somaliere, marokkanere, iranere, irakere, afghanere, palestinere, vietnamesere og polakker.

I sine respektive kommuner har disse lokalsamfunnene blitt gjenstand for ekstra tiltak, da de har scoret lav på sentrale levekårsindikatorer knyttet til sosiale og økonomiske ressurser. Dette har bidratt til at både Veitvet og Saupstad er statlige satsingsområder, blant annet gjennom områdeløft. Møhlenpris har fått Fattigdomsmidler fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet samt midler fra SLT (Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak), mens Drammen kommune har igangsatt et lokalt utviklingsprosjekt i bydelen: Fjell 2020

Data og metode

De ulike lokalsamfunnene vi har studert, eksemplifiserer ulike strategier for å rekruttere barn og unge til en aktiv fritid. Et felles trekk er at det tradisjonelle foreningslivet har opplevd utfordringer knyttet til et etnisk heterogent rekrutteringsgrunnlag. Alle idrettslagene vi har studert har jobbet med særskilte tiltak for å rekruttere minoritetetniske barn og foreldre - med ulikt resultat. Når vi har valgt å la idrettslagene representere det lokale foreningsarbeidet, er dette fordi disse finnes i samtlige lokalsamfunn, i tillegg til at de ikke i sin organisasjonsstruktur fremmer spesifikke religiøse, etniske eller kulturelle barrierer som virker ekskluderende for etniske minoriteter å delta i. Også de lokale skolene framstår som viktige lokalsamfunnsaktør utover å fylle rollen som utdannings- og kunnskapsarena. Skolene har ofte høy legitimitet hos barn og foreldre, og er også den institusjon som jevnlig har kontakt med samtlige foreldre. Skolene har med andre ord tilgang både til barn og deres foreldre, og tenkes å være en sentral rekrutteringsarena for fritidsaktiviteter.

På Møhlenpris og Veitvet har senterforskere tidligere hatt prosjekter. De nye intervjuene som er gjort i disse lokalsamfunn, kobles dermed til tidligere arbeider foretatt på Møhlenpris (Loga 2011) og på Veitvet (Ødegård, 2010, 2011b). 22 informanter er intervjuet til denne studien. Det ble utviklet en felles intervjuguide for å sikre felles fokus i de ulike lokalsamfunnene. Foruten representanter for lokale myndigheter, har vi intervjuet representanter fra de lokale skolene i området. I tillegg har vi intervjuet idrettsledere og representanter for idrettsråd. Også rapporter, planarbeid og annen dokumentasjon fra de ulike lokalsamfunnene dannet et viktig bakteppe for analysene. I tabell 1 gir vi en generell oversikt over antall og type informanter i de ulike lokalsamfunnene.

Tabell 1. Oversikt over tidspunkt for feltarbeid, type data og type informanter på henholdsvis Veitvet, Fjell, Saupstad og Møhlenpris.

	Tidspunkt	Data	Informanter
Møhlenpris	T1: 2010	Feltarbeid	To idrettslag (2) Møhlenpris skole (1) Nygård skole (1) St. Paul skole (1) Lokale myndigheter (3)
	T2: 2012	Intervjuer	
Fjell	2012	Intervjuer	To idrettslag (2), Idrettsråd (2), Fjell skole (1), Frivilligsentral (1) Kommunalt utviklingsprosjekt (1)
		Diktanalyse	Rapporter, utredninger, strategier søknader om midler
Saupstad	2011	Intervjuer	Saupstad barneskole (1), Kolstad Fotball (1), I tillegg er 11 representanter fra ulike lokalsamfunnsaktører intervjuet. Disse danner bakteppe for forståelsen av arbeidet som er gjennomført i området.
		Feltarbeid	Camp Kolstad, Boxåpneren, Åpen barnehage
		Diktanalyse	Dokumenter fra de ulike aktørene, statistisk grunnlag levekår, div søknader
Veitvet	T1: 2009	Feltarbeid, diktanalyse intervjuer	14 intervjuer (fra en rekke frivillige og offentlige instanser)
	T2: 2011 T3: 2012	Dok.analyse Intervjuer,	Lokale myndigheter (3), sportsklubb (1), barne- og ungdomsskole (1)
		Dok.analyse	Rapporter, utredninger, interne strategidokumenter

Minoritetsunges deltagelse i det «norske» foreningslivet. Tidligere forskning

Frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner som «massebevegelser» er under press. En synkende andel unge blir medlem i en frivillig forening, og de som er medlemmer kommer i større grad enn tidligere fra familier med økonomiske og kulturelle ressurser (Aars, Nordbø mfl 2011). Underrepresentasjonen er særlig tydelig for barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn. Utover dette vet vi ikke så mye om minoritetsunges deltagelse i det frivillige foreningslivet. Særlig er kunnskapshullet stort når det gjelder deres deltagelse i det mer innvandreroorienterte foreningslivet. Friberg (2005) har i sin studie av minoritetsetniske unges foreningsdeltagelse i Oslo vist at de er overrepresenterte i religiøse organisasjoner. Dette forteller oss at fravær av deltagelse i tradisjonelle «norske» organisasjoner ikke er ensbetydende med en passiv fritid.

Forskningsinstituttet NOVA gir imidlertid viktig kunnskap om minoritetsungdommers koblinger til idretten og i noen grad det øvrige fritidsorienterte tradisjonelle organisasjonslivet. Med data fra den landsrepresentative undersøkelsen *Ung i Norge* ser man at til tross for at minoritetsungdommen er mer integrert i idretten enn sine foreldre, deltar de i betydelig lavere grad enn majoritetsungdommen. Blant tenåringer med to utenlandsfødte foreldre (fra «ikke-vestlige» land) er det 24 prosent som oppgir å være medlem i et idrettslag, mot 41 prosent av ungdom med minst en forelder født i Norge (Krange & Strandbu, 2004). Det er særlig de minoritetsetniske jentene som er fraværende i idretten. Selv om forskjellene er tydelige også blant guttene (15 prosentpoeng forskjell mellom minoritet og majoritet), er for jentenes vedkommende differansen på 32 prosentpoeng (Krange & Strandbu, 2004).

For det øvrige foreningslivet viser *Ung i Norge* tilsvarende mønster. Blant tenåringer med to utenlandsfødte foreldre er det 24 prosent som oppgir å være medlem av en eller flere frivillige organisasjoner mot 40 prosent med minst en forelder født i Norge (Ødegård, 2006).¹⁴ Det er særlig i fritidsorganisasjoner som hobbyklubb, motorklubb, jakt og fiske o.l. samt kulturorganisasjoner som korps, kor og speideren etnisk minoritetsungdom er fraværende. I religiøse og interessepolitiske organisasjoner er forskjellene ubetydelige.

I studien av Oslo-ungdom, ser John Horgen Friberg (2005) samme mønstre. Mens godt under 30 prosent av norsk-etniske jenter aldri har vært medlem av frivillige organisasjoner, er andelen ikke-deltagende minoritetsjenter på rundt 55 prosent. Det generelle bildet viser med andre ord en betydelig underrepresentasjon av unge med minoritetsetnisk bakgrunn i tradisjonelle fritidsorganisasjoner, men også i idrettsbevegelsen – som må karakteriseres som den mest tilgjengelige organisasjonen ettersom utbredelsen av lokale lag er så stor.

Ut fra både et deltagelses- og demokratiperspektiv er denne generelle underrepresentasjonen blant unge med etniske minoritetsbakgrunn uheldig. Endringer i organisasjonssamfunnet, sviktende rekruttering til frivillige organisasjoner og et sosialt skjevt deltagelsesmønster vil kunne medføre at det er de «privilegertes» unge stemmer som blir hørt (for nærmere drøftelse se Ødegård 2011).

14. I Ødegårds analyse skilles det ikke mellom innvandrerforeldre fra «vestlige» og «ikke-vestlige» land. Hadde det vært gjort, ville forskjellene vært enda tydeligere. Barn av foreldre der begge er født i et «ikke-vestlig» land, er denne gruppen som er minst inkludert i organisasjonslivet (Friberg, 2005; Krange & Strandbu, 2004; Øia, 1998)

Sosial kapital – et teoretisk rammeverk

Sosial kapital er et begrep som har fått gjennomslag både i akademien og i offentligheten det siste tiåret. Teorien er sentral for å forklare sammenhengen mellom sosial og politisk integrasjon. Robert Putnam definerer sosial kapital som: «... features of social life – networks, norms, and trust – that enable participants to act together more effectively to pursue shared objectives» (Putnam, 1995, 664-664). Putnam opererer med distinksjonen «bonding» og «bridging» sosial kapital. I de nettverkene hvor medlemmene er like, det være seg etnisk tilhørighet, alder eller religion, skapes «bonding», eller det vi i resten av rapporten vil betegne som «sammenbindende», sosial kapital. Disse kjennetegnes ved sterke lojalitetsbånd innenfor en relativt homogen gruppe. Baksiden av medaljen er at dette kan virke ekskluderende overfor individer eller grupper av individer som står utenfor. «Bridging» eller «overskridende» sosial kapital, som er betegnelsen vi bruker, dannes derimot i de nettverkene som er grenseoverskridende, både ved at de er åpne for nye medlemmer, samt at de inngår i relasjon med andre typer nettverk. Det er på disse arenaene møter mellom mennesker man i utgangspunktet ikke ville omgås oppstår. Slik utvikles relasjonelle ressurser som bidrar til å samle samfunnsborgere til gjensidig tillitsskapende og normdannende aktiviteter (Putnam, 2000; Putnam, Leonardi, & Nanetti, 1993). De to kapitalformene må ikke ses på som gjensidig utelukkende. Det er de nettverkene som evner *både* å virke sammenbindende og overskridende, som har potensialer til å skape sosial kapital.

I studien fra Veitvet, viser Ødegård (2010, 2011b) hvordan de mangfoldige foreningsnettverkene i dette heterogene lokalsamfunnet ikke evnet å knytte bånd mellom hverandre. Selv om det fantes mange lokale nettverk som hver for seg virket tillitsskapende, med sterke lojalitetsbånd på individnivå, klarte man ikke å skape overskridende sosial kapital på organisasjonsnivå. Studien tydeliggjorde tidligere framført kritikk av Putnam, nemlig hans manglende syn for kontekstuelle faktorer i forståelsen av sosial kapital (se blant annet Rothstein & Stolle, 2003; Szreter, 2002).

Michael Woolcock (1989) mener man ikke kan forstå sosial kapital uavhengig av et samfunns kulturelle, økonomiske og politiske kontekst. Han tilførte sosial kapital-teorien begrepet «linking», eller «lenkende» sosial kapital som bringer staten på banen. Lenkende sosial kapital skiller seg fra overskridende sosial kapital ved at relasjonene ikke bare etableres mellom aktører som er forskjellig på noe sosio-demografiske mål – men også med hensyn til makt- og autoritetsressurser. Lenkende sosial kapital bidrar til å inkludere offentlige myndigheter i forståelsen av sosial kapital. Dette er aktører som sitter med politisk og økonomisk makt. Denne type «lenkende» aktiviteter ble gjennomført på Veitvet, hvor lokale myndigheter igangsatte tiltak for å knytte lokale institusjonelle aktører sammen med tanke på å utvikle en felles strategi for utvikling av lokalsamfunnet. Her er sammenbindende sosial kapital en forutsetning for overskridende sosial kapital. utfordringen var imidlertid at når

denne overskridende kapital-formen ikke «gjorde seg selv», var det behov for innsats og tiltak på et strukturelt /institusjonelt nivå. Å studere relasjonen mellom aktører med ulik grad av autoritet og makt, er viktig for å få et bilde av den betydning lenkende sosial kapital har for tillit og brobyggende relasjonsdanning. Særlig fruktbart er tilnærmingen når analyseenheten er etniske minoriteter med relativt kort botid i vertslandet, og dermed i varierende grad er avhengig av bistand og støtte fra det offentlige tjenesteapparatet.

Woolcock mener at myndigheter og offentlig politikk både kan ødelegge og bygge sosial kapital, men gjennom å bygge tillitsfulle relasjoner grunnlagt på gjensidig respekt og likhet i status – til tross for ulikhet i autoritets- og maktposisjoner, er det mulig å bygge noe nytt hvor ulike aktører deltar på lik linje. Lenkende sosial kapital kan slik sett knyttes opp mot begrepet *empowerment* og dens todimensjonale prosess hvor målet er å mektiggjøre og myndiggjøre borgerne (Goul Andersen, 2004). Mektiggjøring skjer gjennom en styrking av borgernes formelle og institusjonelle rettigheter, mens myndiggjøring relateres til en mer subjektiv deltakelsesdimensjon, som handler om muligheter, ikke bare til å delta, men også til å påvirke samfunnsforholdene rundt seg. Lenkende sosial kapital kan sies å ivareta begge dimensjoner.

Hvorfor er det nyttig å forstå sosial kapital på denne måten? Fordi det gjør det mulig å vurdere betydningen av lokal politikk i å forme betingelsene formell og uformelle nettverksdanning. I lys av våre studier synes det klart at dannelsen av sosial kapital ikke hviler på enkeltindividets eller mindre gruppers evne til å skape møteplasser, men også på politiske valg, bevilgninger og institusjonenes oppbygging (se også Wollebæk, 2009). Som våre analyser vil vise gir nettopp lokale myndigheters utvikling, eller mangel på utvikling, av ulike politikkområder knyttet til frivillighet, helse og forebygging av sosiale problemer – viktige retningslinjer for lokale tiltak med tanke på å bygge sosial kapital. Et sentralt spørsmål er også hvorvidt disse politikkområdene ses i sammenheng i utviklingen av den kommunale politikken.

Analysen: Rekrutteringsstrategier og institusjonelt samarbeid i fire lokalsamfunn

I denne delen av analysene vil gi en samlet presentasjon av hvert enkelt lokalsamfunn. På bakgrunn av generell informasjon knyttet til demografi og boligstruktur, vil vi vise hvordan skolene i lokalmiljøene samt idrettslagene arbeider for å rekruttere barn og unge til en aktiv fritid. Tiltak som har lyktes, tiltak som ikke har lyktes – og utfordringer i arbeidet – vil bli særlig vektlagt å få fram. En viktig del av analysene vil være å synliggjøre i hvilken grad individuelle-, organisatoriske- og mer systembetingede deltagelsesbarrierer er virksomme i hvert lokalsamfunn, og den betydning overskridende nettverk – eller fravær av slike - har å si for det arbeidet som legges ned i de ulike lokalsamfunn.

Veitvet: Lokale myndigheters innsats

Før Groruddalssatsingen (GDS) gjorde sitt inntog på Veitvet var det fritidsklubben og idrettslaget som tilsynelatende aktiviserte de unge i denne drabantbyen. En kartlegging viste imidlertid at det var mer enn 60 ulike aktiviteter i lokalmiljøet. Brorparten av disse var ikke foreninger, men nettverk som organiserte kultur- og språkskoler for minoritetetniske barn og unge. Gjennom Groruddalssatsingen ble Bydel Bjerke tildelt midler til et *områdeløft*. Et delprosjekt har vært å etablere beboerkontoret *Stikk innom*. Kontorets viktigste rolle har vært å arbeide for å bygge broer mellom alle de forskjellige lokalsamfunnsaktører. Institusjonelt samarbeid – med utgangspunkt i de nettverk/foreninger/organisasjoner som fantes i lokalmiljøet – ble arbeidsmetoden. Kontoret har vært en drivende kraft i å samle ulike lokalsamfunnsaktører inn noen felles prosjekt med den hensikt å bygge broer og samarbeidsrelasjoner mellom ulike lokalsamfunnsaktører. Slik sett har Stikk innom fungerer som et *koordineringsorgan* for relasjons- og nettverksbygging (se Ødegård 2011). Stikk innom har bidratt lokalsamfunnsaktører å skaffe penger gjennom GDS, men også vært en sentral kompetanseressurs. Det vil alltid være heftet en viss usikkerhet rundt lokale myndigheters evner å ivareta en strategi som bygger på et grasrotengasjement – en såkalt «bottom-up»-strategi. Til tross for intensjoner om dette, vil det å koble løse nettverk sammen få preg av en «top-down» strategi, særlig om forslagene, framdriften og gjennomføringen i stor grad preges av lokale myndigheters initiativer. Denne gjennomgangen gir ikke grunnlag for å gå nærmere inn på slike forhold, men er viktig å påpeke med tanke på at dette lokalsamfunnet om litt ikke lenger får tilført økte ressurser når prosjektet GDS over. Da må det institusjonelle samarbeidet mer eller mindre være selvdrevet. Det er grunn til å tro at dette sikres best dersom man har klart å ivareta en «bottom-up» strategi, der de ulike nettverkene og foreningene «eier» samarbeidet – ikke bare har blitt «tildelt» dette.

Her skal vi se nærmere på hvordan Veitvet sportsklubb og Veitvet barne- og ungdomsskole jobber i forhold til rekrutteringsstrategier og hvordan Gro-ruddalssatsingen knyttet til rammebetingelser og institusjonelt samarbeid har påvirket arbeidet.

Veitvet sportsklubb

I 2009 var Veitvet sportsklubb preget av stort frafall, svak nyrekruttering og en manglende strategi for å utvikle klubben i takt med de demografiske endringer i lokalmiljøet. Klubben hadde tapt 400 medlemmer, og stod igjen med et stadig frafall av de 200 gjenværende medlemmene (Ødegård 2010). Tre år senere — våren 2012 — møter vi en klubb hvor omfattende endringsprosesser er igangsatt for å møte den nye tid. Fra å være et idrettslag i motvind, har klubben det siste året rekruttert mer enn 120 nye medlemmer. Hvordan har dette gått til? I organisasjonsplanen for 2012 ble det vedtatt at klubben skulle jobbe aktivt ut mot potensielt nye medlemmer. Man kan oppsummere sportsklubbens konkrete aktiviteter knytte til rekrutteringen innenfor seks ulike områder: (1) økt informasjonsinnsats (2) lavterskelaktiviteter (3) randsoneaktiviteter (4) nye sportsgrener (5) kompetanseheving og økonomisk kompensasjon (6) fordeling av makt og posisjon. Vi vil kort komme inn på hver og en av disse.

Informasjonsstrategi: Klubben har lenge hatt et samarbeid med skolen ved at de får levere «ranselpost» til elever og foreldre. I tillegg er klubben på skolen ved skolestart og inviterer samtlige foreldre på møte i klubbens lokaler for å informere om aktivitetene de driver. I tillegg har klubben forbedret sine nettsider, med tydeligere klubbinformasjon og hyppigere oppdateringer. Klubben har også i større grad tatt bruk lokalavisen for å spre informasjon, i tillegg til plakatoppslag, deriblant et eget informasjonsvindu på Stikk-innom kontoret.

Lavterskelaktiviteter: Klubben er opptatt av å gjennomføre lavterskelaktiviteter slik at barn og unge kan skal bli kjent med klubben uten å måtte forplikte seg til ukentlig idrettsaktivitet. I den sammenheng har man startet «Åpen hall» aktiviteter for barn på lørdager og på kveldstid for ungdom. Lørdagsaktivitetene ble prøvd ut i 2011, med det som betegnes som en «braksuksess». Lignende tiltak har vært prøvd ut tidligere, men da som foreldredrevet. Det fungerte ikke, da foreldrene var der mest for å «passe på» ungene. Nå har sportsklubben fått lønnet aktivitør. Dette har fungert bra, og de lørdager det har vært andre aktiviteter i sportshallen, har det blitt gjennomført turer i skogen med grilling o.l. I 2011 var det i snitt 25 unger med hver lørdag i aktivitetsperioden. Flere av barna tok også med seg sine foreldre, noe som ble oppfattet som bra, da foreldrene ble kjent med klubben. Tiltaket er støttet av Oslo idrettskrets. Sportsklubben har også mottatt økonomiske støtte fra Oslo id-

rettskrets for å holde «Åpen Hall» for ungdom på kveldstid. Fokus er på fysisk aktivitet og skal være gratis å delta på. Dette tiltaket starter i august 2012.

Sekundære aktiviteter: Det ble i den nye klubbledelsen bestemt at man skulle jobbe mer aktivt ut mot grupper av inaktive voksne og barn. Klubben har derfor tatt på seg den praktiske gjennomføring av aktiviteter som strengt tatt ligger utenfor klubbens ordinære virke, men som de har fått forespørsel fra andre aktører om å organisere. Eksempler på dette er svømmekurs for minoritetetniske barn, og yogakurs for kvinner. Svømmekurset skal over flere uker og var gratis for deltagerne. Tiltaket var finansiert av Idrettskretsen. Yogakurset gikk over 20 kvelder, var åpen for alle, men det var primært minoritetetniske kvinner som deltok. Instruktør var lønnet, og ble finansiert av Områdeløftet. Dette er også et tiltak som sportsklubben mener bidrar til å gjøre beboere kjent med sportsklubbens virke, og som en viktig lokalsamfunnsaktør. I likhet med lokalsamfunnet Saupstad, leier Veitvet sportsklubb ut sine anlegg til tamilske grupper som spiller fotball. Disse har nå blitt invitert til å bli et eget klubblag og dermed bli en integrert del i klubbens aktiviteter. Også på Veitvet vil et rent etnisk lag være kontroversielt, men vil være et gode for klubben med tanke på brobyggende aktiviteter med både barn og foreldre med tamilsk bakgrunn.

Innføring av nye sportsaktiviteter: De kanskje viktigste enkelttiltakene som er igangsatt er introduksjonen av nye idrettsaktiviteter. Foreløpig dreier dette seg om cheerleading, håndball og futsal. Andelen jenter i sportsklubben har i en årrekke vært svært lav, og den nye klubbledelsen ønsket å få flere jenter inn i klubben. På oppfordring fra jenter i lokalmiljøet ble Cheerleading prøvd ut. Det ble tatt kontakt med Stikk innom-kontoret for å drøfte mulige økonomiske støtte fra GDS-midlene. På Veitvets sommerfest i 2011 inviterte Stikk innom en Cheerleading-gruppen for å ha oppvisning på Veitvet senter. Dette skapte stor entusiasme, og med økonomisk støtte fra GDS, ble det hyret inn instruktør i sportsklubben. Våren 2012 er tre ulike grupper med til sammen 55 jenter etablert (Mini – 6-8 år, Pivi 10-12 år og Junior 12 år +). Det er primært jenter fra Veitvet, men også fra nærliggende lokalsamfunn. Det opplyses om at det er en svært sammensatt gruppe av jenter, både med norsk etnisk og minoritetsetnisk bakgrunn. Det er etablert et eget styre for aktiviteten, og på årsmøtet i 2012 møtte 60 foreldre opp, til tross for at det på dette tidspunktet bare var 40 aktive. Interessen fra foreldre var med andre ord stor. Det koster kr. 1500 pr. år å delta på Veitvet Cheerleading. Kontingenten er sterkt subsidiert, da den blant annet skal dekke instruktør, t-skjorte, shorts, hettegenser, sløyfekurs m.m. Årets sløyfekurs ble imidlertid sponset av Stikk innom. Klubben har investert i nytt stereoanlegg, og gulvmatter til en verdi av kr. 100 000,-. 20 prosent av dette dekket klubben, mens den resterende summen ble dekket av GDS-midler. Cheerleading-gruppene på Veitvet er allerede blitt hyret inn for å opptre på flere lokale arrangementer.

Historisk drev Veitvet sportsklubb med håndball. Aktiviteten ble for et par tiår siden nedprioritert. Ildsjeler forsøker å starte et nytt håndballag for ungdomsskoleklassene. Dette er også et ledd i å trekke nye grupper til klubben, grupper som ikke nødvendigvis finner seg til rette med fotballaktiviteten, som de siste tiårene har vært klubbens ensidige satsing.

Det er også etablert et eget lag i futsal – som er den internasjonale betegnelsen for innendørsfotball. At klubben har vært åpen for etablering av nye aktiviteter har ført til forespørsel fra beboere om å starte andre typer aktiviteter. På intervjuetidspunktet hadde klubben fått en søknad om å starte eget cricket-lag. I tillegg hadde klubben blitt kontaktet av en person som ønsker å starte opp Parkour-aktivitet.

Kompetanseheving og honorering: Akilleshælen for mange idrettslag er å rekruttere nok trener og lagleder for å opprettholde aktiviteten. Veitvet sportsklubb arbeider nå med å finne mulige løsninger for i framtida å kunne dekke kurs og seminarer til trenere/lagleder – og eventuelt andre medlemmer som har verv i klubben. En slik kompetanseheving vil være viktig for å motivere frivillige til å delta. Et ledd i dette arbeidet var at klubbstyret og arbeidsgruppen gjennomførte et internt seminar i Krakow, hvor strategi for det videre arbeidet i klubben ble lagt. En representant fra Oslo Idrettskrets deltok også på seminaret. Innsatsen på kompetanseheving er støttet med GDS-midler. Klubben drøfter også om trenere skal bli honorert med kr. 10.000 årlig. De vil dermed inngå i en «minimumskontrakt» med antall treninger m.m. Enkeltpersoner legger ned enorm innsats, og dette beløpet vil være en viss kompensasjon for telefon, bilkjøring m.m. Klubben har i dag ingen ansatte, bortsett fra at treneren for A-laget mottar et lite honorar.

Å nevne endringene i Veitvet sportsklubb uten å komme inn på den interne organisasjonsutviklingen, vil være å fortelle halve historien. På årsmøtet i 2011 ble det vedtatt et lederskifte i klubben. I nesten 20 år hadde det vært lite gjennomtrekk i ledelsen, og få enkeltpersoner stod for driften av klubben. I den nye klubbledelsen står nemlig *involvering og maktfordeling* sentral. I tillegg til et hovedstyre på 7 personer, har man etablert en arbeidsgruppe på 8 personer. Arbeidsgruppen var på intervjuetidspunktet relativt ny, men ideen var at gruppen skulle forberede saker til hovedstyret, utvikle planer for klubbens utvikling, søke om ekstern finansiering av aktiviteter – og generelt være ressursgruppe med tanke på å utvide aktivitetstilbudet for barn og unge på Veitvet. Tiltaket skulle bidra til å spre arbeidsbyrden på flere personer, noe som ville gjøre det enklere for enkeltpersoner å ta på seg oppgaver. Men kanskje det viktigste var om å styrke interndemokratiet i klubben. Dette innbefatter også å knytte målgruppen nærmere på beslutningsprosessene. Derfor sitter det ungdomsrepresentanter både i hovedstyret og i arbeidsgruppen.

For Veitvet sportsklubb har samarbeid med andre lokale aktører svært viktig. Dette gjelder ikke bare de økonomiske ressursene som er tilført klubben, men også kompetansen til å legge en ny strategi for å videreutvikle klubben.

Sportsklubbens leder løfter fram tre aktører som har bidratt til å gjøre rekrutteringsløftet mulig. Først og fram har det vært en gruppe av trofaste, interne støttespillere som har hatt visjoner for klubben. Disse er med i det videre arbeidet. For det andre blir Bjerke Bydel med Groruddalssatsingen og Stikk innom kontoret løftet fram som svært viktig. Særlig har Stikk innom kontoret vært positive og behjelpelig i alt det praktiske arbeidet – og har gjort det mulig å iverksette tiltak klubben verken hadde hatt økonomiske og menneskelige ressurser til å gjennomføre alene. Dette gjelder blant annet lønn til instruktører for de nye idrettene klubben har igangsatt. For det tredje har Oslo Idrettskrets vært til stor hjelp – til dels økonomisk – men særlig knyttet til klubb utvikling. 15. mars 2012 vedtok årsmøtet i klubben en organisasjonsplan.

Veitvet skole

Veitvet skole har mottatt GDS-midler til å gjennomføre prosjektet «Skolen som kunnskapssenter og inkluderende møteplass». Tiltaket skal dekke to hovedhensikter: (1) Forbedre elevenes læringsresultater (2) bedre utnyttelse av skolens potensial som inkluderende møteplass for bydelens befolkning (Asplan Viak 2009). Det er ingen motsetningsforhold mellom de to målene, men det kan være en utfordring å håndtere begge satsingsområder. På den ene siden står en rekke lokalsamfunnsaktører og forventer at skolen skal være en viktig lokalsamfunnsaktør – i tillegg til å gi elevene det lovpålagt opplæring og bidra til at skolen blir en god læringsarena. GDS-midlene har gjort det mulig å fokusere på begge oppgaver.

Veitvet skole er en åpen skole i den forstand at åpningstiden er fra kl. 7-21. Skolen låner ut sine lokaler hver kveld og i helgene til det lokale foreningslivet. Skolen er med andre ord mye brukt som aktivitetslokaler på fritiden. Skolen har i lys av GDS-satsingen etablert flere lavterskelaktiviteter for å redusere andelen inaktive elever. I særlig grad har det vært en satsing på rene jente-grupper, som har møttes for å lage mat, perle og prate. Dette er aktiviteter som skjer i skolen lokaler i samarbeid med ungdomsklubben og bydelen. At aktiviteten skjer på skolen, er i følge vår informant viktig, da skolene har legitimitet hos foreldrene, og jentene får lov å tilbringe fritiden sin der, men ikke på klubben. Informanten fra Veitvet skole er klar på at GDS-midlene har muliggjort flere tiltak som har vært til gode for elevene og lokalsamfunnet. Eksempler på dette er gratis skolefrokost, lørdagsskole, leksehjelpkurs for foresatt, skiinstruktør, matteleksehjelp. I tillegg har det blitt organisert barnepass slik at foreldre kan delta på møter, kurs m. m i skolens regi. Dette *har*, i følge skolens informant, bidratt til at en større andel av mødrene har kommet på møter. Skolen har hatt et økt fokus på å knytte foreldregruppen og skolen nærmere. I dette arbeidet synes «mobilskolen» å ha vært vellykket. I dette ligger det at skolen formidler informasjon til foreldre/foresatte via SMS. Dette har lettet skole/hjem samarbeidet, og det er en mer direkte, personlig og hånd-

terbar måte å informere på. Andre tiltak, særlig rettet mot grupper med svake språklige ferdigheter i norsk, er innføring av ettermiddagshjelp for blant annet påmelding av barn via internett til sommerskolen. Dette bidrar til at barn som ellers ikke ville hatt et aktivitetstilbud, blir med.

Det er en klar holdning fra skolens informant at tilførselen av GDS-midler har bidratt til å opprette mer uformelle arenaene for foresatte, «kaffetreffene med strikketøyene», som det sies. At slike «lavterskel»-nettverk også blir formidlet via SMS, uten lange og kompliserende innkallinger, synes å ha virket positivt. Slik sett har skolen opparbeidet seg erfaringer med å kommunisere med foreldre på alternative måter.

På spørsmål om skolen som rekrutteringsarena for frivillig aktivitet i området, løfter informantene fram interessante observasjoner knyttet til kulturelle forskjeller knyttet til «verdien» av fritidsaktiviteter. Særlig blant minoritetsforeldrene som selv har innvandret, synes fritidsaktiviteter å være en sekundær aktivitet. De uttrykker i større grad enn majoritetsforeldrene et «utdanningsdriv», da det er dette som legger grunnlaget for de framtidige livsbetingelser. Majoritetsforeldrene synes i større grad å ta dette for gitt, og slik sett har i større grad et «aktivitetsdriv», hvor sosial kompetanse er viktige egenskaper som kan utvikles gjennom en aktiv fritid. Dette er en faktor som kan være med på å forklare forskjeller i deltagelse blant enspråklige- og flerspråklige barn.

Deltagelsesbarrierer på individ-, organisasjons- og systemnivå på Veitvet

Som tidligere belyst har den etnisk heterogene sammensetningen av beboere på Veitvet bidratt til at deler av den voksne befolkning ikke behersker norsk. I tillegg har mange av innvandrerne relativt sett kort botid i Norge, med påfølgende store velferdsbehov. En betydelig andel av beboerne scorer også lavt på generelle levekårsindikatorer. Språk og økonomi er kanskje de to mest sentrale deltagelsesbarrierer på individnivå i dette lokalsamfunnet. Tiltak for å redusere disse ligger nærmest som en uuttalt forutsetning i alt rekrutteringsarbeidet på Veitvet. Informasjon må tilrettelegges – særlig til deler av gruppen minoritetsforeldre, og aktiviteter må være så billige som mulig – om ikke gratis.

Disse barrierer ble tidlig anerkjent som viktige på Veitvet, og da Stikk innom kontoret ble etablert, var oppgaven å bli et lavterskel-tilbud der beboere som ikke behersket norsk og andre som trengte assistanse for å orientere seg i ulike deler av forvaltningssystemet, skulle ha et sted å gå. Veitvet skole, på sin side, måtte endre sine rutiner for å informere foreldre om aktiviteter og foreldremøte, noe som bidro til at informasjonen ble mer direkte, kortfattet og personlig. I dag sendes informasjon til foreldre via SMS-tjeneste. Man sørget også for barnevakt for mindre søsken når møter eller aktivitetstreff ble arrangert for å samle foreldregruppen.

For å rekruttere samt holde på medlemmene sine, *må* Veitvet sportsklubb holde medlemskontingenten så lav som mulig. Svake økonomiske ressurser kan bidra til at mange barn i området ikke kan være med. Sportsklubben gjennomfører også lavterskelaktiviteter for barn og for ungdom som et ledd i å tilby gratis fysisk aktivitet, samtidig som de unge blir kjent med klubben og menneskene som holder til der. Dette fører oss over på de *organisatoriske barrierene*.

Veitvet har vært et flerkulturelt lokalsamfunn i mange år. Det tradisjonelle foreningslivet har stort sett avsluttet sin virksomhet i lokalsamfunnet, da man ikke har klart å rekruttere medlemmer til korps, velforeninger og speiding i dette stadig mer etnisk heterogene lokalmiljø. I følge våre informanter handler dette dels om en fremmed organisasjonskultur som er vanskelig å kommunisere, dels om at nye beboere har andre preferanser og interesser knytte til kulturaktiviteter – men også om det norske foreningslivet manglende evne til å endre en sementert organisasjonskultur. Til tross for dette har Veitvet sportsklubb klart å klore seg fast i lokalsamfunnet, men med få medlemmer og liten evne til å rekruttere nye. Studien av sportsklubben tydeliggjør hvordan tiltak på organisasjonsnivå har bidratt til å snu en negativ utvikling. Et bredt sammensatt klubbstyre har bidratt til å gi klubben et nytt driv og endringsvilje. I løpet av ett år har man fått 120 nye medlemmer – halvparten av dem jenter. Klubben har utviklet en organisasjonsplan som artikulere en klar visjon. I forlengelse av dette har konkrete organisatoriske tiltak som signaliserer en åpenhet mot nye beboergrupper blitt igangsatt. Eksempel på dette er blant annet etablering av nye idrettsaktiviteter, organisering av sekundære idrettsaktiviteter samt kompetanseheving av tillitsvalgte og frivillige. Organisasjonsutviklingen av Veitvet sportsklubb er betinget av lokale krefter som innehar både frivillighets-, forvaltnings- og flerkulturell kompetanse. Dette må imidlertid ses i sammenheng med de økonomiske bevilgninger og faglig kompetanse som er tilført sportsklubben både gjennom områdeløftet via Stikk innom og Bydel Bjerke, samt Oslo idrettskrets.

Veitvet skole forholder seg til en rekke lokalsamfunnsaktører. Som vi har sett opererer de med en åpen-dør-politikk hvor frivillige organisasjoner og foreninger bruker skolen til sine aktiviteter. Men dette skjer etter «klokkeslett-prinsippet»: Når noen går, kommer andre inn. Skolen anser det ikke som sin oppgave å sørge for samhandling og overskridende samarbeid mellom brukerne. Dette viser at måten å organisere sin aktivitet på, løser noen problemer, men det løser ikke de *systembetingende barrierer* som kan oppstå når til dels ulike lokalsamfunnsaktører skal jobbe sammen for et felles mål.

Manglende lokalsamfunnsidentitet og tilhørighet blant beboere hindrer lokalsamfunnsutvikling. Da Bydel Bjerke utpekte Veitvet som satsingsområde innenfor GDS, var dette en erkjennelse som var styrende for arbeidet. Lokalsamfunnet var preget av mangel på felles arenaer og møteplasser på tvers av generasjoner, etniske- og kulturelle skillelinjer. Selv om det fantes mange

lokale aktivitetstilbud, særlig knyttet til sang, dans og morsmålsundervisning for minoritetetniske barn, var dette aktiviteter som opererte i lukkede rom – med sterk intern tilhørighet og lojalitet – men uten særlig kontakt med andre aktører i lokalsamfunnet.

Områdesatsingen, med Stikk innom kontoret som katalysator, har bidratt til et institusjonelt samarbeid på tvers, utviklingskompetanse og økonomiske ressurser for å gi det lokale foreningslivet en ny drive. Kontorets viktigste rolle har blitt å arbeide for å bygge broer mellom ulike lokalsamfunnsaktører med utgangspunkt i de nettverk/foreninger/organisasjoner som allerede fantes. Slik sett har lokale myndigheter tatt et ansvar for å koordinere institusjonelt samarbeid, ved samle nettverk og foreninger til brobyggende aktiviteter i lokalmiljøet.

Selv om institusjonelt samarbeid har vært en viktig katalysator for å styrke rekrutteringsstrategier for barn og unge, viser det også med all sin styrke de utfordringer man står overfor når ulike aktører med ulike betingelser skal samarbeide om et felles mål. Dette kommer tydelig fram når man ser på samarbeidet mellom foreningslivet og Veitvet skole: Selv om samarbeidet mellom idretten og skolen er bra, synes det i liten grad å ha videreutviklet seg til tross for begge institusjoner har fokus på rekruttering til en aktiv fritid. Skolen stiller opp for sportsklubben og distribuerer informasjon til foreldrene via sine kanaler og elevene bruker idrettshallen m.m. Årsaken til en videreutvikling av samarbeidet synes å ha to forklaringer. For det første finansieres satsingen på Veitvet skole og Stikk-innom-kontoret (som har ansvaret for sivilsamfunns-satsingen) av ulike programområder innenfor Groruddalssatsingen. Dette utløser forskjellige oppfølgings- og rapporteringsinstanser, noe som bidrar til at man koordinerer i mindre grad innsatsen lokalt. Dette blir i tidligere evalueringer omtalt som uheldig (Asplan Viak 2009, 21). Selv om satsingene har felles mål har man ikke klart å dra fordeler av hverandres arbeidet: «Frivillig sektor kan være et viktig supplement til det kommunale tilbudet. Vår vurdering er man vil få mer ut av dette hvis ressurser og kunnskap fra deres arbeid med den samme målgruppen trekkes mer systematisk inn i den profesjonelle organiseringen av «Skolen som kunnskapssenter og inkluderende møteplass» på ettermiddags- og kveldstid» (s. 21).

For idretten er målet å rekruttere flest mulig unge til en aktiv fritid. Skolen skal *både* fylle rollen som læringsarena og som en aktiv lokalsamfunnsaktør. I møtet mellom disse to mål kan det oppstå dilemmaer, særlig med tanke på ressursfordeling: For parallelt som skolen ønsker å være en flerbruksskole – et slags kulturelt sentrum som utfordrer hele mennesket - er det skoleresultatene som teller i det lange løp. Følgende sitat fra skoleinformanten tydeliggjør dette: «Man kan ikke som skole si «vi scorer så lavt på nasjonale prøver, men gjennomførte teaterprosjektet Veitvet story tre år på rad», selv om teaterprosjektet ga elevene og lokalsamfunnet et løft». Sitatet tydeliggjør skolens dilemma: Store overskridende satsinger krever menneskelig kompetanse og

økonomiske ressurser. Dette tydeliggjør at institusjonelt samarbeid ikke er uproblematisk til tross for felles mål (som her: å inkludere barn og unge i fritidsaktiviteter og foreningslivet). Det kreves imidlertid en erkjennelse av at ulike institusjoner har ulike roller. Et godt koordinert samarbeid i et lokalsamfunn som Veitvet, må erkjenne disse forskjellene – og behandle dem som ressurser for lokalsamfunnsutvikling – ikke hindringer.

Fjell: Behovet for koordinering og bygging av lokalsamfunn

I lokalsamfunnet på Fjell finnes det mange ulike organisasjoner, nettverk og sammenslutninger som organiserer medlemsinteresser eller som tilbyr fritidsaktiviteter for barn og voksne. Fjell-Danvik frivilligsentral er kommunalt eid og driver et variert sett aktiviteter, både hjelpeaktiviteter og fritidsaktiviteter. Disse aktivitetene er rettet mot voksne. Når det gjelder aktiviteter rettet mot barn og unge, organiseres slike både av skolen, av biblioteket, via kulturetaten i kommunen og via Fjell kirke og de to moskéene som finnes i bydelen. Vår analyse her skal først og fremst konsentrere seg om aktiviteter som organiseres i grenseflaten mellom skolen og idretten, både lavterskelaktivitetene som tilbys via prosjektet «Inkludering i idrettslag», finansiert og koordinert av NIF og idrettsrådet, og de ordinære klubbaktivitetene i de to lokale idrettslagene, Ski- og ballklubben Drafn og Marienlyst FK. I det følgende presenterer vi arbeidet til disse tre aktørene, med vekt på de deltagelsesbarrierene de møter på ulike nivåer.

Fjell skole

Fjell skole oppgir offisielt at de har en minoritetsandel på 80 prosent. De teller da også med innvandrerbarn med én minoritetsforelder, uavhengig av opprinnelsesland. Fjell skole har størst innvandrerandel i Drammensdalen, men forskjellene er ikke så store i forhold til en del andre bydeler i Drammen. Samtidig skal man merke seg at Fjell ikke brukes til bosetting av flyktninger, og at de fleste med etnisk minoritetsbakgrunn som er bosatt her, er langtidsetablert i Drammen, mange familier gjennom flere generasjoner. Få av barna på Fjell er første generasjons innvandrere

Fjell skole har vært en flerkulturell skole i mange år, og har høstet mye oppmerksomhet for sitt arbeid med en mangfoldig elevmasse. I tillegg til det langsiktige pedagogiske arbeidet, har skolen også gjort et bevisst valg om å satse på sosialfaglig oppfølging, blant annet ved å ansette en egen sosialkonsulent. Sosialkonsulenten ved skolen vektlegger at det etniske mangfoldet ikke er et problem i seg selv på Fjell, men at bydelen preges av høyere forekomst av en del familieproblemer knyttet til økonomi og sosiale og psykiske vansker. Skolen har ut fra dette et syn om at strategier for rekruttering til fritidstilbud på Fjell må inkludere tiltak for og refleksjon over situasjonen til de

mest sårbare barna, som kommer fra ressursvake hjem. Det legges vekt på at det som skjer på ulike arenaer henger sammen, og på at utrygghet og eksklusjon på én arena forplanter seg til den neste.

Mange av de tiltakene som skolen forvalter utenfor skoletid er rettet mot de mest sårbare barna; å sikre dem grunnleggende trygghet, voksenkontakt, frokost og stimulans. Dette er basert på en hypotese om at slike tiltak er nødvendige for at helheten skal fungere, også de tiltakene som er rettet mot den bredere gruppen av barn. Eksempler på slike aktiviteter er en frokostgruppe der barna kan spise frokost og smøre matpakke, og «Friminuttet», et fritidstilbud for utsatte barn som tilbys i samarbeid med Kirkens Bymisjon. Sosialkonsulenten driver også med én-til-én foreldreveiledning, stort sett overfor familier med sammensatte belastningsfaktorer. I tillegg til disse tiltakene som har en sosial profil finnes det mer bredt anlagte tiltak, som 2,5 ukers feriekoloni for 125 av barna ved skolen og «Kom-deg-ut-dagen», som arrangeres i samarbeid med Drammen og Oppland Turistforening.

I tillegg til disse aktivitetene som skolen er aktivt involvert i, stiller den også lokaler til rådighet for idrettsskolen, som tilbys gjennom tilskuddsordningen «Inkludering i idrettslag». Idrettsskoleaktivitetene tilbys gjennom ulike idrettslag og koordineres via Drammen idrettsråd. Aktivitetene varierer mellom fotball, håndball, ishockey, bordtennis, avhengig av hvilke idrettslag som får innvilget støtte om å være med i ordningen. En felles oppfatning hos skolen, idrettsrådet og to av de idrettslagene som deltar, er at idrettsskolemodellen er viktig fordi den tilbyr aktivitet til barn som ellers ikke ville hatt noen, men at den samtidig gir et dårligere tilbud enn det man får når et idrettslag driver på ordinær måte. Dette handler både om barnas forankring og identitet i et fellesskap, samt muligheten til å utvikle talent og evner over tid.

To idrettslag med ulike forutsetninger – Drafn og Marienlyst Fotballklubb (MFK)

Tradisjonelt finnes det to lag i Fjells nærområde: Ski- og Ballklubben Drafn, en mer enn 100 år gammel klubb lokalisert i villaområdet som grenser til Fjell, og Marienlyst FK, som driver sin aktivitet midt i drabantbyområdet og som ble revitalisert som barne- og ungdomsklubb rundt 2000. Disse to klubbene, som begge er ordinære idrettslag i NIF, har ulike utgangspunkter når det gjelder rekruttering av ulike grupper barn og unge. Drafn har rundt 200 medlemmer, fordelt på et A-lag og et juniorlag i fotball, en skigruppe for voksne og en allidrettsgruppe som teller 60-70 barn. Marienlyst FK har cirka 100 medlemmer og er et rent fotball-lag, med et A-lag og 5 aldersbestemte lag for 7-åringer, 9-åringer og 10-åringer.

Drafn har over tid hatt en klar bevissthet om å rekruttere og hindre frafall av minoritetsbarn- og unge. Lederen i klubben beskriver perioden fra 1970 til midten av 1990-tallet som en fase der klubben lyktes svært godt med dette.

Klubben hadde da omtrentlig en 50/50-prosent fordeling av barn fra majoritets- og minoritetsfamilier. Samholdet og miljøet var godt, uten at etniske skillelinjer syntes å ha noen betydning. Mot slutten av 1990-tallet begynte klubben å merke effekten av demografiske endringer. Nybyggergenerasjonen på Fjell, de som flyttet inn da blokkene var nye, hadde fått voksne barn og de foreldrene som til da hadde vært ildsjeler og nettverksbyggere trakk seg ut. De nye familiene som kom inn hadde mindre erfaring og kultur for frivillig idrettsarbeid. Som svar på den nye situasjonen etablerte Drafn prosjektet «Idretten er fargeblind», med spesielt fokus på koordinering og oppfølging av foreldregruppen, kontakt med skolen, samt organisering av cuper og andre arrangementer. Prosjektet varte i 5-6 år og innebar ansettelse av tre koordinatører i klubben i henholdsvis 70, 50 og 20 prosent stilling. Dette ble betegnet som et svært vellykket prosjekt, der koordinatorenes virksomhet bidro til å mobilisere foreldre til trener- og oppmannsroller. Da finansieringen via prosjektpenger fra stat, fylkeskommune, NIF og Norges Fotballforbund forsvant, falt mye av arbeidet sammen, og Drafn har per i dag ingen aldersbestemte lag.

Den nåværende situasjonen bringer imidlertid noen lyspunkter, i form av nyinnflyttede foreldre som har startet allidrett for sine barn under Drafn's organisasjon. Gruppen teller for øyeblikket 60-70 barn. Klubben er også i ferd med å ansette en koordinator for egne midler, som tenkes å utføre arbeid tilsvarende det de tidligere konsulentene gjorde. Lederen for klubben mener denne typen koordinering er en nøkkel for å mobilisere og å nå inn til foreldre og for å bygge nettverk rundt laget, både blant majoritets- og minoritetsbakgrunn. Samtidig peker han på anlegg og lokalisering av disse som en nøkkel i forhold til vekst.

Marienlyst FK er en ung klubb, som er drevet først og fremst av andre generasjons tyrkere. Den startet først som en klubb for voksne uten fast treningssted i Drammen, men ble revitalisert som en fotballklubb rettet mot barn på Fjell rundt år 2000. Utgangspunkt var en gruppe foreldre som ønsket å kunne tilby fotballaktiviteter til sine barn. Per i dag har klubben 5 guttelag i alderen 7 til 10 år. Det har vist seg vanskelig å opprettholde lag når man går over til 11-er lag i 12-årsalderen. Det ene jentelaget Marienlyst hadde forsvant i denne overgangen, og i dag er der ingen jentelag. Barna kommer fra ulike etniske grupperinger på Fjell, inkludert majoritetsbarn, men lederen påpeker at jo eldre de blir, desto større andel har tyrkisk bakgrunn. Dette er ikke i tråd med klubbens ønsker, men skyldes til dels at Marienlyst FK blir definert som et lag spesielt knyttet til den tyrkiske minoriteten. I tillegg konkurrerer Marienlyst med mange andre Drammensklubber om de største talentene.

Ifølge lederen betraktes Marienlyst FK ofte av utenverdenen som en klubb som har direkte tilgang til minoritetsbefolkningen og som dermed opplever små problemer når det gjelder rekruttering. Imidlertid påpeker han at klubben står overfor en rekke utfordringer når det gjelder å realisere dette potensialet. Et problem har vært å mobilisere foreldre til oppgaver i trener- og støtteappa-

rat, og å sørge for at de følger opp barnas deltagelse. I og med at Marienlyst FK nettopp har mottatt prosjektpenger via Extrastiftelsen, har man nå innført en liten godtgjørelse til trenerne. Dette har bidratt til en ansvarliggjøring av denne gruppen, noe som gir seg utslag i at de følger opp treningene bedre og dessuten til at de følger opp foreldrene tettere. Oppfølgingen innebærer for eksempel at treneren sender en SMS til alle foreldre om at det er trening, kamp eller andre arrangementer. Denne måten å arbeide på har gitt veldig gode resultater, og lederen påpeker viktigheten av denne personlige kontakten og henvendelsen.

Ut over foreldrearbeidet peker lederen av Marienlyst FK på et sett andre forhold som er krevende for idrettslaget. Å bygge kompetanse i trenerapparatet er en utfordring. Dette er en forutsetning for å kunne tilby aktivitet som er god nok, både pedagogisk og idrettslig. I likhet med lederen av Drafn peker også Marienlysts leder på fraværet av adekvate anlegg på Fjell. Han har visjoner om nye baner eller haller som kunne inkludere et klubbhus, og som kunne fungere som et samlingssted rundt idrettslaget. Dette mener han ville være viktig for å bygge identitet og fellesskap i lokalmiljøet mer bredt. Nettopp koblingene mellom klubb, lokalmiljø og andre organisasjoner fremstår som en nøkkel for Marienlyst. Lederen mener at det er en stor mangel på koordinering på tvers av nettverk og tiltak i nærmiljøet, og at dette gjør at enkeltorganisasjoner og aktører ikke klarer å hente ut de nødvendige ressursene. Han peker på at det er en spesifikk utfordring for klubber som Marienlyst at de mangler norsk formalorganisasjonskompetanse. Dermed har de problemer med å nå frem med søknader og henvendelser, samt å skaffe klubben det den trenger enten i form av kompetanse eller andre ressurser.

Selv om Drafn og Marienlysts utgangspunkt er svært forskjellige, er det også likhetstrekk. Det viktigste er kanskje at de begge vektlegger betydningen av å ha ressurser tilgjengelig for å kunne følge opp foreldre og bygge mobiliserende nettverk i forhold til disse. Begge klubbene ser også anlegg og lokalisering av disse som en nøkkel til å forankre og videreutvikle et arbeid lokalt. Når det gjelder koordinering på tvers i lokalsamfunnet, ser begge også et potensiale i dette. I dette samarbeidet fremstår skolen som en sentral samarbeidspartner i kraft av sin legitimitet og sin kontakt med foreldrene. Begge idrettslagene har allerede et godt samarbeid med skolen og får hjelp derfra både til å formidle informasjon til foreldrene og til en målrettet oppfølging av enkeltbarn som trenger det (for eksempel hjelpe dem med å søke midler fra NAV til å dekke treningskontingent). Samarbeidet er imidlertid avgrenset til de tilbudene som allerede finnes, og innebærer ikke utvikling av felles prosjekter eller samarbeid om helhetlig utvikling av tilbud for barna. Både skolen og lagene peker på behovet for å etablere en koordinerende instans som kan bidra til slik helhetlig utvikling.

Deltagelsesbarrierer og tiltak på individ-, organisasjons- og systemnivå på Fjell

Når det gjelder individuelle deltagelsesbarrierer finnes det blant barna på Fjell et sett bakgrunnsfaktorer som det er viktig å ta med i betraktning. I området bor det mange barn fra lavinntektsfamilier, og i tillegg barn fra familier der foreldrene sliter med sosiale og psykiske belastninger. Ifølge sosialkonsulenten fører dette til at Fjell skole har forholdsvis mange elever som får begrenset oppfølging hjemmefra, både når det gjelder skoleaktiviteter og fritidsaktiviteter. En del barn utsettes også for vold i hjemmet. Når det gjelder deltagelse i fritidsaktiviteter gir disse hjemmeforholdene seg utslag i begrenset betalings-evne og i manglende oppfølging fra foreldrenes side. Denne manglende oppfølgingen handler både om at det er vanskelig å mobilisere foreldre til frivillighet og til å ta verv, om at foreldre i liten grad følger opp praktiske beskjeder, og om at barna i liten grad lærer forpliktelse i forhold til å møte opp til fritidsaktiviteter de har meldt seg på. Samlet sett gjør dette det krevende å skape regularitet i aktiviteter, og det påvirker også ressursgrunlaget til organisasjonene. Slik flere av aktørene uttrykker det stiller disse forutsetningene også sterke krav til at aktiviteter er trygge og velorganiserte. Dersom sammenhenger blir utrygge, oppstår det lett uro blant barna, noe som igjen forplanter seg mellom sammenhenger. For eksempel uttrykker sosialkonsulenten at de merker det på skolen dagen etter hvis det har foregått mobbing eller knuffing på ungdomsklubben dagen før.

Ifølge Fjell skole er ressursmangel og de eventuelle sosiale og psykiske problemene i familien hovedårsaken til at barn og unge ikke deltar i fritidsaktiviteter. I noen tilfeller er disse årsakene koblet til en minoritetsbakgrunn, i noen tilfeller ikke. For eksempel er det foreldre i flyktningfamilier som preges av krigstraumer og psykiske vansker. Samtidig peker både skolen og idrettsrådet på mer kulturspesifikke faktorer som hindrer deltagelse. Skolen trekker for eksempel frem at mange av minoritetsforeldrene sliter med grensesetting overfor barna, og at dette får konsekvenser for deres deltagelse i fritidsaktiviteter fordi de ikke blir lært at de må stille opp når de først har meldt seg på et tilbud. Dermed faller disse barna fort ut av aktivitetene de er med på. Idrettsrådet peker på at kulturelle barrierer kan gjøre at minoritetsforeldre ikke stiller opp som frivillige og på dugnad. Marienlyst FK uttrykker i tråd med dette at mobilisering av foreldre til trener- og lederoppgaver kan være et problem, også for et lag som drives av minoritetsnordmenn. Marienlyst knytter problemet både til manglende frivillighetskultur og kompetanse og til at laget selv ikke har vært flinke nok til å ansvarliggjøre foreldrene. Familieøkonomi og lange og ugunstige arbeidstider er også noe som spiller inn i forhold til foreldrenes engasjement.

Samtidig som det finnes mye erfaring og kompetanse knyttet til å overkomme barrierer for deltagelse på individnivået, både hos skolen, i idrettslagene og i idrettsrådet, synes det som om *organisasjonsmessige deltagelses-*

barrierer er av stor betydning på Fjell. Området Fjell preges av et begrenset idrettstilbud til barna, noe som i stor grad kan kobles til idrettslagenes kapasitet og nettverk. Marienlyst FK har begrenset kapasitet til å bygge opp og drive nye lag, og kan derfor ikke håndtere etterspørselen på Fjell. Lederen peker på et ulikt sett faktorer som bidrar til å redusere lagetets kapasitet: man mangler kompetanse til å etablere og vedlikeholde et attraktivt tilbud, og man mangler frivillige ressurser til å sørge for nettverksbygging og ansvarliggjøring av foreldrene. Endelig peker Marienlyst på de store begrensningene som ligger i å ikke ha et klubbhus og egnede treningsfasiliteter. I forhold til rammefaktorer opplever laget at man kommer til kort og ikke lykkes i norske formelle systemer der man må lykkes med søknader og politisk påvirkning. Drafn på sin side har hatt vansker med rekrutteringen de siste årene, og peker på manglende nettverk til barna på Fjell og deres foreldre som en sentral utfordring. Laget har god økonomi og er også vel etablert i relevante søknadsprosesser og samarbeidsfora, men sliter med å få til koblinger til det lokale miljøet. Dels henger dette sammen med lokalisering og tilgjengelige anlegg. Drafn anlegg befinner seg en kilometer fra selve Fjell-området. Men vel så mye peker Drafn på behovet for en koordinator som kan fungere som brobygger mellom et styre som domineres av majoritetsnormmenn i 60-årene og barnefamiliene på Fjell.

I stor grad peker organisasjonsaktørene på Fjell mot *systemnivået* når det gjelder å overkomme de individuelle og organisasjonsmessige barrierene som er beskrevet foran. Tiltakene på systemnivå handler sammenfattet om tre forhold: 1) å bygge en lokalsamfunnsidentitet og tilhørighet, 2) å sikre nødvendige ressurser i form av anlegg og lokal koordineringskapasitet og 3) å styrke samarbeid og kompetanseoverføring.

- 1) De sosiale skillelinjer som eksisterer på Fjell og i det større Fjell-Danvik-området påpekes av samtlige informanter, og danner utgangspunkt for et uttrykt behov for å styrke det lokale fellesskapet. På den ene siden finnes det skiller mellom ulike minoritetsgrupper, på den andre siden finnes det sosioøkonomiske skillelinjer, som til dels er manifestert i skillet mellom blokk- og småhusbebyggelse. Selv om det er få motsetninger mellom ulike minoritetsgrupper og – fellesskap, eller mellom majoritets- og minoritetsbefolkning, påpeker samtidig flere informanter at det er liten kontakt mellom de store miljøene. Både pakistannerne og tyrkerne utgjør såpass store miljøer at de kan ha lettere for å bygge egne fellesskap og nettverk. Dette reflekteres for eksempel på Frivilligsentralen, der svært få frivillige kommer fra den tyrkiske minoriteten. Disse skillelinjene kan slå ut også når det gjelder rekruttering til fritidsaktiviteter. Marienlyst FK er drevet av tyrkiske foreldre, og det kan synes som dette utgangspunktet gjør det vanskelig å rekruttere barn utenom den tyrkiske minoriteten. Dette er ikke i tråd med Marienlyst FKs intensjoner og ønsker, men de finner det vanskelig å nå

bredere ut. Drammen Cricket retter seg på den annen side mer eksplisitt mot pakistanske barn og unge. Det kan dermed synes som om det er en utfordring å skape et tilbud som strekker seg på tvers av ulike grupper, og som er godt forankret lokalt. Sosialkonsulenten ved Fjell skole mente det var avgjørende å få til aktiviteter som foregikk i kjernen av drabantbyområdet, og at man klarte å skape en felles identitet rundt den organisasjonen som drev aktiviteten. Hun skisserte en visjon om et felles «Fjell idrettslag», som alle barna i drabantbyen kunne føle tilhørighet til, en visjon som Marienlyst FK deler. Imidlertid støter en slik visjon an mot de strukturene og den historien som ligger der fra før, blant annet knyttet til de to idrettslagene som for øyeblikket driver aktivitet på Fjell.

- 2) Å bygge lokalt fellesskap avhenger av ressurser. Flere av aktørene i studien var inne på tanken om at det manglet koordinerende instanser i bydelen, og at det ville være et stort bidrag til både å skape helhetlige aktiviteter og å etablere fellesskap på tvers hvis man fikk på plass noen som kunne koordinere innsatsen. Ressurser til en slik stilling er i dag ikke tilgjengelig, verken gjennom de ulike kanalene som aktørene bruker for å hente inn midler: blant annet inkludering i idrettslag, Extrastiftelsen, Fattigdomsmidler eller Fjell 2020. Å opprette slike tverrgående stillinger synes å kreve at kommunen tar et helhetlig grep. Et annet aspekt ved de lokale ressursene handler om tilgangen til anlegg og fysiske møteplasser. Selv om situasjonen når det gjelder treningsanlegg vil bli bedret gjennom Fjell 2020, synes det uklart hvorvidt dette vil skape nye møteplasser i nærmiljøet.
- 3) Fjell viser gode potensialer når det gjelder samarbeid mellom frivillige og offentlige aktører, selv om samarbeidet er avgrenset. Skolen involveres i informasjonsvirksomhet og oppfølging, og kan være av stor betydning både for rekruttering og for å hindre frafall. For eksempel finnes det gode samarbeidsstrukturer mellom skolen og tilbyderne av barne- og ungdomsaktivitet i nærmiljøet, noe som gjør at skolens ressurser kan tas i bruk når det gjelder rekruttering. Dette er for eksempel synlig i samarbeidet med Kirkens Bymisjon og med Drammen og Oppland Turistforening. Samtidig fremheves koordinering lokalt som et problem av mange av aktørene. Dette gjelder både mellom de frivillige organisasjonene, og på tvers av offentlige/frivillige tilbud til samme målgruppe. Et overordnet trekk synes dermed å være et fravær av lenkende sosial kapital, som både kunne bidra til en bedre samordning av tilbud i bydelen, og til styrke overgripende kapital på tvers av nettverk og tilbud. Fraværet av lenkende og overgripende kapital har ulike effekter. Et konkret problem er at det bygges opp overlappende tilbud knyttet til samme målgruppe, både når det gjelder tidspunkter og innhold. Men viktigere er at man går glipp av muligheter til å dele og bygge kompetanse på tvers, enten når det gjelder rekrutteringsstrategier, innhold eller pedagogikk.

Saupstad: Det lokale initiativet

Saupstad har ved flere anledninger blitt løftet fram som «et godt eksempel» på lokalsamfunn har klart å snu en negativ utvikling hvor en frykttkultur fikk fotfeste på starten av 2000-tallet. Årsaken var en oppsamling av ungdomsgjenger med påfølgende hærverk og kriminalitet i bydelen. Det slående med snuooperasjonen er det samarbeidet som har utviklet seg mellom en rekke lokale aktører. Eksempler på slike aktører er frivilligheten med Kolstad idrettslag i spissen, kirken, offentlige aktører som biblioteket, den kommunale fritidsklubben, frivillighetssentralen samt skoler, SFO og barnehager. Disse har utviklet en slags felles koordinerende innsats inn mot barne- og ungdomsmiljøet som både innbefatter organisering av bydelsdager, ungdomsfestivaler – i tillegg til interne samarbeidsavtaler mellom ulike aktører. Dette institusjonelle samarbeidet skjer uten en koordinerende innsats fra lokale myndigheter, men er drevet fram av det som Ødegård (2010) har kalt lokale «samfunnsmeglere». Dette er personer som besitter en tverretattlig kompetanse og er fortrolig med språket og verdiene både i lokalsamfunnet, i frivilligheten og offentlig sektor. De klarer slik sett å tilføre lokalsamfunn nyttige ressurser. På Saupstad er mange av samfunnsmeglerne bosatte i lokalområdet, og flere framstår som både fagarbeidere, frivillige, offentlig ansatte og prosjektkoordinatorer. Utfordringen – som flere av disse informantene løfter fram – er mangelen på en koordinerende instans som kan ta et overordnet ansvar for en mer langsiktig videreutvikling av lokalsamfunnet. I dette ligger det både å inkludere det offentlige tjenesteapparatet rettet mot barn og unge i større grad, men også å arbeide mer målrettet inn mot innvandrernettverkene, for å koble dem i større grad på. Slik det er i dag foregår utviklingsarbeidet ut i fra et «dugnadsprinsipp» som er sårbart dersom noen av disse lokale samfunnsmeglerne slutter i sine jobber.

I de neste avsnittene skal vi se mer konkret på hvordan Saupstad barneskole arbeider med å knytte sine elever tetter på det lokale foreningslivet – og hvordan Kolstad Fotball har besvart utfordringen med å rekruttere nye grupper. Disse to aktørene gir et godt eksempel på hvordan man har konkretisert et institusjonssamarbeid.

Saupstad skole

Saupstad skole har elever fra 1 til 7 klassetrinn. Skolen har utviklet en modell, som går under navnet «Saupstadmodellen». I 2007-2008 var skolen med i et nasjonalt forsøk hvor man skulle prøve ut ulike modeller knyttet til heldags-skolen. For Saupstad var målet å (1) øke læringsutbytte og sosial utjevning (2) utvide kunnskapsbegrepet i samarbeid med lokalsamfunnet og (3) øke innflytelsen blant elever og foreldre. Da Saupstad skole gikk inn i forsøket hadde skolen allerede igangsatt prosesser med å forlenge skoledagen, blant annet ved å knytte fritidsaktiviteter tettere opp mot elevene. Flere ulike tiltak ble

igangsatt, men det sentrale i denne sammenhengen handler om to forhold: Øke skole/hjem kontakten og samarbeidet mellom skole/ lokalsamfunnsaktører.

Skolen har arbeidet mye for å opparbeide god kontakt med foreldregruppen. Man var også avhengig av et slikt samarbeid for å klare å snu den negative omtalen av området. Et steg for å styrke kontakten med de minoritetetniske foreldrene var da skolen stab i 2006 dro til Tyrkia og bodde hos familier i landsbyen Tavsancali. Det er her de fleste av skolens minoritetetniske elever har røtter. På denne måten fikk skolen langt mer kunnskap om historiene til disse familiene, og forståelse for de kontekstuelle rammebetingelser de har med seg fra hjemlandet. I mange av de kurdiske familiene er manglende norskkunnskaper – særlig blant mødre – et problem for kontakt med skolen. Ettersom mange av fedrene jobber utenfor byen, er man avhengig av mødre i denne daglige kontakten. På Saupstad skole er det tilbud om norskopplæring blant mødre med barn i aldersgruppen 4-7 år to ganger i uken. Det er organisert et tilbud om barnepass når undervisningen pågår. Det er også etablert en egen skole- og foreldregruppe – MIR – et minoritetsetnisk ressursnettverk - som driver temakvelder for foreldre på 1. klassetrinn hvor hensikten blant annet er å kurse foreldre i å hjelpe sine barn med leksene.. I tillegg har kontaktlærerne på skolen styrket sin innsats inn mot å opprette kontakt med foreldre gjennom muntlig kommunikasjon, da med tanke på å øke andelen minoritetsforeldres deltagelse på foreldremøter og andre arrangementer.

I Saupstadmodellen har elevene på 3 til 7 klassetrinn muligheten til å velge et eget valgfag. I den sammenheng har skolen inngått samarbeid med en rekke lokalsamfunnsaktører, hvor elevene har ulike aktiviteter. Forsøket har blitt prøvd ut en stund, og det hevdes at elevene knyttes tetter på lokalsamfunnet gjennom tiltaket. En sentral aktør i dette samarbeidet er Kolstad Fotball, som underviser elever ved blant annet Saupstad skole i allidrett. Dette kommer vi tilbake i avsnittet nedenfor. Selv om det nasjonale forsøket er over, har Saupstad forsøkt å videreføre det lokale samarbeidet med ulike aktører. For denne skolen har dette bidratt til å bedre både læringsmiljøet og det sosiale miljøet på skolen.

Kolstad Fotball

Kolstad Fotball har omlag 1/3 av barna i området som medlemmer og har rundt 450 aktive spillere og over 200 frivillige. Fra å være en pokalvinnende fotballklubb, har de gjennom det siste tiåret endret klubben til det de selv kategoriserer som en vinnerklubb på integrering. Kolstad Fotball sine erfaringer med integrasjonsarbeid har blitt en viktig «eksportartikkel», og klubben er mye benyttet som foredragsholdere for å fortelle om arbeidet. Dette er resultatet etter en radikal kulturendring, som de første årene møtte mye motstand

internt i klubben. Nå er det bred enighet i klubben om prioriteringene. Klubben bygger på to verditeser: «Vi bryr oss» — som handler om at klubben ikke bare skal drive med fotball, men legge til rett for å utvikle hele mennesker, og «Fotball for alle» som handler om at klubben skal være åpen og integrerende. Klubben jobber med å forankre disse verdiene i alle ledd. Dette blir sett på som en kontinuerlig jobb man aldri blir ferdig med.

Klubben har to ansatte som primært dekkes av kommunal og statlige midler. Brorparten av deres tid er knyttet opp mot rekrutteringsarbeid for barn og unge gjennom samarbeid med skole, SFO og barnehager. Flere tiltak er igangsatt. Ukentlig leverer Kolstad Fotball 17 timer idrett til barn og unge. Dette er aktivitet etter «allidrett» prinsippet hvor rundt 600 barn er involvert. To dager i uken arrangerer de «Camp Kolstad» som er en etter-skoletid-aktivitet for 5 til 7 klassinger. Tilbudet er gratis for barna. Det serveres et varmt måltid, det gis leksehjelp i tillegg til fysisk aktivitet. De har rundt 30 besøkende hver gang. To kvelder i uken tilbyr de også fritidsklubb for aldersgruppen 10-12 år – i den såkalte «Tweenie klubben». Dette er et samarbeid med fritidsklubben Boxåpneren.

Klubben arbeider også aktivt for å forhindre frafallet av jenter, et frafall som er særlig stort blant minoritetetniske jenter. Et prosjekt kalt «Morgendagens ledere» er et tilbud for jenter i aldersgruppen 14-18 år, og disse blir fulgt opp med tanke på å være gode rollemodeller for andre jenter, samt øke rekrutteringen av nye ledere til idretten. Disse jentene knyttes også opp mot et bredt internasjonalt arbeid som klubben driver aktivt.

Klubben arbeider også for å inkludere nye grupper i fotballaktiviteter. Eksempler på dette er blindefotball og døvefotball. I tillegg hadde Moskeen på Heimdal – som har lånt anlegget fra klubben for å spille fotball – planer om å starte eget fotballag. Kolstad Fotball tok kontakt, og ga dem et tilbud om å bli et lag innenfor deres organisasjoner. Dette laget representerer nå Kolstad Fotball i serien. Hensikten med et rent etnisk lag handlet fra klubbens side om å bygge relasjoner på tvers av kulturelle og etniske skillelinjer. Dermed var det bedre at laget ble en del Kolstad Fotball, enn at de skulle drive for seg selv. Dette ville også gi det kurdiske laget tilgang til gratis treningstid, utstyr og den infrastrukturen som allerede ligger i et idrettslag som Kolstad. Et eget kurdisk lag i klubben er imidlertid ingen ukontroversiell beslutning. Andre informanter, selv kurdere, uttrykte skepsis til et rent etnisk lag, og mente at man ikke burde godtatt slike segregerte fotballag.

Til tross for at klubben har slitt med sviktende rekruttering i perioder, har ikke frivilligheten vært nedadgående. Klubben mener selv de har funnet noen gode modeller som ser ut til å fungere. For det første arrangeres foreldremøter i det foreldrene følger ungene på treninger og allerede er på anlegget. I tillegg har man organisert dugnadsarbeidet på en slik måte at alle får litt ansvar, i stedet for at noen får mye ansvar. Man bryter dugnaden ned i små bolker, og hver får ansvar for sin lille del.

Det er likevel en utfordring å mobilisere foreldre til å kjøre på kamper. Mange av fedrene til de minoritetetniske barna arbeider langt hjemmefra, noe som vanskeliggjør dette. I tillegg sliter mange av mødrene med svake norskkunnskaper. Klubben har gjennomført hjemmebesøk, ring foreldre og har erfaring med at personlig kontakt hjelper, både med tanke på å rekruttere til dugnad, men også for blant annet å få jentene til å fortsette i klubben etter at de har blitt tenåringer.

Kolstad Fotball framstår som en sentral motor i det institusjonelle overskridende arbeidet i lokalmiljøet. Foruten å drive en Utlånsentral med diverse sports- og fritidsutstyr, arrangerer de fotballcuper, konserter og er svært aktivt med i arrangering av ungdomsfestivaler og bydelsarrangementer.

Deltagelsesbarrierer og tiltak på individ-, organisasjons- og systemnivå på Saupstad

I likhet med de andre lokalsamfunnene vi har studert, er de *individuelle barrierene* knyttet språk og økonomi virksomme også på Saupstad. Deler av den minoritetetniske befolkningen har dårlig språkkompetanse i norsk, og særlig tydelig blir dette blant den kurdiske delen av befolkningen. Disse utgjør den største enkeltgruppen av minoriteter, og språkproblemene er til dels omfattende, til tross for at de som gruppe har relativt lang botid på Saupstad. Årsaken er primært knyttet til mye familiegjenforening, i kombinasjon med et sterk internt gruppesamhold. Andelen lavinntektsfamilier er også større på Saupstad enn i andre deler av Trondheim. Dette gjør det ekstra sårbart å arrangere fritidsaktiviteter som krever egenbetaling. I tillegg har lokalområdet lenge slitt med et dårlig rykte, da det for noen år tilbake var en opphopning kriminalitet og gjengdannelser. Mye av det lokale inkluderingsarbeidet har dette som utgangspunkt når man har iverksetter tiltak.

Kolstad Fotball – som i en årrekke har arbeidet med integrasjonsarbeid – har tatt konsekvensen av disse barrierene. Foruten å tilby lav medlemskontingent og gratis fotballskoler, drives oppsøkende virksomhet overfor foreldre, enten via telefon eller hjemmebesøk. Dette gjøres for at foreldrene skal være trygge når de sender barna, og i særlig grad tenåringsjentene, på ettermiddagsaktiviteter. Saupstad skole har – i tillegg til å organisere språkopplæring av mødre, stått bak minoritetsnettverk m.m. - besøkt landsbyen hvor den kurdiske delen av befolkningen har sine røtter. Dette for bedre å forstå de livsbevingelser denne etniske gruppen kommer fra samt bygge relasjoner til foreldregruppa på skolen. Dette beveger oss over på de *organisatoriske deltagelsesbarrierene*.

Kolstad Fotball har i en årrekke vært et skoleeksempel på en klubb som aktivt har jobbet med inkludering. Klubben bruker mye ressurser på å søke offentlige midler til dette arbeidet, og har i dag to ansatte som jobber med

inkluderingsarbeid. Selv om disse legger til rette for det frivillige arbeidet som skjer på kveldstid, erstatter de ikke behov for frivillige. Ansatteressursene er stort sett rettet mot skolen, SFO og barnehager – der klubben organiserer og gjennomfører fysiske aktiviteter på dagtid. Dette gjør klubben til en integrert del av barnas hverdagsliv. Dette er også en strategi i klubbens integrasjonsarbeid, da barn og unge vet godt om klubben og terskelen for å være aktiv på fritida vil være lav. I tillegg har klubben utviklet nye metoder for å gjøre dugnadsarbeidet, avgrenset og håndterbart.

På Saupstad har mange lokalsamfunnsaktører, som fritidsklubben, biblioteket, Kolstad Håndball mfl, en felles ide hvor det å utvikle personlige relasjoner med barn og unge er viktig. Barn og unge skal møte igjen voksne leder på flere arenaer, og det skal ikke fungere vanntette skott mellom er fritidsklubben, idretten, biblioteket eller skolen. Det *institusjonelle samspillet* mellom lokalsamfunnsaktørene på Saupstad er slik sett imponerende. Både Kolstad Fotball og Saupstad skole har arbeidet med å utvikle seg for å øke rekruttering av barn og unges til en aktiv fritid. Saupstadmodellen, hvor man har prøvd ut heldagsskolemodellen, har benyttet lokale aktører for å fylle skolehverdagen med meningsfylte aktiviteter som er å finnes i lokalmiljøet. Kolstad Fotball er en av de mest sentrale aktørene i så måte. Selv om vi i denne studien har fokusert bare på disse to aktørene, inkluderer samarbeidet også andre - både frivillige- og offentlige aktører.

Utviklingsarbeidet på Saupstad har i perioder mottatt statlige og kommunale midler. Til tross for dette bygger lokalsamfunnsarbeidet på en klar lokal verdiforankring og strategi. Samarbeidet har en klar «bottom-up» tilnærming, hvor det er lokalsamfunnsaktører som kjenner nærmiljøet godt, som har utviklet tiltakene.

Det er slik sett tre forhold ved det institusjonelle samarbeidet på Saupstad som er slående: Fravær av minoritetsnettverk i samarbeidet, fravær av samarbeid mellom barne- og ungdomstjenesten og fritids- og kultursektoren, og til slutt fravær av en koordinert utvikling av arbeidet.

- 1) Arbeidet på Saupstad har en klar «norsketnisk» profil i den forstand at aktiviteter innenfor tradisjonelle norske institusjoner tilrettelegges og tilbys etniske minoriteter. Etniske minoriteter selv synes i liten grad å ta del i forming av disse aktivitetene. Lokalsamfunnsaktørene har god kompetanse på å kontakte enkeltpersoner innenfor det minoritetetniske miljøet, men ikke på å inkludere formelle innvandrernettverk, som moskeen eller den kurdiske kulturforeningen. Slik sett har lokalsamfunnsaktørene vært opp-tatt av – og delvis lykkes i – å øke etniske minoriteters deltagelse gjennom å redusere de individuelle deltagelsesbarrierer, mens det institusjonelle sam-arbeid med minoritetsnettverk er bortimot fraværende. En årsak kan være at minoritetsnettverkene har vært lite synlige i lokalmiljøet. Å inkludere disse i det allerede nettverksoverskridende fora, vil kunne disse kunne være sentrale bidragsyttere i utviklingen av framtidens Saupstad.
- 2) Fraværet av samarbeid mellom barne- og ungdomstjenester som er lokaliisert i bydelen og de fritidsorienterte lokalsamfunnsaktører, er påtakelig. En årsak kan være knyttet opp mot aktørenes ulike begrunnelse for sitt arbeid: Mens de fritidsorienterte lokalsamfunnsaktørene jobber ut ifra et utviklingsperspektiv, har barne- og ungdomstjenesten er mer forebyggende fokus. Språket, tiltakene og forventningene vil naturlig nok være forskjellig dersom man ser på barn og unge som klienter eller borgere. I likhet med erfaringer fra Veitvet, ser vi at institusjonelt samarbeid mellom ulike institusjoner krever anerkjennelse av de forskjellige institusjoners roller. Til dette kreves en koordinerende instans.
- 3) Som tidligere nevnt etterlyser flere informanter på Saupstad en koordinerende enhet som kan holde i trådene og dra utviklingen i en felles retning. På sikt vil ikke kultur- og fritidsaktørene alene kunne løfte integrasjonsarbeidet videre. Veien videre vil avhenge av politiske prioriteringer, økonomiske ressurser og strategiske veivalg.

Møhlenpris: Forebygging i frivillighetens navn

På Møhlenpris har det fra lokale myndigheter side vært viktig å støtte tiltak som styrker minoritetsbarn og -unges deltakelse, og som på en systematisk måte tilrettelegger og utvikler tiltak for ungdommen med tanke på å forebygge bråk og uro. I de følgende avsnittene skal vi se nærmere på hvordan denne prosessen har vært i området. Noen av resultatene har vært etableringen av en ungdomskafe samt et nytt idrettslag. Vi skal også se hvordan de tre skolene samarbeider med andre lokalsamfunnsaktører. Skolens rolle som en sentral aktør i utviklingen av lokalsamfunnet og som en rekrutteringsarena for det frivillige organisasjonslivet byr på utfordringer når elevgrunnlaget rekrutteres fra hele byen slik som tilfellet er ved St. Paul og Nygård skoler.

Møhlenpris skole

Møhlenpris skole mottok i 2009 midler fra SLT via kommunen (Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak)¹⁵ og fikk etter initiativ fra rektor en miljøarbeider/nærmiljøkoordinator som skulle arbeide med å rekruttere ungdom til fritidsaktiviteter på Møhlenpris. Da SLT-midlene tok slutt, ble det søkt om kommunale fattigdomsmidler til å drive en ungdomskafe som ble innvilget. I tilknytning til prosjektet ble det nedsatt en gruppe bestående av representanter fra blant andre skolen, idrettslaget Djerv, barnevernet, Bergen kommune og politiet som skulle bistå nærmiljøkoordinatoren. Dette er et eksempel på et institusjonelt samarbeid og slik sett både «overskridende» og «lenkende» sosial kapital på et institusjonelt nivå. Oppgaven til nærmiljøkoordinatoren var å binde sammen eksisterende nettverk i området for å bruke det som et utgangspunkt til å sette i gang nye aktiviteter for barn og ungdom. Tiltaket hadde først og fremst en kriminalitetsforebyggende målsetning, men tok i bruk inkludering som virkemiddel. Bakgrunnen var at man var bekymret for bråk og uro blant ungdommen i bo-området i nord sentralt på Møhlenpris, nærmest Puddefjordsbroen. Bergen kommune støttet tiltaket, til tross for at fokuset til kommunen først og fremst er på «kultur for kulturen sin egen del» - ikke som forebyggende tiltak. Bakgrunnen for støtten var at Møhlenpris representerer et levekårsområde som har spesielle utfordringer knyttet til bomiljøet ved Puddefjordsbroen især.

Koordinatoren sin rolle er først og fremst å initiere aktiviteter selv, dette til forskjell fra kontoret «Stikk innom» på Veitvet, som primært bidrar til at andre lokalsamfunnsaktører får hjelp til å igangsette egne aktiviteter. Barna ble rekruttert til aktiviteter i regi av nærmiljøkoordinatoren direkte fra Møhlenpris skole. Prosessen kan karakteriseres som en flerstegsprosess som endte i etableringen av en ungdomskafé for gutter og jenter lokalisert utenfor skolen med tilbud om blant annet leksehjelp og klubbvirksomhet. Barna får også tilbud om å være med på kulturprosjekter (låtlaging, konserter, sang i studio, sangtekstskrivekurs, kurs i graffiti på lerret, musikkvideo, osv.). Lokale «bedriftskrefter» i tillegg til skolen har bidratt til prosjektet. Skolen, representert ved FAU har blant annet bidratt til å skaffe datamaskin. I følge nærmiljøkoordinator og informanter i kommunen, har tiltaket så langt vært en suksess. Bergen kommune (kulturkontoret) har støttet kafédriften på grunn av den forebyggende siden ved tiltaket, men vektla at tilbudet måtte romme noe mer enn hva en tradisjonell «ungdomsklubb» representerer. Med andre ord, det var viktig for kommunen at tilbudet ga ungene muligheter for opplæring i kulturaktiviteter (intervju med ansatt i kommunen).

15. Årsrapport 2009, Møhlenpris skole.

De fleste ungene som bruker kafeen har innvandrerbakgrunn og går på 5. til 9. trinn. Flere av dem er jenter. Tilbudet brukes i liten grad av ressurssterke etniske norske barn i området, men uten at det oppfattes som et problem i og for seg (intervju med nærmiljøkoordinator). Videre er foreldrene ikke trukket med. Det samarbeides i liten grad med SK Djerv, men i noen grad med MIL. På kafeen brukes det norske språket aktivt for å bryte opp språkbarrierer. (intervju med nærmiljøkoordinator). En viktig forutsetning for å lykkes med rekrutteringen er i følge nærmiljøkoordinatoren som selv er norsk, å ha så bred erfaring som mulig. Han ser stor gevinst i å samarbeide med personer som har minoritetsbakgrunn og samarbeider derfor med personer ansatt i «2gether-prosjektet»¹⁶ om kaféen.

Nygård og St. Paul skoler

Verken Nygård¹⁷ eller St. Paul skole har særskilte strategier i forbindelse med å øke rekrutteringen til frivillige organisasjoner i nærmiljøet. Nygård skole har inntak av fremmedspråklige elever gjennom hele skoleåret, og fordi elever sendes ut både sommerstid og til jul er det en liten stabil elevmasse. Skolens fokus er læring og forberedelse av grunnleggende ferdigheter knyttet til det norske språket samt morsmålsundervisning. Skolen har likevel et samarbeid med frivillige organisasjoner som har inkludering som siktemål og har kontakt både med SK Djerv og MIL. En representant fra Hordaland idrettslag rekrutterer/er fadder for elever som ønsker å bli medlem i et lokalt idrettslag som Djerv. Informanten ved Nygård skole forteller at dette arbeidet har blitt mer systematisk i den senere tid og da særlig takket være Idrettsforbundet sin innsats. For skolen er samarbeidet med frivillige organisasjoner ikke et mål i seg selv, det er først og fremst et viktig supplement. I første omgang prioriterer skolen å gi informasjon om lavterskeltilbud i form av åpne halltilbud (Fysak, Bergenshallen, Vitalitetssenteret, Gimlehallen). Bakgrunnen for dette er dels at barna skal kunne bli kjent med flere typer idretter og dels fordi terskelen for å delta i organisert idrett kan fortone seg for høy for noen, i hvert fall i en tidlig fase. En erfaring man har gjort seg ved skolen er at det er en fordel at barna følges til de lokale idrettslagene eller til de lokale miljøene. Nå er det kontaktpersonen til Idrettsforbundet som gjør dette for skolen (og som er lønnet for det). Før var det sivilarbeidere som gjorde dette uten at det var definert

16. 2gether er et ungdomstiltak som tilbyr aktiviteter til innvandrerungdom under Det felles Innvandreråd i Hordaland. Tiltaket er finansiert av Bergen kommune.

17. Bergen bystyre har nå bestemt at Nygård skole skal stenges. Det betyr med andre ord at de «språkløse» nye innvandrerne skal integreres lokalt fra dag én av.

som en jobb. Dermed var det et sårbart opplegg - som forsvant med sivilarbeideren.

St. Paul skole har ca. 50 % flerspråklige elever. Flesteparten er etterkommere etter innvandrere (2. generasjon). Skolen betraktes som en ressurssterk skole. Den største gruppen av elever er utenomeuropeiske. Skolen arrangerer først og fremst tiltak i egne lokaler der nye elever med flerspråklig bakgrunn søkes inkludert, gjennom at de inviteres til å delta på kulturelle happenings som matlaging og lignende. Den katolske kirken som ligger ved siden av er «full av frivillighet» i følge informant ved St. Paul. Kirken har blant annet et eget ungdomslag, et kor samt minestranter som hjelper presten under messen. I hovedtrekk er det slik at i skoletiden - på St. Pauls skole - samles nasjonale grupper på forskjellig vis og blandes med hverandre. Men på fritiden skilles de for en stor del ad og samles i homogene grupper gjennom egne nasjonale fora som lørdagsskoler og ungdomsklubber. (jfr. Loga 2012).

SK Djerv og Møhlenpris idrettslag

Mens SK Djerv er et idrettslag i tradisjonell forstand er Møhlenpris idrettslag (MIL) et nyopprettet lag som ikke bare tilbyr idrett. Laget er like mye et sosialt fellesskap for en gruppe som trenger særlig oppfølging – risikoutsatt ungdom med minoritetsbakgrunn. Tilbudet startet med enslige mindreårige på Møhlenpris, men ble etter hvert utvidet. Laget har 180 medlemmer hvorav 68 er minoritetsjenter. Laget har svært få norsk-etniske spillere. Målsettingen med laget er at det skal fungere som et «*transit*»-lag, det vil si at ungdommen på sikt skal «*spleises*» med norske barn i lokale idrettslag når de er klar for det. Tanken bak etableringen er å bygge bånd mellom grupper (sammenbindende sosial kapital) – for så å oppnå overskridende nettverk. Laget har valgt denne profilen bevisst for å gjøre risikoutsatt ungdom bedre rustet til å møte det norske samfunnet. Gjennom deltakelse i MIL får de mulighet til å lære seg sosiale koder og bygge opp kompetanse. Møhlenpris idrettslag tilbyr først og fremst volleyball, futsal (innendørsfotball) og fotball. Laget vektlegger trenernes funksjon som gode rollemodeller og har bevisst knyttet til seg kvinnelige trenere. Laget har også lyktes i å rekruttere minoritetsjenter til volleyballen. Laget får støtte fra Bergen kommune ved Idrettsservice, samt idrettsrådet og Hordaland idrettskrets. Laget har også fått inkluderingspenger fra Kulturdepartementet.

Sportsklubben Djerv, stiftet i 1913, har tyngde først og fremst i fotball, men gir også til en viss grad tilbud om basketball, innebandy og idrettsskole. De holder også åpen hall i helgene (lavterskeltilbud). SK Djerv har lenge hatt fokus på inkludering. Laget har klart å etablere en del lag av og med (voksne) innvandrere, men møter utfordringer når det gjelder rekruttering av barn, særlig jenter. Det har også vist seg vanskelig å få foreldre på banen. I 2008 laget idrettslaget en informasjons-DVD på 5 ulike språk rettet mot flerkulturelle

foreldre (Loga 2011). Inkluderingsarbeidet innebærer at laget først og fremst har lagt om sin informasjonsvirksomhet fra «ranselpost» til «oppsøkende virksomhet» i form av personlig oppfølging av barn og unge med minoritetsbakgrunn. Derneft har laget organisert lavterskelfotball til elever ved Nygård skole primært. Videre har de invitert innvandrere inn til å etablere fotballag i SK Djerv eller til å være ledere.

Den oppsøkende strategien har blant annet vært å se familieforholdene til barna an, prate med mor eller far, bygge opp tillit og tilby foreldre å være med som leder, for eksempel til Voss Cup. Dette har medført at laget har fått med seg flere somaliske gutter til Voss Cup, blant annet. I følge informanter i SK Djerv, er det ikke språk eller økonomi som har vært barrieren til foreldrene, men kulturelle forhold som for eksempel behov for at det tilbys halal-mat under Voss Cup. Laget har strekket seg langt for å få dette til ved blant annet å ha med egne halal-pølser importert fra Sverige, nettopp for vise respekt til de barna og de familiene det gjelder. Laget har daglig kontakt med Møhlenpris skole, men liten kontakt med St. Paul skole (kun gjennom Fargerik fotball i skoletiden). Videre har laget noe kontakt med Nygård skole, gjennom tilbud om lavterskelfotball på ettermiddager og oppsøkende virksomhet.

Inkluderingsarbeidet oppleves som svært ressurskrevende for lagets ledelse, ikke minst fordi «en må prate mye med folk og fordi det å vinne respekt tar tid» (intervju med ledere). Laget sliter med å rekruttere foreldre til frivillig innsats, men dette gjelder både majoritets- og minoritetsforeldre. I likhet med idrettslag både på Saupstad og Veitvet sliter de med å rekruttere jenter. De ser at dette kunne gått lettere dersom de hadde tilbudt nye aktiviteter som for eksempel dans. Slike løft i form av utvidelse av aktivitetsrepertoaret krever en egen stilling som arbeider med og for laget.

I tillegg mangler laget ressurser til å arbeide forebyggende rettet mot de av de unge som de kaller for «verstinger» De utdyper det slik: «Vi har ikke ressurser til å følge opp slike, det har vi overlatt til andre, vi driver et ordinært idrettslag der alle er velkommen uansett bakgrunn, men vi har ikke kapasitet til de som krever veldig mye ressurser å følge opp» (intervju med ledere). De trenger med andre ord å knytte til seg personer med kompetanse til å iverksette tiltak overfor denne gruppen især.

Å fange opp unge i risikozonen er en oppgave Møhlenpris idrettslag (MIL) har satset på. MIL supplerer dels SK Djerv med sine aktiviteter, men «konkurrerer» også med dem på rekrutteringssiden (fotball). MIL ble stiftet i 2010 med bakgrunn i New Page¹⁸. I tillegg til treningsaktiviteter deltar ungdommen

18. New Page i Bergen som startet i 2002 er nå lagt ned. Her ble det blant annet iverksatt lavterskeltilbud som ga individuell oppfølging til utsatt ungdom i byen med tilknytning til barnevernet.

(både gutter og jenter) på gruppearbeid, gruppesamtaler og rollespill hvor de får anledning til å «ventilere» frustrasjoner, aggresjoner og bruk av vold som oppstår under treningen og de får lære om samarbeid, respekt, sinnemestring osv. MIL låner hall av Djerv. Tilbudet er særlig rettet mot ungdom fra Møhlenpris og Gyldenpris (strøket på andre siden av Puddefjordsbroen), men tar i mot ungdommer fra hele byen. Tilbudet har så langt vært svært populært og har blitt en suksess. Laget har også lyktes i å rekruttere minoritetsjenter til volleyballen især (i følge intervju med leder).

Til forskjell fra Djerv bærer tilbudet i større grad preg av å være et tiltak mer enn en frivillig forening i tradisjonell forstand. Tiltaket er først og fremst et gratistilbud til ungdom med minoritetsbakgrunn primært som i liten grad involverer foreldre. I den grad foreldre involveres er det særlig i forhold til muslimske jenter. Men som hos Djerv er oppsøkende virksomhet avgjørende for å lykkes, det vil si at ungdommen rekrutteres direkte fra klasserommet eller skolegården i friminuttet (for eksempel Nygård skole eller Årstad videregående skole), blir hentet og så fulgt til aktivitetene. 33 nasjonaliteter har vært representert i idrettslaget til nå, som har ca. 180 ungdommer (de startet med 40). Noen har blitt plassert ut i lokale idrettslag, mens de som ikke har vært klar for det, har blitt værende i MIL.

Deltagelsesbarrierer på individ-, organisasjons- og systemnivå i Møhlenprisområdet

Området i og rundt Møhlenpris er preget av sosial ulikhet, etnisk mangfold og mange sårbare familier som det er vanskelig å nå, både av språklige og kulturelle grunner. Det lokale idrettslaget har i den senere tid tatt tak i dette og blant annet endret sitt inkluderingsarbeid blant annet ved å legge om sin informasjonsvirksomhet fra «ranselpost» til «opsøkende virksomhet». Slik har de satset på personlig oppfølging av barn og unge med minoritetsbakgrunn. Organisering av lavterskeltilbud har også vært vektlagt. Det er den minste av de tre skolene med 160 elever, som er den mest sentrale aktøren i forhold til å rekruttere barn til det tradisjonelle lokale foreningslivet. De to andre skolene – St. Paul og Nygård - bidrar i liten grad til dette, da elevgrunnlaget geografisk inkluderer mange bydeler. De arbeider i større grad med sammenbindende aktiviteter innenfor skolenes egne vegger. Møhlenpris skole arbeider for å få til et godt læringsmiljø på skolen og har i den senere tid satset på å arbeide i forhold til et forebyggende perspektiv, med statlige midler.

Det institusjonelle samspillet mellom lokalsamfunnsaktørene for å bygge et godt lokalmiljø på Møhlenpris er prisverdig. Det ser likevel ut til at samarbeidet spriker. På kultursiden støtter myndighetene det forebyggende arbeid rettet mot ungdommen. Dette til tross for at Bergen kommune har en uttalt målsetting om at kulturaktiviteter som tilbys skal være for kulturen sin egen del, og ikke primært av forebyggende (eller inkluderende) hensyn. På idretts-

siden legger det offentlige imidlertid også stor vekt på inkludering i seg selv. Selv om lokalmiljøet har fått tilført ressurs i form av en koordinerende instans, synes det som om man ikke har et felles mål med hva man vil med den innsatsen som legges ned. En årsak til dette kan være som i bydelen Saupstad, at noen lokalsamfunnsaktører som for eksempel SK Djerv - jobber «bottom-up» – hvor man generelt har fokus på å gi barn og unge et meningsfylt aktivitetstilbud - mens den kommunale nærmiljøkoordinatoren og til dels MIL har et mer (kriminalitets)forebyggende fokus på sitt arbeid overfor målgruppen, og slik sett er «top-down»-initiert. Man igangsetter aktiviteter ikke for aktivitetens skyld, men for å ha en sekundæreffekt i form av forebygging.

Det er ikke gitt at enkeltstående og sårbare lokalsamfunnsaktører – som nærmiljøkoordinatorene eller et idrettslag som MIL - vil kunne løfte utviklingen et steg videre i området. Mye avhenger av økonomiske ressurser samt organisatoriske utfordringer og kompetanse hos trenere og ledere i idrettslagene. Særlig tydelig blir dette i et tradisjonelt idrettslag som SK Djerv, som med ildsjeler og begrensede midler forsøker etter beste evne å ta inkluderingsarbeidet sitt et steg videre. MIL er helt avhengig av offentlig støtte. Avslutningsvis kan en hevde at i likhet med Saupstad, har man også på Møhlenpris vært opptatt av å inkludere minoritetsbarn og ungdom i det tradisjonelle foreningslivet, og i mindre grad åpnet for at disse nettverkene selv skal kunne ta del i utviklingen av lokalsamfunnet – selv om dette også har vært gjort, forsøksvis og sporadisk, og med hell, både i SK Djerv og i området som sådan.

Drøftelse

På bakgrunn av feltstudier fra Møhlenpris-området i Bergen, Fjell i Drammen, Saupstad i Trondheim og Veitvet i Oslo, har vi forsøkt å komme på sporet av mekanismer som kan bidra til å øke rekrutteringen av minoritetetniske barn og unge til frivillige aktiviteter. Alle lokalsamfunnene har noen særlige utfordringer både med tanke på å bygge en felles identitet samt å utvikle sosiale møteplasser på tvers av kulturelle- og etniske skillelinjer. Det er i en slik kontekst begrepene sammenbindende, overskridende og lenkende sosial kapital kan bidra til å forstå betydningen av nettverk og tillit. Sammenbindende sosial kapital understreker betydningen av trygghet, lojalitet og samhørighet i nettverk hvor man møter mennesker som er like en selv. Overskridende sosial kapital løfter fram betydning av å delta i nettverk med mennesker som framstår som forskjellige fra en selv. Samtidig viser vår empiri at brobygging på tvers av sosiale, økonomiske, religiøse og kulturelle skillelinjer ikke skjer av seg selv. Lenkende sosial kapital handler slik sett om at lokale myndigheter tar aktivt del for å knytte ulike nettverk sammen.

Både i våre nærstudier og i de mer statistiske studiene presentert innledningsvis, ser vi at unge med etnisk minoritetsbakgrunn generelt og jenter spesielt, er underrepresenterte i både idrettslagene og i det øvrige foreningslivet.

Når vi har valgt å fokusere på lokale idrettslag, er dette fordi idrettslagene finnes i samtlige lokalsamfunn, og de tilbyr aktiviteter som i prinsippet ikke er religiøst eller politisk ekskluderende. Dette til forskjell fra det lokale foreningslivet knyttet til speiderbevegelsen, politiske organisasjoner samt tros- og livssynsorganisasjoner, som ikke er like relevante fritidsarenaer for flere minoritetsgrupper.

Vår studie retter oppmerksomheten mot tre sentrale spørsmål når det gjelder å styrke integrasjon i det frivillige foreningslivet: (1) hvilke *barrierer* på individ-, organisasjons- og systemnivå hemmer barn og unges deltagelse i frivillige organisasjoner? (2) hvilke *strategier* brukes lokalt for å øke rekrutteringen til frivillige organisasjoner? (3) hvilken betydning har *samspill* mellom frivillige og offentlige aktører for å fremme rekruttering og hindre frafall?

Kort oppsummert kan vi dra tre konklusjoner fra dette empiriske arbeidet:

- 1) Etniske minoriteters barrierer mot å delta i fritidsaktiviteter – her eksemplifisert gjennom idretten – handler ikke først og fremst om etnisitet, men om deres reservoar av individuelle ressurser, organisasjoners muligheter til å rekruttere deltagere fra nye sosiale grupper samt de mer systembetingede barrierer i form av boligstruktur og en helhetlig politikk på integrasjonsområdet. Det er verdt å minne om at dette ikke er «innvandrerspesifikke» barrierer – men barrierer også grupper i majoritetsbefolkningen rammes av.
- 2) Rekrutteringsstrategier, både fra idrettens og skolens side er i all hovedsak tiltak for å minimere effekten av manglende individuelle ressurser, og i mindre grad tiltak for å styrke institusjonene som brobyggere mellom nettverk.
- 3) Rekrutteringstiltak overfor barn- og unge i tre av lokalsamfunnene preges av manglende koordinering. Arbeidet mangler felles målsettinger og strategier for en langsiktig satsing, og i den grad disse finnes, er de ikke formidlet eller forankret hos lokale aktører. Dette bidrar ofte til at tiltakene blir kortsiktige, uten bærekraft over tid. Det bidrar også til en slitasje på lokale organisasjoner som oftest ikke har økonomiske ressurser, tid eller faglig kompetanse til å drive et kontinuerlig rekrutteringsarbeid.

Konklusjonene vil utdypes og drøftes i de følgende avsnittene. At store grupper av unge synes å ha en inaktiv fritid, blir både av idretten og skolene løftet fram som et problem. Flere av våre informanter mener manglende deltagelse har sammenheng med at foreldrene er svakt integrert både på skole- og fritidsarenaen. Mens skolene opplever manglende kontakt med deler av foreldregruppen, sliter idrettslagene med rekruttering både av aktive barn og av deres foreldre som frivillige.

Studien vår tegner et kompleks bilde av hvilke barrierer som medvirker til redusert deltagelse blant barn- og unge med minoritetsbakgrunn på individ-, gruppe- og/eller samfunnsnivå. I det videre vil vi samlet presentere de mest sentrale barrierer som har kommet fram gjennom våre feltarbeider, og i hvilken grad de har blitt møtt av tiltak i de respektive lokalsamfunn vi har studert.

Deltagelsesbarrierer på individnivå

De *individuelle barrierene* kan knyttes både til tilskrevne og ervervede ressurser. Tilskrevne ressurser er den bagasjen vi bærer med oss gjennom slektskap og sosial lagdeling. De ervervede ressursene derimot, er de vi selv opparbeider oss gjennom konkurranse og individuell streben (se Østerberg, 1984). Begge faktorer påvirker graden av organisasjonsdeltagelse, både blant majoritets- og minoritetsbefolkningen. Feltarbeidet fra våre fire lokalsamfunn har løftet fram fem faktorer som kan bidra til å redusere enkeltindividets deltagelse: (1) Sosioøkonomiske ressurser (2) Norsk språk (3) Norsk foreningskultur (4) Religiøse/kulturelle praksiser (5) Sårbare familiesituasjoner

Individuelle barrierer – språk, økonomi og frivillighetskultur

Mye av idretten og skolenes innsats for integrering retter seg mot barrierene på dette individuelle nivået. Lavt utdanningsnivå, dårlig økonomi og lav skår på levekårsindeks, blir løftet fram som store barrierer mot deltagelse på tvers av lokalsamfunnene. Det er viktig å minne om at denne type barrierer ikke er ikke forbeholdt etniske minoriteter. Sosial ulikhet rammer uavhengig av etnisk bakgrunn, men innvandrerfamilier blir særlig sårbare dersom de i tillegg har kort botid og ikke behersker det norske språket. Språkbarriere er et hinder for kontakt og informasjonsflyt, både mellom skole og foreldre – og mellom frivillige organisasjoner og foreldrene. Særlig tydelig blir dette når informasjon om fritidsaktiviteter skal formidles, og foreldre rekrutteres til dugnad og frivillig innsats.

Manglende deltagelse og engasjement fra foreldre generelt – og minoritetsforeldre spesielt – er en problemstilling som ofte løftes fram i skole- og fritidssammenheng i våre flerkulturelle lokalsamfunn. Dette begrunnes ofte med minoritetsforeldres manglende kunnskap om den tradisjonelt norske frivillig-

hetskulturen, samt med språkbarrierer. Det forventes ikke bare egenbetaling, men også at foreldrene stiller opp på dugnader.

Samtidig har vi sett at enkelte etniske minoritetsgrupper er bærere av kulturelle og/eller religiøse praksiser som i særlig grad bidrar til å holde jentene ute fra idretten.

I sammensatte lokalsamfunn som våre, er forekomsten av familier med ekstra belastningsfaktorer utover svak familieøkonomi ofte høy. Sårbare familier grunnet psykiske eller sosiale vansker blant foreldre er også et hinder mot en aktiv fritid for barn og unge. Slike belastninger i hjemmet kan bety at foreldrene ikke blir en motor for barns deltagelse, og heller ikke klarer å følge opp aktiviteten.

Tiltak for å redusere individuelle barrierer

Tiltakene mot denne type individuelle barrierer er relativt godt utviklet både i skolen og i idretten i de fire lokalsamfunnene. De fleste idrettslagene som driver ordinær klubbdrift, krever medlemskontingent, men holder den så lav som mulig for at økonomi ikke skal være en uoverstigelig barriere. I de tilfellene hvor idrettsaktiviteten framstår som offentlig tiltak heller enn frivillige (som eksempelvis Møhlenpris idrettslag) er aktivitetene som regel fullfinansiert gjennom offentlige midler. I denne type gjennomgripende satsinger, inkluderes ofte en mangfoldig og sammensatt tiltakspakke som blant annet innbefatter direkte dialog med foreldrene, henting og bringing av barna/ungdommen til og fra aktivitetene. Samtidig krever språkbarrierene nye former for informasjonsstrategier. Det synes å være en felles erkjennelse av at skriftlige beskjeder gjennom ranselpost eller bruk av e-post ikke virker like bra som muntlige eller personlige beskjeder. Flere skoler og idrettslag har målrettet informasjon overfor minoritetsforeldre, hvor skriftlig informasjon suppleres med personlig kontakt, enten gjennom telefon, SMS eller ansikt til ansikt-kontakt.

At den tradisjonelle organisasjonskulturen- og driften framstår som vanskelig å gripe for de som ikke er vokst opp med den, er også en erkjennelse de fleste idrettslag har gjort seg. I lys av dette har mange av dem utviklet såkalte «lavterskeltilbud». Disse tiltakene har til formål å gjøre idrettsaktivitet lett tilgjengelig både for store grupper barn og deres foreldre, men vel så viktig er det å bygge relasjoner og tillit mellom institusjonens representanter og mulige brukere – det være seg barn og unge eller deres foreldre. Slike lavterskelaktiviteter bidrar også til å lette informasjonsarbeidet og kunnskapsoverføring om norsk dugnadskultur. Denne type lavterskelaktiviteter, som også flere skoler arrangerer, er gratis, og i enkelte lokalsamfunn organiseres sågar barnepass i den tiden aktiviteten/møtene for foreldre foregår. Dette har vist seg å være positivt med tanke på å få mødrene på banen.

Oppdragelsespraksiser, særlig knyttet til en muslimsk kultur og religion, synes å fungere som et hinder, særlig mot minoritetsjentenes deltagelse i foreningslivet. Slike barrierer er vanskelig håndterbare, og det er få av våre lokalsamfunnsaktører som har jobbet tungt inn mot tematikken. I Kolstad Fotball er imidlertid tema høyt på dagsorden, og klubben har tatt grep når det har vært fare for at minoritetsjenter måtte slutte fordi de nærmer seg tenårene. Klubben har igangsatt spesielle ledertreningsprogrammer for å motivere minoritetsjentene til å fortsette, og i den sammenheng holdt tett dialog med foreldrene, blant annet med å informere dem om det arbeidet som blir gjort. Nå skal det også bemerkes at det er en generell tendens til at jenter – minoritetetniske eller ei – forsvinner fra idretten i 12-13 års alderen. Slik sett må frafallet forstås ut i fra unge jenters generelle fritidspreferanser og – ønsker.

Deltagelsesbarrierer på organisasjonsnivå

De *organisatoriske barrierene* dreier seg i denne studien om de hindrene for deltagelse som oppstår på organisasjonsnivå. I denne sammenhengen er det først og fremst barrierer knyttet til idrettslagene vi analyserer, selv om skolene også har sine barrierer og begrensninger. I egenskap av å være frivillige organisasjoner har idrettslagene noen særpregede trekk: de er i stor grad avhengige av frivillig innsats og må dermed ha en forankring lokalt som gjør at de er i stand til å mobilisere frivillighet. Avhengigheten av frivillig innsats og involvering utgjør en sårbarhet, men er også en mulig ressurs i forhold til å binde sammen ulike nettverk lokalt. Når rekrutteringsgrunnlaget har blitt etnisk, religiøst og kulturelt mangfoldig, skaper det spesielle utfordringer for det tradisjonelle foreningslivet. I denne situasjonen kan ulike organisasjonsforhold fremstå som barrierer for deltagelse, avhengig av hvor godt idrettslagene tilpasser seg den nye konteksten. Vi vil her peke på fire faktorer som er blitt tydelige gjennom studien av de ulike lokale idrettslagene: (1) Organisasjonskultur (2) Organisasjonskapasitet og -ressurser (3) Rollemodeller og ildsjeler og (4) Tilgang til lokale nettverk. Disse fire faktorene henger sammen og bør dermed ses i sammenheng.

Organisasjonsbarrierer – kultur, kapasitet og nettverk

De seks idrettslagene som er med i denne studien representerer ulike utgangspunkter. Veitvet sportsklubb, Kolstad Fotball, Drafn og Djerv er tradisjonelle norske idrettslag som i ulik grad har endret og tilpasset seg at de holder til i mangfoldige lokalsamfunn. Marienlyst FK og Møhlenpris IL er nyere konstruksjoner som i større grad har sitt utspring i minoritetsbefolkningen i lokalsamfunnet. Samtidig representerer disse idrettslagene to forskjellige finansieringsmodeller og har ulike mål og arbeidsformer. På tvers fremstår *organisasjonskulturen* som en nøkkel til å lykkes med å skape deltagelse hos barna og

foreldrene. Rekrutteringssvikt til de tradisjonelle norske foreningene kan bunn i at man i liten grad er villig til eller evner å tilpasse aktiviteten til et nytt rekrutteringsgrunnlag. Det kan være mye som er selvsagt i organisasjonene, og tradisjonelle praksiser videreføres. I tillegg til å dreie seg om organiseringen av aktivitetene og det frivillige arbeidet, kan dette handle om hvilken kultur idrettslaget har for å inkludere nye grupper i styrer, utvalg og tillitsverv. For nyere lag, slik som Marienlyst FK, kan utfordringen handle om å bygge en organisasjonskultur der man ansvarliggjør tillitspersoner, og mobilisere frivillig innsats på gode måter.

Å endre organisasjonskultur- og praksis er krevende. Når ressursene er begrenset, blir det lett til at man drive arbeidet «slik som man alltid har gjort det». Dette er ikke nødvendigvis ensbetydende med en organisatorisk endringsvegring, men for mange lokalforeninger har man mer enn nok med å gjennomføre den ordinære lagsdrifter og opprettholde tilbudet. Lagene har ofte ikke *organisasjonskapasiteten* eller ressursene – økonomiske og kompetansemessig – til å foreta nødvendige løft med tanke på å drive et godt pedagogisk tilbud. Dette bidrar til å opprettholde en tradisjonell organisasjonskultur og -praksis. Dette løftes fram som en betydelig hindring for utviklingen av et bærekraftig integrasjonsarbeid av våre informanter – både av leder av idrettslag som strever med å fornye seg, og av idrettsledere som har evnet dette.

Utviklingsarbeid er tidkrevende og betinger ulike former for kompetanse som idrettslaget ikke uten videre besitter internt. For å kunne videreutvikle aktiviteter kreves kompetanse i aktiviteten det gjelder, men også gjerne pedagogisk kunnskap. For å mobilisere ulike grupper av foreldre, kreve både nettverks- og kulturkompetanse. I tillegg kreves formalkompetanse for å søke om offentlige tilskudd for å igangsette spesielle integrasjonstiltak. Vi finner stor variasjon blant de lagene vi har studert når det gjelder kapasiteten til å skaffe seg nødvendige ressurser fra omgivelsene. I tillegg kan det dreie seg om ressurser til å heve kompetansen til trenere og ledere i laget. Situasjonen til Marienlyst FK, der tilgangen til anlegg og til egnede klubblokaler er et problem, antydes også betydningen av en annen form for kapasitet: kapasiteten til å påvirke lokale- og kommunale beslutningsprosesser.

Gode *rollemodeller* og personer med bred erfaringsbakgrunn i ledelsen av organisasjonene blir fremhevet som en viktig faktor i rekrutteringsarbeidet. Dette innbefatter også ildsjeler som brenner for et prosjekt som er igangsatt og som følger opp barna på en grundig måte. Fravær av ildsjeler og av personer som kan fungere som nettverksbyggere blir dermed en barriere. Når rollemodeller mangler, kan det også få ringvirkninger i forhold til å rekruttere ledere og trenere fra miljøer som ikke er representert. Tilstedeværelsen av slike nøkkelpersoner betinger i stor grad lagenes mulighet til å få tilgang til ulike *nettverk* i lokalsamfunnet. På Veitvet så vi at tilsettingen av en nøkkelperson som med frivillighets-, flerkulturell- og forvaltningskompetanse var viktig, særlig med tanke på å interagere med ulike minoritetsnettverk lokalt. Hos Drafn

hadde man i mange år sentrale ressurspersoner som ivaretok kontakt med barnefamilier i lokalmiljøet. Da disse forsvant ut fordi deres egne barn ble voksne, opplevde laget at rekrutteringen sviktet. Hos Marienlyst FK var det en utfordring å mobilisere nettverk utenfor den tyrkiske minoriteten. Selv om det i dette lager er en uttalt målsetting å få med norsketniske barn, preges det av en betydelig andel minoritetetniske unge – og da særlig med tyrkisk bakgrunn. Også støtteapparatet er primært dekket opp av minoriteter fra Tyrkia. At sentrale lederskikkelser i klubben har minoritetsetnisk bakgrunn, kan gi klubben lettere tilgang også til minoritetsgrupper, en tilgang de mer norsketniske lagene mangler. Samtidig viser eksempelet fra Marienlyst FK at nettverkene ikke gir seg selv, og at aktiv bygging av nettverk av stor betydning, særlig hvis man skal nå ut over sine egne naturlige nettverk.

I noen av lokalsamfunnene sporer vi en utvikling hvor tradisjonelle idrettslag etablerer rene etniske lag fra et geografisk avgrenset område (tyrkere, tamiler o.l.). Bidrar slike tiltak til integrasjon, eller til en ytterligere forsterkning av etniske skillelinjer? Spørsmålet er i liten grad drøftet i denne studien da et svar på dette krever at man følger denne utviklingen over tid.

Tiltak for å redusere organisasjonsbarrierene

Flere lokalsamfunnsaktører har iverksatt tiltak for å redusere de organisatoriske barrierer. Idrettslagene både på Veitvet og Saupstad er gode eksempler på hvordan man har endret sin organisasjonskultur for å være attraktive for barn og unge generelt og minoritetetniske barn spesielt. For disse idrettslagene har dette betydd, kort oppsummert, en dreining av klubbenes fokus fra idrettsprestasjoner til rekrutteringsresultater. Dette innbefatter også gjennomgang og omlegging av hvordan man drifter klubben – både når det gjelder tilrettelegging av frivillig arbeid og inkludering i de interdemokratiske strukturer. Flere lag har også utvidet sitt aktivitetsrepertoar for å imøtekomme enkelte grupper eller inkludere jentene i klubben. Det å inkludere voksne med minoritetsbakgrunn i organisasjonsledelsen, viser seg også å ha en god effekt på barna engasjement. Slike voksne er gjerne personer som har en «fot i hver kultur» og som kan bidra til å skape tillit og trygghet for andre foreldre og barn.

På den andre side krever dette ressurser i form av nye trenergrupper, nytt oppfølgerapparat og idrettskompetanse på nye felter. Ikke alle idrettslag har kapasitet til å dette. Kapasitetsbygging fremstår dermed som et viktig tiltak i alle de idrettslagene vi har studert. Da blir bidrag fra utenforstående aktører viktige, enten det gjelder aktører i nærmiljøet eller på kommunenivå. Eksempelet fra Veitvet viste hvordan den kombinerte innsatsen til Stikk-innom koordinatoren og idrettskretsen hadde stor betydning for å bidra til kulturendring og kompetanseheving i klubben. Også på Fjell uttrykker flere aktører betydningen av å dele kompetanse på tvers av instanser, for eksempel når det gjelder pedagogikk og det idrettsfaglige. Når det gjelder idrettsskole-tilbudet

peker flere på at idrettsrådet kan spille en nøkkelrolle i å bidra til erfarings- og kompetanseutveksling. Når det gjelder kapasitetsbygging, synes det dermed å være nyttig å tenke både horisontalt og vertikalt. Dels er det viktig at lokale aktører utveksler lokal kompetanse og erfaring på tvers, dels er det viktig at det finnes overliggende ledd som kan bidra med annen kompetanse, og dessuten bidra til koordinering.

Å styrke lokal koordinering fremstår som et nøkkeltiltak i forhold til å overkomme organisatoriske barrierer for deltagelse. Blant lokale aktører snakker man om koordinering i to typer forstand. For det første påpeker de fleste idrettsledere vi har vært i kontakt med, betydningen av en organisasjonsintern koordinator som evner å drive nettverksbygging, forankring og oppfølging inn mot både foreldre og barn. Slike stillinger ses på som en nøkkel for at organisasjonen skal lykkes i å rekruttere nye grupper av barn og unge. De færreste av idrettslagene vi har hatt kontakt med en slik koordinator, men jobber for å få dette til. Unntaket er Møhlenpris IF og Kolstad Fotball. For det andre peker flere aktører på den potensielle nytten av en lokalsamfunnskoordinator, som ikke er koblet til en bestemt frivillig eller offentlig organisasjon, men som kan arbeide på tvers. Eksempelet Veitvet viser tydelig nytten av en slik koordinatorfunksjon. Selv om Veitvet sportsklubb ikke har en egen slik koordinator ansatt, har de mottatt avgjørende økonomisk støtte og faglig kompetanse fra Stikk innom kontoret - i regi av Groruddalsstatsingens områdeløft.

De organisatoriske tiltakene som handler om koordinering kan betegnes som både «sammenbindende» og «overskridende» i den forstand at man forsøker å utvikle organisasjonen for å skape trygghet og samhold, samt bygge broer til ulike grupper som i utgangspunktet ikke ville deltatt på en slik overskridende arena. Når koordinering foregår på lokalsamfunnsnivå, innebærer det også en mulighet til å arbeide med å utvikle og bygge bro mellom mange ulike lokale nettverk. Dette skal vi nå se nærmere på under vår diskusjon av systembarrierer og tiltak.

Deltagelsesbarrierer på systemnivå

De *systembetingede barrierer* er ikke like intuitive som de individuelle og organisatoriske. Likevel framtrer de som svært viktige hindringer for å utvikle langsiktig og bærekraftig rekrutteringsarbeid i våre lokalsamfunn. Raske demografiske endringer og drabantbypregede boligområder, hvor villabebyggelse – om disse finnes – er geografisk adskilt fra mindre leiligheter, skaper nye forutsetninger for organisering av fritidsaktiviteter i lokalsamfunnene. Deler av våre utvalgte lokalsamfunn - særlig i drabantbyområdene - har vært preget av fraflytting av majoritetsbefolkningen, og av at de sosiale og økonomiske skillelinjene dermed forsterkes. Et bomiljø preget med mange barn fra lavinntektsfamilier, der foreldrene i tillegg sliter med sosiale og psykiske belast-

ninger, kan i seg selv representere et hinder for barnas deltakelse. Skillelinjene kan forsterkes geografisk dersom de manifesterer seg i avstand mellom for eksempel blokk- og småhusbebyggelse eller ved at fattige familier og familier med minoritetsbakgrunn bosettes, eller bosetter seg i et bestemt strøk eller gate i bydelen. Slike bakenforliggende faktorer har bidratt til at det lokale foreningslivet, slik vi tradisjonelt kjenner det, sliter med å rekruttere både deltagere og frivillige. I tillegg til slike demografiske barrierer, har våre feltarbeider synliggjort noen systembarrierer som bidrar til å hindre deltagelse i frivillige organisasjoner. Stikkordene for disse barrierer er: (1) Fysiske møteplasser (2) Lokalsamfunnsidentitet (3) Institusjonelt samarbeid (4) Politikk- og strategiutforming (5) Ressurstilgang. Disse vil presenteres samlet nedenfor.

Systembarrierer – identitet, institusjonelt samarbeid og lokalpolitikk

En grunnleggende betingelse for å lykkes i rekrutteringen av barn og unge til frivillige deltagelse, er at den lokale infrastrukturen er på plass. Dersom det mangler idrettsanlegg, klubblokaler eller andre fasiliteter, vil hele grunnlaget for en aktiv fritid være truet. Slike møteplasser er i tillegg viktige utover selve aktiviteten. Arenaene bidrar også til at mennesker møtes på tvers av skillelinjer, og kan være en kilde til utvidelse av kontakt- og nettverksbygging. Mangel på møteplasser kan bidra til å svekke beboernes identitet, tilhørighet og lojalitet til lokalsamfunnet. Dette så man tydelig på Veitvet, hvor det bare var skolen som samlet beboere på tvers av generasjon, etnisitet, kultur og kjønn. Grunnlaget – og motivasjonen – for å møtes på tvers var ikke tilstede, til tross for at det fantes mange uformelle aktivitetsnettverk. Problemet var manglende samhandling mellom dem. Felles møteplasser, et sted å samles, er en viktig – men ikke tilstrekkelig – betingelse for relasjons- og nettverksbygging

Det institusjonelle samarbeidet i flere av lokalsamfunnene er svakt utviklet. Rett nok er samarbeidet mellom skolen og idretten stort sett godt – men det er også avgrenset. Det kanskje mest paradoksale er at rekruttering av minoritetsetniske barn og unge skjer uten at det minoritetsetniske miljøet er involvert i prosessen. Et eksempel på dette er rekrutteringsarbeidet Saupstad. Her er det et imponerende samarbeid mellom ulike lokalsamfunnsaktører. Samarbeidet er imidlertid begrenset til etnisk homogene nettverk og -personer. Fraværet av institusjonelt samarbeid med minoritetsnettverk er påtagelig. Dette er imidlertid ikke et majoritetsetnisk fenomen. Marienlyst Fotballklubb på Fjell har en overvekt av minoritetsetniske barn, og ledes i stor grad av beboere med bakgrunn fra Tyrkia. Også disse opplever utfordringer med nettverkdanning på tvers. Særlig er dette tydelig når med tanke på å få innpass på høyere nivå i norske strukturer, som eksempelvis i idrettsorganisasjonen. Sammenkobling mellom aktører som er forskjellige, er med andre ord en barriere som er betydelig, uavhengig av nettverkens etniske profil.

Den begrensede institusjonelle samarbeidet i flere lokalsamfunn synes å være knyttet til en manglende koordinerende instans. Fraværet av lokale myndigheter som premissleverandører, koordinatore og motor i lokalt utviklingsarbeid er påfallende, med unntak av på Veitvet der lokale myndigheter har vært sterkt involvert gjennom GDS. Når lokale myndigheter er fraværende, får lokalsamfunnet i mindre grad tilført den tverretatlige, flerfaglige og flerkulturelle kompetansen som er nødvendig for å videreutvikle arbeidet. Dette ser vi på Saupstad, hvor flere aktører trekker i en felles retning med tanke på å gi barn og unge en aktiv fritid, men hvor arbeidet ikke kommer videre, dels på grunn av en manglende koordinering hvor lokale myndigheter kommer inn for å bidra i utviklingen av en mer helhetlig strategi for barne- og ungdomssatsingen. Dette krever mer enn god vilje. Det krever politiske veivalg og strategiske beslutninger.

Dermed beveger vi oss over på mer politiske barrierer. Flere av våre lokalsamfunn preges av uklare – eller manglende – målsettinger og strategier på felter som frivillighet, integrasjon og familiepolitikk. Disse er ikke artikulerte, og i liten grad forankret hos aktører på grasrota. Integrasjonsarbeidet lokalt preges dermed av ad-hoc tiltak uten en helhetlig satsing og strategi. Dette gjenspeiler seg også i finansieringsstrukturen av disse. Mange av de lokale aktivitetstilbudene som tilbys via frivillige organisasjoner er helt eller delvis avhengige av kommunale eller andre offentlige midler. Kommunal finansiering kan komme fra ulike politikkområder, eksempelvis fra kriminalitetsforebyggingsfeltet, sosialfeltet eller fra kultur- og frivillighetsfeltet. Hver av disse finansieringskildene har sine formål, sin logikk og sine kriterier for støtte. De lokale aktørene som skal søke midlene kan dermed oppleve å bli underlagt et sett kryssende forventninger om innretning på tilbudene. Særlig mener vi å se en tendens til at den kommunale støtten retter seg mot fritidsaktivitetenes sosiale effekter, slik som å hjelpe utsatt ungdom på rett kjøp. Slik støtte har et individfokus heller enn et system- eller lokalsamfunnsfokus. Dermed bidrar den i mindre grad til å overkomme slike systembarrierer som vi har påpekt ovenfor, knyttet til å skape bedre koordinering og mer overskridende nettverk lokalt. I praksis betyr dette at lokale aktører må søke «tiltaksmidler» som ikke har som formål å rekruttere barn og unge til en meningsfull fritid – men å forebygge avvikende adferd og forebygge kriminalitet, fattigdom, vold i nære relasjoner m.m. Dersom utviklingsarbeid ensidig preges av økonomiske bevilgninger som det knyttes sekundære føringer til, er det en reell fare for at arbeidet ikke blir forankret lokalt – gjennom en «bottom-up»-tilnærming – men heller av en «top-down»-strategi, som på lengre sikt synes å ha liten bærekraft lokalt.

Tiltak for å redusere systembarrierer

Systembarrierene synes å være de som i minst grad her møtt med tiltak lokalt. En årsak til dette er at flere av dem vil være avhengig av politisk vilje og prioriteringer for å reduseres. I tillegg kan det være vanskelig å identifisere systembarrierer og å finne gode tiltak for å overkomme dem. Likevel ser vi at tilgangen på idrettsanlegg og møteplasser synes å være godt dekket opp i våre lokalsamfunn, med unntak av på Fjell. For det første synes skolene å dekke behovet for lokaliteter på kveldstid, i tillegg til at flere lokalsamfunn har tilpassede lokaler, som Vitalitetssenteret på Møhlenpris og klubblokalene til Kolstad fotball. På Veitvet var mangelen på lokaliteter for alle kulturaktivitetene som eksisterte i området påtrengende. I dag har en rekke lokalsamfunnsaktører – med lokale myndigheter i spissen – satt i gang en prosess som har som mål å omgjøre kjøpesenteret til et lokalt kultursenter, tilpasset den lokale aktiviteten. Fjell skiller seg fra de andre lokalsamfunnene ved at mangelen på egnet infrastruktur pekes på som en viktig barriere av flere aktører. I og med at Fjell 2020 primært er et infrastrukturprosjekt finnes det forventninger om at prosjektet skal avhjelpe denne situasjonen.

Å bygge lokalsamfunnsidentitet i en sammensatt og dels «ny» befolkningsgruppe er krevende. Veitvet er det lokalsamfunnet som har jobbet konkret med dette. Veitvets posisjon må forstås ut ifra den tiårige Groruddalssatsingen. Denne har legitimert et særskilt fokus på integrasjonsarbeid og på frivillige organisasjoner rolle i dette. Satsingen har også tilført foreningslivet økonomiske ressurser for iverksetting av tiltak, samt en enhetlig strategi på lokalsamfunnsutvikling. I dette planarbeidet har både det tradisjonelt norske og innvandreriorienterte foreningslivet vært viktige samarbeidspartnere. Lokale myndigheter har inntatt en koordinerende rolle i utviklingsarbeidet, en funksjon idrettsledere og andre sentrale aktører etterlyser i de andre lokalsamfunnene. Dette har gjort noe med rammebetingelsene for hele integrasjonsarbeidet. Satsingen skjer innenfor en statlig og kommunal helhetlig plan hvor både økonomiske rammevilkår, langsiktighet og faglig kompetanse er viktige ingredienser. Veitvet er et godt eksempel på tiltak som bidrar til å bygge lenkende sosial kapital. Brobygging mellom nettverk gjør seg i mange tilfeller ikke selv.

Også Fjell 2020 er et lokalt utviklingsprosjekt, men som i motsetning til områdeløftet på Veitvet mangler økonomiske ressurser til å ivareta den mer myke komponenten: å utvikle sammenbindende og overskridende nettverk. Flere aktører peker på fraværet av en helhetlig kommunal tenkning rundt denne siden ved stedsutviklingen, og hevder at dette svekker det lokale rekrutteringsarbeidet.

Konklusjon

Feltarbeidet fra lokalsamfunnene Veitvet (Oslo), Fjell (Drammen), Saupstad (Trondheim) og Møhlenpris (Bergen) viser at deltagelsesbarrierene for etniske minoritetsunge i det lokale foreningslivet både knyttes til manglende individuelle ressurser, organisatoriske begrensninger samt mer systembetingede hindringer knyttet demografiske forhold og ikke minst lokale myndigheters rolle som motor i det lokale utviklingsarbeidet for sosial og politisk integrasjon. Analysene viser betydningen av samhandling mellom ulike lokalsamfunnsaktører - med lokale myndigheter i spissen - for å bygge tillit og nettverk.

Vår studie har vist at både skole og idrettslag bestreber seg på å øke andelen minoritetetniske barn og unge til en aktiv fritid. Tiltakene som utvikles retter seg først og fremst mot de individuelle barrierene. Gjennom tiltakene forsøker man å overkomme hindringer som manglende språkkunnskaper og svak økonomi. Som ledd i dette har rekrutteringsarbeidet har gått fra å være skriftlig, til i økende grad å suppleres med muntlig eller mer personlig oppfølging av foreldre. Mange av disse tiltakene har til hensikt å bygge tillit og relasjoner med minoritetsforeldre.

Å redusere barrierer på organisasjonsnivå er det færre lokalsamfunnsaktører som evner å gripe fatt i. Mye handler om å utvikle en organisasjonskultur som legger til rette for nye former for inkluderingsstrategier. Utviklingen av gode strategier hemmes i mange tilfeller av manglende organisasjonskapasitet, både når det gjelder intern kompetanse og koblinger til nettverk i lokalmiljøet. Å bygge slik organisasjonskapasitet, både når det gjelder økonomi, kompetanse og nettverk, fremstår som sentralt for at lokale organisasjoner skal lykkes i å skape deltagelse.

De systembetingede barrierene utgjør kanskje de viktigste hindrene for lokalt rekrutteringsarbeid. Lokale myndigheters manglende evne eller vilje til å fungere som koordinerende instans synes å sinke integrasjons- og rekrutteringsarbeidet i flere av våre lokalsamfunn. De enkelttiltakene som er etablert, mangler lenkende sosial kapital for å bli løftet inn i en større sammenheng. Flere av våre informanter etterlyser ressurser i form av faglig kompetanse, økonomi og nettverk. I tillegg vil videreutvikling av rekrutteringstiltak være avhengig av politiske vedtak og strategier. Lokale myndigheter er slik sett viktige - ikke for å styre frivilligheten - men å legge til rette for at frivillighetens rammebetingelser er avklarte. En tydeligere rollefordeling mellom frivillige-, offentlige aktører og lokale myndigheter, er en nøkkel i dette arbeidet.

Helt til slutt er det viktig å minne om at ulike aktører, med nødvendighet, operer med ulike logikker. Idretten operer med en frivillighetslogikk, mens utdanningsinstitusjonene opererer innenfor en kunnskapslogikk. Institusjonelt samarbeid krever forståelse, anerkjennelse og respekt for denne ulikheten. I tillegg betinger det avklaring rundt de forventinger man har til hva resultatet av et samarbeid skal være. Studien har vist at det er utfordrende å koble nett-

verk på tvers av etnisitet og kultur sammen. Dette må imidlertid etterstrebes. Å være tilskuer som inviteres inn til dekket bord, synes å være en liten egnet strategi for å inkludere grupper som står på sidelinjen, uavhengig av etnisitet. Mektiggjøring handler om å gi disse individene og gruppene muligheten til å være med i formingen av fritidsaktiviteter, og slik sett få flere meningsbærende krefter lokalt. Bærekraftig lokalsamfunnsutvikling skapes ikke uten et reelt samarbeid, basert på respekt for hverandres ståsted, kompetanse og ulike rolle.

Litteratur

- Aars, J., Nordø, Å.D, Wollebæk, D. & Christensen, D.A (2011). *Ung frivillighet i Norge. Endringer og kontinuitet i unges frivillige engasjement 1998-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Asplan Viak (2009). *Delrapport evaluering av Groruddalssatsingen – Skolen som kunnskapscenter og inkluderende møteplass*. Oslo: Plankontoret for Groruddalen
- Friberg, J. (2005). *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Oslo: FAFO.
- Goul Andersen, J. (2004). *Et ganske levende demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Groruddalssatsingen (2008). *Stedsanalysen Veitvet - Sletteløkka*. Oslo: Groruddalssatsingen.
- IMDI (2007). Fakta om innvandrerbefolkningen i Trondheim. Rapport 5K-2007. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Krange, O., & Strandbu, Å. (2004). *Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Hagelund, A. & Loga, J. (2009). *Frivillighet, innvandring, integrasjon*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Loga J. (2011). *Inkludering i nærmiljø. En studie av frivillige organisasjoner som flerkulturelle møteplasser*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Myren, T (2010). *Befolkningsutvikling og bydelens utfordringer*. Presentasjon for Bjerke bydelsutvalg, 20. mai 2010.
- Putnam, R. D. (1995). «Tuning in, Tuning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America». *Political Science & Politics*, 28(4), 664-684.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rothstein, B., & Stolle, D. (2003). «Introduction: Social Capital in Scandinavia». *Scandinavian Political Studies*, Vol. 26. No. 1 pp. 1-26.
- Sørli, K., Havnen, E. & Ruud, M.E. (2010). *Levekårsutvikling og flytting på Fjell i Drammen*. NIBR-rapport 2010:21. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Szreter, S. (2002). «The state of social capital: Bringing back in power, politics, and history». *Theory and Society*, 31(5), 573-621.

- Woolcock, M. (1998). «Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework». *Theory and Society*, 27:151-208
- Wollebæk, D. (2009). *Change in local Voluntary Associations*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Wollebæk, D. & Sivesind, K-H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G. (2006). Ungdom og frivillig organisering i Norge. I: *NOU 2006:13. Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Ødegård, G. (2010). *Foreningsliv i et flerkulturelt lokalsamfunn. En studie om integrasjon og sosial kapital*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn & frivillig sektor.
- Ødegård, G. (2011). «Bowling på Veitvet: Lenkende sosial kapital i et flerkulturelt lokalsamfunn». I: D. Wollebæk & S. B. Seggaard (Eds.), *Sosial kapital i Norge* (pp. 129-153). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Ødegård, G (2011b). *Forprosjekt: Bærekraftig foreningsliv? Et forsknings basert notat*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G (2011c). Unge i tradisjonell politikk. Deltakelse i valg, kommunestyre og partier, i *NOU 2011:20: Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet*. Oslo: Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet.
- Øia, T. (1998). *Generasjonskløften som ble borte: Ungdom, innvandrere og kultur*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Østerberg, D. (1984). *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse* (3. rev. utg. ed.). Oslo: Cappelen.
- Årsrapport (2009). *Møhlenpris skole*. Bergen: Bergen kommune

Del II: Effekter av deltagelse

Frivillighet i overgangen fra ung til voksen: Medlemskap, frafall og aktivisering

Jacob Aars

Innledning

De frivillige organisasjonene trenger medlemmer, og samfunnet er avhengig av mange av de aktivitetene som organisasjonsmedlemmer utfører. En rekke organisasjoner driver arbeid innenfor rusfeltet, idrettsorganisasjonene bidrar til folkehelsearbeidet ved å engasjere unge og eldre i fysisk aktivitet. Bistandsorganisasjoner bidrar til utvikling og bistand. Røde Kors Hjelpekorps har beredskap både på fjellet og på sjøen, Den norske turistforening merker turløyper og stiller hytter til disposisjon slik at man kan ferdes trygt i fjellet. Alle disse aktivitetene er avhengige av frivillig innsats. Frivillig innsats for organisasjoner ytes også av ikke-medlemmer, men blant de som i spørreundersøkelser oppgir å ha gjort frivillig arbeid, er en overveldende andel også medlem av én eller flere organisasjoner. Befolkningsundersøkelsen fra 2009 (gjennomført i regi av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor) viser at 89 % av de som oppgir å ha gjort frivillig innsats er medlemmer i minst én av de organisasjonene de har arbeidet for.

Ettersom medlemskap er en så viktig ressurs for de frivillige organisasjonene og for samfunnet, vil rekruttering av nye medlemmer være en prioritert oppgave, samtidig som det vil ha stor betydning å holde på de eksisterende medlemmene. Ikke minst vil det for de fleste organisasjoner være viktig å rekruttere og beholde *unge* medlemmer ettersom de unge potensielt utgjør morgendagens deltakere og lederskap.

Formålet med dette kapitlet er å analysere organisasjonsmedlemskap blant unge som et dynamisk fenomen, det vil si som forløp over tid. Noen blir medlemmer og fortsetter å være det. Andre blir aldri medlemmer. En tredje gruppe faller fra etter å ha vært medlemmer i en viss tid. En fjerde og siste gruppe aktiviseres ved at de går fra å være ikke-medlemmer til å bli medlemmer. Jeg

skal først søke å kartlegge disse ulike forløpene. Derneft skal jeg gjennomføre analyser med sikte på å forklare hvilke forhold som øker eller reduserer sannsynligheten for de ulike utfallene. I første del av kapitlet gis det en kort drøfting av hvilken betydning rekruttering, utskiftning og frafall har for frivillige organisasjoner. Så følger en redegjørelse for dataene som brukes, før de empiriske analysene presenteres i den siste delen.

Om betydningen av medlemskap, frafall og aktivisering - spesielt blant unge

Som eksemplene fra innledningen illustrerer, er organisasjonenes medlemsbasis viktig på grunn av medlemmenes bidrag til den aktiviteten organisasjonene utfører. Med andre ord medvirker medlemmene til det produktet organisasjonene leverer. Men mange argumenterer for at organisasjonsmedlemskap har en betydning i tillegg til det at medlemmer bidrar til *organisasjonenes output*. Gjennom deltakelse i en frivillig organisasjon får medlemmer informasjon om hva organisasjonen arbeider med samt tilstøtende saksfelter. Organisasjonsmedlemskap gir således *sakkunnskap*. Dessuten får de som organisasjonsmedlemmer kjennskap til organisasjonens indre liv. Spesielt får de som innehar verv god kjennskap til organisasjonens regler og prosedyrer, med andre ord tilegner de seg en viktig *prosesskunnskap*. Imidlertid er det en tredje type effekt av organisasjonsmedlemskap som har fått størst oppmerksomhet. Innenfor litteraturen om sosial kapital spiller de frivillige organisasjonene en viktig rolle. Organisasjonsdeltakelse bidrar til at man eksponeres for mennesker som man ikke fra før av har etablerte relasjoner til. Konkret samarbeid innenfor slike nettverk gir potensielt positive erfaringer med kollektiv handling, noe som i neste omgang virker til å etablere eller forsterke *generalisert tillit og normer om gjensidighet* (Almond og Verba 1963, Putnam 2000, Strømsnes 2012). Alt i alt kan vi si at medlemskap er viktig for det enkelte individet som deltar, for organisasjonen og for samfunnet som helhet.

Hvis vi aksepterer at medlemskap er viktig, er det også av betydning å undersøke hvorfor enkeltpersoner eller grupper velger enten ikke å melde seg inn i organisasjoner eller å forlate organisasjoner der de er medlemmer. Selv om medlemsbasis er viktig for en organisasjon, kan det også argumenteres for at utskiftning av medlemmer har en funksjon. Medlemsutskiftning kan skje enten ved at nye medlemmer kommer til eller at gamle slutter – eller gjennom en kombinasjon av disse to.

Frivillighetslitteraturen inneholder mange studier av medlemskap og forklaringer på så vel medlemskap som frafall. Noen studier legger vekt på kontekstuelle forklaringer på variasjon i medlemskap. Dette er karakteristisk for de kryssnasjonalt sammenlignende studiene (for eksempel Curtis, Baer og Grabb 2001). Andre har vært opptatt av individforklaringer. Her kan det skil-

les mellom de som konsentrerer seg om oppgitte motiver (Caldwell og Andereck 1994) og de som er opptatt av sosiodemografiske trekk ved individene. Spesielt har ressursvariabler som økonomi og utdanning vært viktige (se for eksempel Van Ingen og Dekker 2011). En siste kategori av studier retter oppmerksomheten mot trekk ved organisasjonene selv (For eksempel McFarland og Thomas 2006). De kan sies å fokusere på etterspørselssiden.

De ulike forklaringstypene er ikke nødvendigvis til foretrekkelighet for hverandre, snarere fyller de hverandre ut (Wilson 2000). Tema for dette kapitlet er *unge menneskers deltakelsesløp i frivillige organisasjoner*, det vil si deres veier inn i og ut av frivillige organisasjoner. I den forklarende delen skal jeg konsentrere meg om faktorer på individnivå som kan påvirke sannsynligheten for at unge deltar, lar være eller slutter i organisasjoner som de har vært medlemmer av. Det vil si at denne undersøkelsen er innrettet mot tilbudssiden ettersom jeg analyserer de potensielle medlemmene, ikke trekk ved organisasjonene. Videre tar kapitlet opp forklaringer på individnivå, først og fremst knyttet til sosiodemografiske forhold.

Begrunnelsene for å fokusere på unge og overgangen til voksenalderen er både pragmatiske og prinsipielle. Det pragmatiske argumentet er at vi gjennom den såkalte HUNT-databasen (Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag) har tilgang til et datasett som rommer informasjon på inntil tre observasjonstidspunkter om enkeltpersoner i en alderskohort født mellom 1980 og 1983. Dette gir mulighet for å analysere det dynamiske i frivillighetsforløp (Rotolo 2000). De prinsipielle argumentene dreier seg om at medlemsløp innenfor denne aldersgruppen er viktig å studere fordi de unge representerer fremtidens medlemsbase og lederskap innenfor de frivillige organisasjonene. Studier av unges valgdeltakelse har vist at førstegangsvelgernes avgjørelse om å delta eller å la være å delta potensielt har konsekvenser for deres senere valgdeltakelse. De som deltar som førstegangsvelgere har større sannsynlighet for å delta også ved senere valg, men de som ikke deltar som førstegangsvelgere vil være tilbøyelige til å sitte hjemme også ved de etterfølgende valgene (Franklin 2004, Plutzer 2002). De som lærer seg deltakelse i ung alder, vil med andre ord ha høyere sannsynlighet for å delta senere i livet.

Overfører vi dette resonnetet til det frivillige organisasjonslivet, blir antakelsen at nivået og innretningen på unge menneskers frivillighet blir bestemmende for deres frivillige innsats i voksenalderen. Fra et forskningssynspunkt blir det dermed viktig å undersøke unges deltakelsesadferd i de første årene etter at de har avsluttet videregående utdanning. I disse årene faller mye av rammeverket for ungdomslivet bort ettersom de fleste flytter hjemmefra og slutter på skolen. Familie og skole har utgjort faste holdepunkter for de fleste. I årene etter endt videregående utdanning svekkes eller forsvinner disse holdepunktene, og den første fasen av voksenalderen innledes. Den strukturen som utgjøres av familie og skole erstattes gradvis av en ny. Valgdeltakelsesstudiene som er nevnt ovenfor antyder at dette er en sårbar fase. Klarer man

ikke å erstatte ett rammeverk med et annet, er faren for å falle utenfor viktige samfunnsarenaer større. Samtidig er disse årene formative, det vil si at det som skjer i disse årene i stor grad er premissgivende for resten av livet. Oppsummert finnes det gode argumenter for å si at de siste ungdomsårene og de første voksenårene er særlig viktige; de er viktige fordi de har store konsekvenser for årene som følger etter, og de er dermed viktige fordi vi ved å studere unge i overgangen til voksenlivet presumptivt kan få kunnskap om adferd i senere livsfaser.

HUNT-dataene

Analysene som ligger til grunn for kapitlet bygger på data fra henholdsvis HUNT- og UngHUNT-undersøkelsene. HUNT er forkortelsen for Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag. Helseopplysninger om befolkningen i fylket er samlet inn på ulike måter: 1) Egenrapportering gjennom spørreskjema, 2) kliniske undersøkelser av høyde, vekt, blodtrykk og puls, 3) intervjuer av større eller mindre utvalg om bestemte undertema, 4) innsamling og lagring av blod- og urinprøver. I dette kapitlet kommer jeg til å benytte spørreskjemaopplysninger.

Tabell 1 viser en oversikt over de ulike stadiene i HUNT-undersøkelsene samt hvor mange personer som deltok i den innledende spørreskjemaundersøkelsen på hvert undersøkelsestidspunkt.

Tabell 1. Oversikt over spørreundersøkelsene i HUNT

HUNT-studie	Tidspunkt	Aldersgruppe	Antall besvarte skjema	Svarprosent
HUNT 1	1984-1986	Alle ≤ 20	77.216	88
HUNT 2	1995-1997	Alle ≤ 20	94.194	69
UngHUNT 1	1995-1997	13-19	8.983	Ukjent
UngHUNT 2	2000-2001	17-20 ¹⁹	2.399	Ukjent
HUNT 3	2006-2008	Alle ≤ 20	50.848	54
UngHUNT 3	2006-2008	13-19	8.200	Ukjent

Kilde: HUNT (2009). HUNT. Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag - Lokalt, nasjonalt og internasjonalt fremragende. HUNT og NTNU mot 2020. Status og muligheter. (<http://www.ntnu.no/hunt/screening>)

19. 13-16 år da de deltok i UngHUNT1

Dataene som er samlet inn gjennom UngHUNT og HUNT gir oss anledning til å følge enkeltindivider fra tidlig ungdomstid, gjennom overgangen mellom ungdomsfasen og den tidlige voksenfasen og videre opp gjennom voksenlivet. Det vil si at vi kan følge endringer hos den enkelte med utgangspunkt i en relativt stabil fase før de antatt kritiske årene, gjennom en mer ustabil fase etter avsluttet videregående skole, og videre opp gjennom voksenfasen. Den vanligste metoden for å studere enkeltindividers deltakelse er gjennom spørreundersøkelser på ett tidspunkt, såkalte tverrsnittsanalyser. Problemet med et slikt design er at det gir begrenset eller ingen informasjon om endring over tid (Rotolo 2000). Eventuelle erindringsdata er ikke de mest pålitelige. I de få tilfellene der det er gjennomført undersøkelser der enkeltindivider observeres på flere tidspunkter (paneldesign) er disse gjennomført som utvalgsundersøkelser. Når enkeltpersoner intervjues på flere ulike tidspunkt, gjerne med flere år imellom, oppstår det som oftest problemer knyttet til utvalgsskjevhet. HUNT-undersøkelsene gir mulighet til å observere enkeltindivider over tid. Problemene med seleksjonsskjevhet er ikke eliminert i disse undersøkelsene, men de er redusert ettersom HUNT gjennomføres som populasjonsundersøkelser.

Paneldesignet gjør det mulig å *kartlegge* endring i enkeltindividers deltakelse over tid. Viktige begreper for å beskrive slike endringsforløp er dropout, turnover og reaktivisering. Men i tillegg gir dette paneldesignet muligheter til å få svar på spørsmål om *årsaker* til endring. Gjennom kartleggingen vil vi kunne identifisere i alle fall tre hovedtyper av frivillighetsløp: 1) De stabile aktive, det vil si de som rapporterer at de er aktive på alle observerte tidspunkter, 2) De stabile passive, det vil si de som ikke deltar i foreningslivet på noen av tidspunktene, 3) De som endrer status minst én gang i løpet av den totale observasjonsperioden. Innenfor denne siste gruppen er det mulig å tenke seg flere ulike mønstre av aktivisering og passivisering, (aktiv – passiv – aktiv eller passiv – aktiv – passiv). Når vi er opptatt av frivillighetsløp, er den gruppen som endrer seg i løpet av perioden (gruppe 3 ovenfor) av særlig interesse fordi den gir opphav til antakelser om årsaker til at enkeltindivider aktiviseres eller passiviseres. Er det for eksempel bestemte typer forandringer i livsforhold som genererer endringer i frivillig aktivitet? Samtidig kan de to stabile gruppene (1 og 2 ovenfor) fungere som kontrollgrupper. Dersom de stabile gruppene gjennomgår samme type endringer i livsvilkår, virker det lite sannsynlig at disse endringene forklarer endringer i foreningsaktivitet.

I tabell 2 er det gjort forsøk på å fremstille hvordan ulike alderskutt kan følges gjennom de ulike stadiene av datainnsamling i HUNT/UngHUNT. Ettersom vi ikke har informasjon om foreningsdeltakelse i HUNT 1-undersøkelsen (se tabell 3), vil det reelle startpunktet for våre analyser være 1995-97, da HUNT 2 og UngHUNT 1 ble gjennomført. Alderskutt 2 vil være spesielt interessant fordi vi her kan følge enkeltindivider på tre ulike tidspunkter over en periode på vel ti år. Denne gruppen vil være 13-16 år ved første

observasjon og 22-27 år ved siste observasjon. Tre observasjonstidspunkter er nødvendig for å kunne kartlegge eventuell labilitet, det vil si bevegelser som går i mer enn én retning (frem og tilbake). Alderskutt 3 og 4 gir anledning til å studere endring mellom to observasjonspunkter, mens alderskutt 5 og 6 kun gir observasjoner på ett tidspunkt.

Tabell 2 indikerer de tidsangivelsene som er benyttet i de empiriske analysene i dette kapitlet (t1, t2, t3). De deskriptive analysene vil gjøre bruk av data fra UngHUNT 1, UngHUNT 2 og HUNT 3, det vil si t1, t2 og t3. I de forklarende analysene i dette kapitlet integreres imidlertid kun to observasjonstidspunkter av alderskutt 2 (t1 og t2). Den ene årsaken er at analyser med tre tidsobservasjoner gir et magert prosentueringsgrunnlag. Den andre årsaken er at spørsmålsstillingen i undersøkelsen på t3 er ulik fra t1 og t2. Det innebærer at vi ville måle ulike typer aktiviteter på de forskjellige tidspunktene. Tidsobservasjonene er således ikke direkte sammenlignbare. I det foreliggende kapitlet har jeg gjennomført en multinominal analyse med endring mellom to data-punkter som avhengige variabler. I tillegg er det gjennomført en panelanalyse med tidsvarierende forklaringsvariabler på de samme to tidspunktene.

Tabell 2. Alderskutt fulgt gjennom de ulike HUNT-undersøkelsene

	(1984-86) ²⁰ HUNT 1	t ₁ (1995-97) HUNT 2/ Ung- HUNT 1	t ₂ (2000-01) Ung- HUNT 2	t ₃ (2006-2008) HUNT 3/ UngHUNT 3
Alderskutt 1	20	29-33	-	42-46
Alderskutt 2	-	13-16	17-20	23-28
Alderskutt 3	-	16-19	-	25-32
Alderskutt 4	-	20	-	29-33
Alderskutt 5	-	-	-	20
Alderskutt 6	-	-	-	13-19

Tabell 3 gir en oversikt over hvilke spørsmål som vil være sentrale som indikatorer på organisasjonsdeltakelse i de undersøkelsene som er benyttet i dette kapitlet. Som nevnt ovenfor, er ikke spørsmålsformuleringene identiske og dermed ikke direkte sammenlignbare. Spørsmålsformuleringen for HUNT 3 er forskjellig fra formuleringene i UngHUNT. I den førstnevnte undersøkelsen er det spurt etter aktivitet, mens det i den sistnevnte undersøkelsen er spurt

20. Ikke opplysninger om foreningsaktivitet

etter medlemskap. Jeg har valgt å operasjonalisere de avhengige variablene som dummyvariabler etter følgende koding:

- UngHUNT 1 og UngHUNT 2 (Spørsmålet om medlemskap): Verdi 1=0, verdi 2-3=1 (Benyttet i alle analysene)
- HUNT3: Verdi 5=0, verdi 1-4=1 (Kun benyttet i de deskriptive analysene)

Tabell 3. Spørsmål om foreningsaktivitet fra de ulike HUNT-undersøkelsene

	Spørsmålsformulering	Svaralternativer
UngHUNT 1	Hvor mange lag eller foreninger er du med i? (for eksempel idrettslag, speiderforening, musikkorps eller lignende)	Ingen En To eller flere
----->-----	Tenk tilbake på den siste uka, altså <u>de 7 siste dagene</u> . Hvis du gjorde noe som står på lista nedenfor, omtrent hvor mange ganger gjorde du det? Var på møte eller trening i en forening eller et lag	Ingen gang En gang To eller tre ganger Fire eller flere
UngHUNT 2	Hvor mange lag eller foreninger er du med i? (for eksempel idrettslag, speiderforening, musikkorps eller lignende)	Ingen En To eller flere
----->-----	Tenk tilbake på den siste uka, altså <u>de 7 siste dagene</u> . Hvis du gjorde noe som står på lista nedenfor, omtrent hvor mange ganger gjorde du det? Var på møte eller trening i en forening eller et lag	Ingen gang En gang To eller tre ganger Fire eller flere
HUNT 3	Hvor mange ganger har du i løpet av de siste 6 måneder selv drevet med: Foreningsvirksomhet	Mer enn 1 gang/uke 1 gang/uke 1-3 g pr mnd 1-5 g siste 6 mnd Ingen gang

I den multinominale analysen som følger senere er det lagt inn endring i den avhengige variabelen (ulike kombinasjoner av medlem/ikke-medlem over tid). Vi kan imidlertid tenke oss at et individ i løpet av det tidsrommet som studeres også endrer verdi på de uavhengige variablene. Dette vil nødvendigvis gjelde alder, men kan også for eksempel sivilstatus, utdanning og bosted. I den multinominale analysen er det imidlertid ikke tatt hensyn til noen endringskomponent i de uavhengige variablene. I stedet har jeg valgt å benytte forklaringsvariabler på første datapunkt ettersom disse potensielt kan tenkes å påvirke atferd både på dette og senere tidspunkter. Variablene kan ikke ha «tilbakevirkende kraft». I panelanalysen er det imidlertid inkludert tidsvarierende faktorer også som forklaringsvariabler.

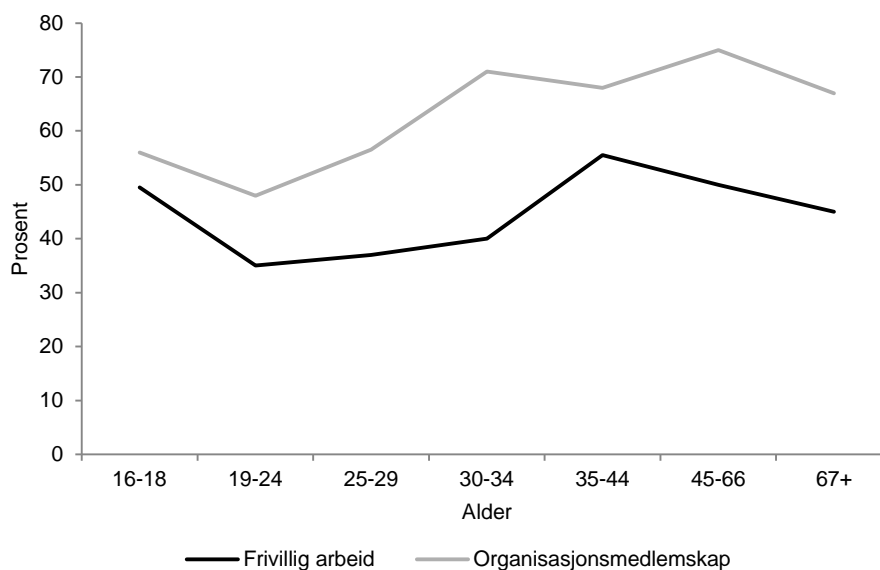
Når det gjelder de uavhengige variablene i den forklarende analysen, er det et noe begrenset tilfang. Kjønn og alder er variabler som ligger i datasettet.

Ettersom datasettet primært dreier seg om helseforhold, inneholder det et stort antall helserelaterte variabler. I tillegg finnes det en del variabler som måler sosialt nettverk. Normalt er utdanning en viktig variabel brukt som indikator på sosial status. Men ettersom respondentene er i innledningen eller midt i et utdannelsesløp, har denne variabelen begrenset verdi for denne aldersgruppen. Imidlertid inneholdt spørreskjemaet et spørsmål om fremtidige utdanningspreferanser. Sammen med opplysninger om foreldres utdanningsbakgrunn (inngikk i UngHUNT 2-undersøkelsen) vil jeg benytte denne variabelen som en statusindikator. En annen potensiell statusindikator er boligtype. En dummyvariabel for hvorvidt respondenten bor i enebolig eller ikke er inkludert i analysen. En nærmere redegjørelse for forklaringsvariablene følger i forbindelse med analysen.

Frivillighetsløp blant unge: Empirisk analyse

Som et utgangspunkt for den påfølgende analysen av frivillighetsløp blant unge presenteres en oversikt over hvor stor andel av innbyggerne som på ett tidspunkt oppgir at de er medlemmer av én eller flere frivillige organisasjoner og hvor stor andel av befolkningen som oppgir at de har gjort frivillig innsats for en organisasjon i løpet av det siste året. Figur 1 viser medlemskap og frivillig arbeid fordelt på ulike alderskategorier.

Figur 1. Organisasjonsmedlemskap og frivillig arbeid etter alder - dikotom

Kilde: Befolkningsundersøkelsen 2009 (gjennomført i regi av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor)

Figuren viser at en forholdsvis høy andel av befolkningen til en hver tid er medlem en én eller flere frivillige organisasjoner. Videre fremkommer det at en større andel oppgir å være medlem enn den andelen som oppgir at de har gjort frivillig innsats for en organisasjon. Endelig ser vi at både medlemskap og frivillig arbeid varierer etter alder. Formen på de to grafene er forholdsvis like, noe som indikerer at de to målene på organisasjonsaktivitet til en viss grad er forbundet med hverandre. Ser vi på de yngre aldersgruppene, er det klart at både medlemskap og frivillig innsats er vanligere blant de aller yngste enn blant de noe eldre. Avstanden mellom medlemskap og frivillig innsats er også minst innenfor den aller yngste aldersgruppen, de mellom 16 og 18 år.

Når figur 1 later til å vise et frafall blant de unge i de sene tenårene og tidlige 20-årene, understreker det betydningen av å undersøke nærmere medlemskapsprofiler over tid nettopp innenfor denne aldersgruppen. Et særlig viktig spørsmål dreier seg om frafall, det vil si passivisering. Men i tillegg er det viktig å undersøke om gitte betingelser kan øke sannsynligheten for at personer blir aktivisert til å delta.

Kartlegging av frivillighetsløp

Formålet med det følgende avsnittet er å gi en oversikt over unge personers vei inn i og ut av frivillige organisasjoner. Tabell 4 gir en oversikt over de utfallskombinasjonene som kan observeres gitt det tilgjengelige datasettet.

Tabell 4. Frivillighetsløp: Mulige kombinasjoner av utfall

		t ₁	t ₂	t ₃
		UngHUNT 1	UngHUNT 2	HUNT 3
A: Stabilitet	1	+	+	+
	2	-	-	-
B: Tendens	3	+	+	-
	4	+	-	-
	5	-	-	+
	6	-	+	+
C: Volatilitet	7	+	-	+
	8	-	+	-

Som det fremgår av tabellen ovenfor, er de i alt åtte mulige utfallskombinasjonene klassifisert i tre grupper. I gruppe A kjennetegnes løpebanene av *stabilitet*. Men det er også det eneste fellestrekket mellom respondentene i denne gruppen. På den ene siden finner vi de som har vært medlemmer/aktive²¹ på samtlige tre tidspunkter, de stabilt aktive. På den andre siden er de som ikke har vært medlemmer på noen av observasjonstidspunktene, de stabilt inaktive. Gruppe B omfatter respondenter hvis frivillighetsløp har beveget seg i en bestemt retning. Deres medlemskapsprofiler utviser således en *tendens*. Innenfor denne gruppen kan vi skille mellom personer som er blitt aktivisert og personer som er blitt passivisert. Det første gjelder utfallskategoriene 5 og 6, mens det siste gjelder utfallskategoriene 3 og 4. Den siste gruppen, gruppe C, kjennetegnes av omskiftelighet eller *volatilitet*. Også respondentene innenfor denne gruppen kan klassifiseres etter hvorvidt de er aktivisert eller passivisert, men de utviser hovedsakelig mindre stabilitet enn personene innenfor gruppe B. De beveger seg frem og tilbake mellom aktivitet og passivitet.

Hvordan er så fordelingen mellom disse gruppene i datasettet? Dette er vist i tabell 5 nedenfor.

21. Ettersom dataene for HUNT 3 ikke rommer opplysninger om medlemskap, men om foreningsaktivitet, er det presisert her at jeg bruker et annet mål på det tredje tidspunktet enn på det to første. For enkelhets skyld vil jeg i fortsettelsen kun bruke «medlem».

Tabell 5. Fordeling mellom kombinasjoner av utfall basert på tre datapunkter. Prosent

	$t_1 - t_2 - t_3$	Andel
A: Stabilitet	1-1-1	21
	0-0-0	8
	1-1-0	40
B: Tendens	0-0-1	19
	1-0-0	3
	0-1-1	1
C: Volatilitet	1-0-1	5
	0-1-0	2
N		396

Noe over en femtedel av de respondentene der vi har data for alle tre observasjonspunkter er stabile medlemmer. Dette er en betydelig større andel enn de som rapporterer ikke-medlemskap på alle tre tidspunkter. Disse utgjør 8 prosent. Den største gruppen finner vi imidlertid blant dem som var medlemmer på de to første tidspunktene, men som på siste observasjonspunkt oppgir at de ikke var det. De er med andre ord blitt passivisert. En mulig forklaring på at dette forløpet er såpass vanlig ser vi trolig i det bildet som er presentert i figur 1. Som det fremkom der, er forholdsvis mange aktive i tenårene, men av ulike årsaker melder de seg ut når de entrer 20-årene. En annen delforklaring ligger i det at spørsmålsformuleringen er annerledes, og sannsynligvis strengere, for det siste observasjonstidspunktet.

Gruppen som har blitt passivisert i løpet av de tre observasjonstidspunktene er vesentlig større enn den gruppen som er blitt aktivisert i det samme tidsrommet. Det er imidlertid langt flere som er blitt aktivisert i perioden $t_2 - t_3$ enn i perioden $t_1 - t_2$.

I stedet for å fremstille frivillighetsløp over tre observasjonstidspunkter, slik det er gjort i tabell 5, er det mulig å undersøke endringer mellom to og to tidspunkter. En slik fremstilling av dataene er gjort i tabell 6.

Tabell 6. Fordeling mellom kombinasjoner av utfall basert på to datapunkter. Prosent

	$t_1 - t_3$	$t_1 - t_2$	$t_2 - t_3$
1-1	27	56	21
0-0	17	13	28
1-0	50	26	42
0-1	6	4	8
N	1285	2341	408

To trekk ved tabell 6 er verdt å merke seg. For det første, når vi sammenligner N i tabell 6 med N i tabell 5, ser vi at den er betydelig større, i alle fall for de to første tidskomparasjonene ($t_1 - t_3$ og $t_1 - t_2$). Disse gir således et bedre grunnlag for å gjennomføre en forklarende analyse. Problemet med t_3 er imidlertid, som tidligere påpekt, at spørsmålsformuleringen som fanger opp organisasjonsaktivitet er annerledes enn på t_1 og t_2 . Jeg skal derfor anvende endring mellom

For det andre kan vi observere noen mønster i de endringene som er kartlagt i tabell 6. Ser vi på de stabilt aktive (de som har verdiene 1-1), er denne gruppen størst når vi sammenligner t_1 og t_2 . I det samme tidsrommet ser vi at andelen som er passivisert er lavere enn i de to andre tidskomparasjonene som er vist i tabellen. Går vi over til å se på endringer mellom t_2 og t_3 , er andelen stabilt aktive betydelig lavere samtidig som både andelen stabilt passive (0-0) og passiviserte (1-0).

Med andre ord observerer vi et annet rekrutterings- og frafallsmønster i den siste tidskomparasjonen sammenlignet med den første. Blant de som oppga å være medlemmer i UngHUNT 1-undersøkelsen (1995-1997) var det en stor andel som også oppga å være medlemmer da de besvarte UngHUNT 2-undersøkelsen cirka fem år senere (2000-01). Medlemsstabiliteten var betydelig lavere mellom UngHUNT 2 og HUNT 3 (2006-2008). Men som sagt var spørsmålsformuleringen HUNT 3 forskjellig fra UngHUNT 1 og 2. Derfor er det kun forskjeller mellom UngHUNT 1 (t_1) og 2 (t_2) som er undersøkt i de forklarende analysene.

Frivillighetsløp: Multinomial logistisk regresjon

Jeg har benyttet multinomial logistisk regresjon for å analysere endringsutfall over to ulike tidsperioder. Multinomial regresjon kan benyttes i tilfeller der den avhengige variabelen er på nominalnivå, det vil si at verdiene på variabelen er gjensidig utelukkende, men de kan ikke rangeres. De fire utfallskombinasjonene (1-1, 0-0, 1-0 og 0-1) som er presentert i tabell 6 utgjør de fire verdiene på den avhengige variabelen i analysen.

De uavhengige variablene kan klassifiseres i noen grupper. For det første antar jeg at sosial status har betydning for respondentenes score på utfallsvariablene. Nærmere bestemt er antakelsen at høy sosial status er assosiert med stabilt medlemskap. Som indikatorer for sosial status er inkludert en dummy for *planer om høyere utdanning* (Høyskole/universitet=1), en annen for foreldres utdanning (foreldre har høyere utdanning=1). Det er i tillegg inkludert en dummy for *boligtype* (enebolig/gårdsbruk=1). For det andre antar jeg at det å ikke inngå i et sosialt nettverk har en negativ effekt på medlemskap. Som indikator for svakt nettverk har jeg konstruert en dummyvariabel der de som oppgir at de har *én eller ingen nære venner* har et svakt nettverk (én eller ingen nære venner=1). For øvrig antas det at generelle trekk ved en persons bakgrunn og livssituasjon har betydning for motivasjon og mulighet til å delta i frivillig organisasjonsaktivitet. *Kjønn* (mann/gutt=1) og *alder* (kontinuerlig, målt på t_1) er inkludert sammen med informasjon om hvorvidt foreldre på noe tidspunkt har vært *separert eller er skilt* (Skilt/separert=1). Antakelsen her er at det å ha skilte/separerte foreldre svekker en persons mulighet til å delta i organisasjonsaktivitet. Til sist antas det at *dårlig helse* reduserer anledningen til å delta. Her har jeg benyttet et spørsmål om egenvurdering av helse, der de som oppgir å ha dårlig helse tildeles verdien 1, mens de øvrige er gitt verdien 0.

Tabell 7 presenterer predikerte sannsynligheter for å befinne seg i de fire respektive utfallskategoriene gitt positiv score på de enkelte uavhengige variablene.

Tabell 7. Multinomial regresjon av endringsforløp $t_1 - t_2$. $N=1529$

	1-1	0-0	1-0	0-1
Planer om høyere utdanning	.057	-.0654**	.001	.008
Foreldre høy utdanning	.089***	-.063***	-.024	-.002
Enebolig	.081*	-.046*	-.046	.011
Alder	-.058***	.036***	.016	.006
Mann/gutt	.027	.011	-.066**	.028**
Foreldre skilt/separert	-.141***	.052**	.105***	-.016
Dårlig helse	-.099*	.101***	-.016	.014
Få/ingen venner	-.108*	.028	.079	-.000

*= statistisk signifikant på .05-nivå

**= statistisk signifikant på .01-nivå

***= statistisk signifikant på .001-nivå

Statusvariablene viser relativt klare effekter på så vel stabilt medlemskap som stabilt ikke-medlemskap. Sammenhengene går også i de forventede retningene. Har man foreldre med høy utdannelse øker sannsynligheten for å være medlem på begge tidspunkter med nesten 9 %. For den samme gruppen reduseres sannsynligheten for å være stabilt ikke-medlem med 6 %. Egne utdannelsesplaner påvirker sannsynlighetene for de to stabile utfallene (1-1 og 0-0) på samme måte som foreldres utdannelse. Det samme gjelder for boligforhold. De som bor i enebolig har større sannsynlighet for å være medlem på begge tidspunkter sammenlignet med de som bor i andre typer bolig. Analysen gir således støtte til antakelsen om at sosial status har en positiv effekt på sannsynligheten for å være stabilt aktiv i frivillige organisasjoner. Statusvariablene har imidlertid ikke signifikante effekter på sannsynligheten for å bli aktivisert eller passivisert.

Når det gjelder alder, viser tabell 7 at sannsynligheten for å være stabilt organisasjonsmedlem reduseres med økende alder. For denne variabelen er tolkningen av sannsynligheter annerledes enn for de øvrige variablene, som er kodet som dummies. Her er det imidlertid viktig å minne om den sammenhengte aldersfordelingen vi har i materialet. Aldersspennet går fra 13 til 16 år på det første observasjonstidspunktet (jfr. tabell 2). Med andre ord har variabelen svært få verdier til tross for at den er kontinuerlig. Signifikansnivået samt retningen på sammenhengen gir imidlertid grunnlag for å si at sannsynligheten for å være stabilt organisasjonsmedlem reduseres ettersom respondentene blir eldre, det vil si nærmer seg 16 på t_1 . Dette resultatet kan sees i sammenheng med observasjonene fra tabell 6 der vi observerte at frafallet var størst mot slutten av den perioden vi har data for.

Kjønn har ikke signifikante effekter på sannsynligheten for de to stabile utfallene. Derimot er det slik at det å være gutt/mann (verdien 1) ser ut til å henge negativt sammen med oddsen for å bli passivisert. Motsatt øker det sannsynligheten for å bli aktivisert. Jenter/kvinner har ca. 3 % mindre sannsynlighet for å bli aktivisert i løpet av perioden sammenlignet med menn. Effekten av kjønn skal vi komme nærmere inn på nedenfor, i forbindelse med panelanalysen.

Noe av det mest interessante med resultatene i tabell 7 er de forholdsvis klare effektene av faktorer knyttet til de unges livssituasjon. Unge med skilte eller separerte foreldre har 14 % mindre sannsynlighet for å være stabile medlemmer enn unge som lever i familier som ikke har opplevd samlivsbrudd. Samlivsbrudd påvirker ikke bare sannsynlighetene for de stabile utfallene. Det er en klar og positiv effekt av skilt/separert på sannsynligheten for å bli passivisert i løpet av perioden. Det å ha dårlig helse påvirker negativt sannsynligheten for å være medlem på begge måletidspunkter, samtidig som sannsynligheten for å være stabilt ikke-medlem påvirkes tilsvarende positivt. Ettersom mange har vært opptatt av å argumentere for den helsebringende virkningen av deltakelse i frivillige organisasjoner (Wilson 2000), er det viktig å påpeke

her at helse ser ut til å være en forklaring på at mange ikke blir medlem i utgangspunktet. Helse har således en seleksjonsfunksjon, også blant unge. Endelig ser det ut til at det å ha få venner svekker sjansene for at man er stabilt aktiv i én eller flere organisasjoner.

Alt i alt viser analysen at de unges livssituasjon og hjemmesituasjon i oppvekstårene har mye å si for hvor aktive de er i organisasjonslivet. Som en kunne forvente gir foreldres utdanning en ballast som gjør det enklere for unge å melde seg inn og forbli medlemmer. Likevel observerer vi at familie- og helsesituasjon har stor betydning for unges aktivitet. Ikke minst later det til at samlivsbrudd mellom foreldre og derpå følgende mangel på stabilitet i familien bidrar negativt til unge menneskers deltakelse i frivillige organisasjoner.

Betydningen av endring i livssituasjon: Panelanalyse

Den multinominale analyse viser sannsynligheter for bestemte utfall på den avhengige variabelen gitt verdier på de uavhengige variablene. Med de fire utfallene for organisasjonsmedlemskap på henholdsvis t_1 og t_2 kan vi si at den multinominale analysen innbefatter endring i den avhengige variabelen. Imidlertid lar ikke denne analysen oss ta hensyn til at også forklaringsvariablene kan endres over tid og at endringer for eksempel i helsetilstand eller grad av nettverkstilknytning kan påvirke tilbøyeligheten til å være medlem i en frivillig organisasjon. For å ta hensyn til dette har jeg gjennomført en panelanalyse. Nærmere bestemt er det benyttet en fixed-effects-modell. Ettersom formålet med analysen er å analysere årsaker til variasjon innen hver enhet (individ) mellom to tidspunkter, er vi kun interessert i de som har et ulikt utfall på medlemskapsvariabelen. Derfor er alle enheter som har samme score på t_1 og t_2 tatt ut av analysen (Allison 2009:29). Vi står da igjen med 452 enheter. Avhengig variabel i analysen er medlemskap på t_2 .

Nedenfor presenteres resultatene av denne analysen. Igjen er analysen basert på de to tidspunktene t_1 og t_2 . Resultatene presenteres i tre modeller. Den første modellen omfatter differansecorer for de tidsvarierende variablene (t_1 minus t_2). I den andre modellen er det tatt inn variabler som er konstante over tid eller som endrer seg likt for alle respondenter (alder). I den tredje modellen har jeg inkludert de tidsvarierende forklaringsvariablene målt på t_1 .

Tabell 8. Logistisk regresjon av differansecorers t_1 til t_2 ($N=452$)

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	Koeff.	Standardfeil	Koeff.	Standardfeil	Koeff.	Standardfeil
Konstant	-1.579	.152	-4,940	3.099	-4.657	3.193
Diff - planer om høyere utdanning	-.329	.248	-.215	.254	-.281	.295
Diff – enebolig	.322	.297	.257	.305	.698	.474
Diff – foreldre skilt/separert	.285	.541	.187	.536	-.035	.559
Diff – dårlig helse	-.654*	.340	-.661	.355	-.716	.472
Diff – få/ingen venner	.523	.484	.428	.472	.644	.663
Alder (t_2)			.156	.166	.100	.170
Mann/gutt			.778**	.275	.769**	.280
Foreldre høy utdanning			.169	.275	.150	.287
Flytting			-.070	.082	-.067	.094
Planer om høyere utdanning – t_1					-.000	.415
Enebolig – t_1					1.016	.628
Foreldre skilt/separert – t_1					-.592	.412
Dårlig helse – t_1					-.201	.621
Få/ingen venner – t_1					.366	.825

*= statistisk signifikant på .05-nivå

**= statistisk signifikant på .01-nivå

Panelanalysen gir svært få signifikante effekter. I den første modellen, den med kun tidsvarierende variabler, ser vi at det er en negativ effekt av differanseindikatoren for dårlig helse. Tolkningen av dette er at en forverret (egenvurdert) helse i løpet av perioden gir lavere sannsynlighet for å være organisasjonsmedlem på t_2 . Imidlertid ser vi at introduksjonen av tidskonstante variabler og t_1 -variabler (Modell 2 og 3) tar vekk den signifikante effekten av forverret helse. Ettersom vi observerte klare effekter av livssituasjonsvariablene i den multinominale analysen, bør det kommenteres at samlivsbrudd i løpet av perioden mellom t_1 og t_1 ikke har noen effekt på det å være medlem på det siste tidspunktet. Vi finner med andre ord at samlivsbrudd i familien som har skjedd før t_1 har en negativ effekt på unges frivillighet, mens samlivsbrudd som har skjedd i løpet av perioden ikke påvirker sjansene for at unge er aktive. Dette kan tyde på at skilsmisse i barndom har større negativ effekt på unges atferd enn samlivsbrudd som skjer i ungdommen.

I modell 2 inkluderes tidskonstante variabler. Disse variablenes koeffisienter tolkes som interaksjoner med tid. Med andre ord er det slik at effekten av det å være gutt/mann er større på t_2 enn på t_1 . Resultatet er konsistent med den multinominale analysen (tabell 7) som viste at det å være gutt/mann økte sannsynligheten for å bli aktivisert mellom t_1 og t_2 . Wollebæk og Sivesind (2010:36) har vist at unge menn i større grad enn tidligere tar frivillighetspauser ved inngangen til 20-årene. Pausen er også lengre enn tidligere. Ettersom de dataene som presenteres i dette kapitlet viser endringer i tidsrommet 1995 til 2001, faller ikke denne analysen sammen med de siste dataene til Wollebæk og Sivesind. For perioden frem til 1997 viser også deres data at unge gutter kommer raskt tilbake fra frivillighetspausen. Det er først de aller siste årene, etter årtusenskiftet, at unge gutter i større grad enn jentene uteblir fra det frivillige organisasjonslivet. Våre data reflekterer ikke denne siste perioden, men samsvarer i stedet godt med de resultatene Wollebæk og Sivesind finner for 1997-dataene, noe som er rimelig ettersom våre data omfatter denne tidsperioden. For øvrig indikerer ikke analysen i tabell 8 at effekten av de andre tidskonstante variablene endrer seg signifikant over tid.

Modell 3 inneholder de tidsvarierende variablene, men målt på t_1 . Koeffisientene til disse variablene tolkes som endringen i effekten av hver enkelt variabel fra t_1 til t_2 . En signifikant positiv effekt ville således indikere at effekten av en variabel ville ha økt mellom de to tidspunktene. Imidlertid viser tabell 8 at ingen av disse variablenes koeffisienter er signifikante.

Oppsummering

Dette kapitlet har handlet om frivillighetsløp blant unge. Nærmere bestemt har det dreiet seg om veier inn i og ut av frivillige organisasjoner blant unge i alderen fra ca. 13 til ca. 20 år. Analysene er basert ulike undersøkelser innenfor det såkalte HUNT-programmet (Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag). Jeg har gjennomført deskriptive analyser der jeg har kartlagt ulike kategorier av frivillighetsløp over tid. I tillegg er det gjennomført to typer av forklarende analyser, en multinominal analyse av sannsynligheter for ulike medlemsutfall og en panelanalyse der det er inkludert tidsvarierende forklaringsfaktorer.

De deskriptive analysene viser at ca. en femtedel av respondentene er stabile medlemmer over tre tidspunkter, mens 8 % er stabile ikke-medlemmer. Den største gruppen (40 %) utgjøres imidlertid av de som faller fra på t_3 etter å ha vært medlemmer på de to foregående tidspunktene. Samtidig er det en forholdsvis stor andel (19 %) som aktiviseres på det siste tidspunktet etter å ha vært passive på de to foregående.

De forklarende analysene kaster til en viss grad lys over de endringsforløpene som er beskrevet. Indikatorene for sosial status (særlig foreldres utdanning, men også egne utdanningsplaner) bidrar til å forklare stabilt medlem-

skap og stabilt ikke-medlemskap. Den viktigste forklaringen på frafall er imidlertid forbundet med de unges livssituasjon: Unge som har opplevd foreldres samlivsbrudd har en klart større sannsynlighet for å forlate organisasjoner som de har vært medlem av enn unge som ikke har hatt en slik erfaring. Vi observerer også at kjønn har betydning både for frafall og aktivisering. Her er det slik at gutter har mindre sannsynlighet for å bli passivisert, mens de har noe større sannsynlighet for å bli aktivisert. Kjønnsvariabelen var den eneste variabelen som hadde en gjennomgående signifikant effekt i panelanalysen. Vi observerte at det å være gutt/mann i løpet av det tidsrommet som er undersøkt økte sannsynligheten for å være aktiv. Imidlertid er det på grunn av analyser med nyere data grunn til å reise spørsmålet om dette bildet er i ferd med å endre seg. Wollebæk og Sivesind viser at gutter på 2000-tallet tar lengre frivillighetspause enn de gjorde tidligere.

Noe av det mest interessante som er kommet ut av disse analysene er de resultatene som viser at unges livssituasjon har betydning for deres villighet og/eller kapasitet til å engasjere seg i frivillige organisasjoner. Ustabile hjemmeforhold disponerer for passivitet. Det samme gjelder dårlig helse. Slike forhold fremstår som hindre mot aktivitet, og de stenger dermed mange også ute fra de positive effektene som deltakelse i frivillige organisasjoner kan gi.

Litteratur

- Allison, Paul D. (2009). *Fixed Effects Regression Models*. Sage: Univ. of Pennsylvania
- Almond, Gabriel A. & Sidney Verba (1963): *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Caldwell, L. & Andereck, K. (1994). «Motives for initiating and continuing membership in a recreation-related voluntary association», *Leisure Studies*, 16, pp. 33–44.
- Curtis James E, Douglas E. Baer & Edward G. Grabb (2001). *American Sociological Review*, Vol. 66, No. 6, pp. 783-805.
- Franklin, Mark N. (2004): *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McFarland, D. A., & Thomas, R. J. (2006). «Bowling young: How youth voluntary associations influence adult political participation». *American Sociological Review*, 71: 401–425.
- Plutzer, Eric. (2002). «Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood». *American Political Science Review*, 96 (March): 41–56.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rotolo, Thomas. (2000). «A Time to Join, A Time to Quit: The Influence of Life Cycle Transitions on Voluntary Association Membership.» *Social Forces* 78:1133-61.
- Strømsnes, Kristin (2012). «Kunnskapsstatus: Sosial kapital og frivillighet». *Tidsskrift for velferdsforskning*, 15(2).
- Van Ingen, E., & Dekker, P. (2010). «Changes in the determinants of volunteering: Participation and time investment between 1975 and 2005 in the Netherlands». *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(4), pp. 682-702.
- Wilson J. (2000). «Volunteering». *Annual Review of Sociology*. 26:215–40
- Wollebæk, Dag & Karl Henrik Sivesind (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Konsekvenser av organisasjonsaktivitet for yrkesdeltakelse

Dag Wollebæk
Sveinung Arnesen

I flere andre bidrag i denne rapporten har forskere fra Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor sett på hva som forklarer organisasjonsdeltakelse og frafall. I denne delen skal vi se nærmere på mulige *konsekvenser* av at noen ikke deltar, faller fra, eller kanskje i noen tilfeller til og med deltar for mye.

Det er en vanlig antakelse at aktiv deltakelse i organisasjonslivet skaper bedre helse, livskvalitet og ressurser som kan forhindre utstøting fra arbeidsmarkedet. Både blant helseforskere og frivillighetsforskere øker erkjennelsen av at menneskers helse er resultat av et samspill mellom en rekke faktorer, deriblant sosiale forhold som sosio-økonomisk status, sosial integrasjon og tilhørighet.

De senere årene har en rekke studier analysert effekten av deltakelse i frivillige organisasjoner. I en oversiktsartikkel om frivillighetsforskning i perioden 2008-2012 identifiserer Wilson (2012) flere arbeider som omhandler hvorvidt deltakere i frivillige organisasjoner skiller seg fra andre individer når det gjelder mental og fysisk helse, deltakelse i yrkeslivet og utdanningsnivå. Det er blant annet avdekket at deltakere – eller undergrupper av deltakere (oftest eldre) – i frivillige organisasjoner har færre symptomer på depresjon (Hong & Morrow-Howell 2010; Kim & Pai 2010), og har bedre opplevd helse (Moen, Dempster-McClain & Williams 1989; Tang 2009; Thoits & Hewitt 2001; Van Willigen 2000). Konrath et al. (2012) finner også en signifikant lavere risiko for høyt blodtrykk blant frivillige enn blant de som ikke deltar i denne type organisasjoner, mens Sundquist et al. (2004) finner høyere risiko for hjerte- og karsykdommer blant personer som ikke deltar i organisasjonsaktivitet. Krysseksjonelle (med data på ett måletidspunkt) analyser av organisasjonsdeltakelse og helse viser ofte positive sammenhenger på variable som selvrapportert helse (Hyypä & Mäki 2003; Kawachi, Kennedy & Glass

1999; Rose 2000).²² Andre har, noe mer kuriøst, funnet sammenhenger med inntak av grønnsaker og fruktjuice (Lindström 2000). Frivillig innsats har også blitt koblet til ulike mål på «lykke» og livskvalitet i andre krysseksjonelle studier (Frey 2009; Hellevik 2008).

Slike positive «bivirkninger» av aktiv organisasjonsdeltakelse på helse, trivsel og yrkesdeltakelse har imidlertid ikke vært undersøkt empirisk i norsk sammenheng. Er det slik at de som står utenfor eller faller utenfor organisasjonslivet har større sannsynlighet for uførhet og arbeidsledighet i voksen alder? Hvilken rolle spiller organisasjonsaktivitet for godt voksnes evne til å forbli i arbeidslivet?

Her vil vi kunne støtte oss på to datakilder: For det første UNGHUNT-materialet, som er beskrevet i Jacob Aars bidrag tidligere i denne rapporten. UNGHUNT gir anledning til både å undersøke betydningen av aktivitet i ung alder ved å se på de aller yngste, samt å kartlegge den relative betydningen av organisasjonsaktivitet i ulike faser av tida som tenåring og ung voksen. For det andre vil vi trekke på paneldelen av NORLAG-undersøkelsene, en omfattende og svært verdifull undersøkelse gjennomført ved Norsk Institutt for Oppvekst, Velferd og Aldring (NOVA). Materialet inneholder intervjuer med hele 6791 respondenter mellom 40 og 79 år i 2002 og 2007. Til vårt bruk skal vi konsentrere oss om personer som var yrkesaktive og yngre enn 62 år i 2002.

De to materialene utfyller hverandre; mens UNGHUNT-dataene er en innfallspport til å studere betydningen av organisasjonsaktivitet ved inngangen til arbeidsmarkedet, gir NORLAG-materialet mulighet til å granske sammenhengen mellom frivillig og lønnet arbeid i årskullene der mange begynner å forlate arbeidslivet. Et avgjørende kjennetegn ved begge undersøkelsene, er at de er longitudinelle og gjør det mulig å følge enkeltindivider over tid. Samlet gir de et godt bilde av konsekvenser av aktivitet i frivillig sektor for senere yrkesdeltakelse. Vi ser først på ungdomsgruppen før vi analyserer sysselsatte mellom 40 og 62 år.

22. Veenstra (2000) finner imidlertid ingen sammenheng i en krysseksjonell studie fra Canada. En av de få kvalitative studiene på feltet viser til at flere av de frivillige snarere vektla negative helseaspekter ved deltakelsen, som overbelastning eller farlige situasjoner. Forfatterne konkluderte med at deltakelse er positivt for lokalsamfunnet, men ikke nødvendigvis for individet (Ziersch & Baum 2004)

Ungdom: Øker organisasjonsaktivitet sannsynligheten for heltidsarbeid og studier?

Når det gjelder den yngre delen av befolkningen, har en rekke internasjonale studier indikert at ungdom som er organisasjonsaktive klarer seg bedre på ulike områder, både med hensyn til helse, utdanning og arbeidsliv. De har lavere risiko for uønsket atferd, som å begå kriminalitet (Hart, Atkins & Ford 1998; Uggen & Janikula 1999), og de erverver seg ferdigheter som er overførbare til andre områder i samfunnslivet, som for eksempel evnen til å organisere aktiviteter (Janey, Tuckwiller & Lonnquist 1991; Musick & Wilson 2003). Unge som involverer seg i frivillig arbeid har større sjanse for å få jobber med høyere status og lønn (Ruiter & De Graaf 2009).

Nettopp bedre utsikter på arbeidsmarkedet er også en av motivasjonene for denne gruppens frivillige engasjement (Handy et al. 2010). Dette gjelder også i Norge, der denne tendensen synes å være økende (Wollebæk & Sive-sind 2010). I norske politiske dokumenter om barne- og ungdomsorganisering står tanken sterkt om at deltakelse i frivillige organisasjoner forebygger mot uønskede utviklingsforløp (f. eks. St. meld. nr. 32 1996-97).

Det finnes imidlertid lite norsk forskning med longitudinelt design som kan fortelle hvorvidt frivillig organisasjonsaktivitet faktisk har en effekt på ungdom og unge voksne, og i så fall på hvilken måte denne effekten virker. Vår studie er motivert ut fra å begynne å tette dette forskningshullet. Hvilke konsekvenser har det for norsk ungdom å delta i frivillige organisasjoner? Og er effekten lik på alle deltakere, eller har noen undergrupper større utbytte av frivillig deltakelse enn andre?

Data og metode

Nedenfor skal vi bruke materiale fra den delen av Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT) som retter seg mot ungdom (UNGHUNT). I alt skal vi analysere tre observasjonspunkter. Ungdommene i materialet ble første gang intervjuet 1995-97, da de var mellom 13 og 19 år. De yngste i materialet – de som var mellom 13 og 16 år i først intervjurunde - ble intervjuet på nytt i UNGHUNT2, som ble gjennomført i 2000-2001. De var da blitt mellom 16 og 20 år. Alle som ble intervjuet på de to første tidspunktene var i målgruppen – da som voksne - for HUNT3-undersøkelsen, som ble gjennomført i 2006-2008. 13-16-åringene fra 1995-97 var nå blitt mellom 24 og 27 år og unge voksne.

Vi undersøker i hvilken grad vi, ved å kjenne organisasjonsaktiviteten til ungdommene i tenårene, kan forutse hvorvidt de er i gang med studier eller i lønnet arbeid ti år senere. Vi konsentrerer oss om to forskningsspørsmål:

- a) Er de som var aktive i organisasjoner i tenårene oftere i arbeid eller studier som unge voksne?
- b) Hvis organisasjonsaktivitet har en betydning for yrkesaktivitet og studier – fremmer den mobilitet eller reproducerer den sosiale forskjeller?

Vi kommer først til å gjøre noen enkle analyser der vi sammenlikner yrkes- og studiedeltakelse i 2006-2008 (t3) blant ungdom med ulike grader av aktivitetsnivå i organisasjoner på det første observasjonspunktet (t1). Deretter gjør vi en multivariat analyse, der vi også kontrollerer for sosial bakgrunn og bosted. Vi ser også om organisasjonsaktivitet slår ulikt ut for ungdom med foreldre som har henholdsvis lav og høy utdanning. Spørsmålene som er brukt til å fange opp organisasjonsaktivitet er nærmere beskrevet i Jacob Aars kapittel.

Analyse

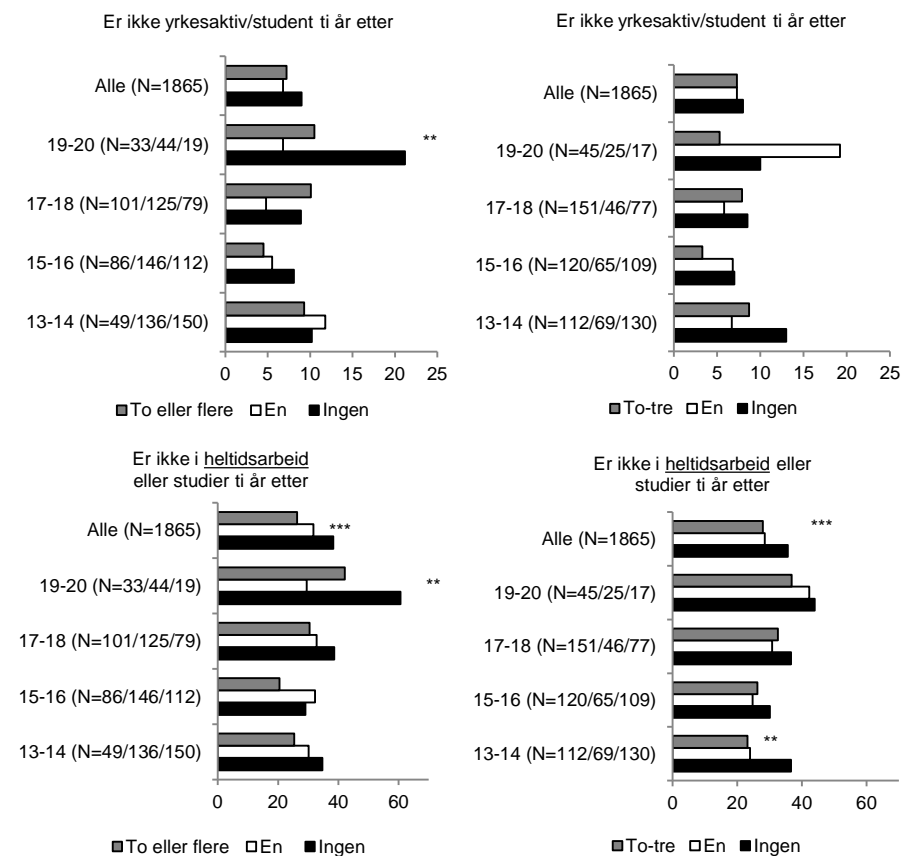
Har organisasjonsaktivitet i tenårene sammenheng med yrkesdeltakelse eller studier i tidlige voksenår? Figur 1 tyder ikke på noen slik overordnet sammenheng – den viser at sannsynligheten for å være i yrkesaktivitet eller studier ti år etter er uavhengig av organisasjonsaktivitet i tenårene.

Sammenhengene blir imidlertid tydeligere når vi skiller mellom heltids- og deltidsansettelse, slik vi har gjort i den nedre halvdel av figuren. Blant de som ikke var med i noen foreninger som tenåring, var 38 prosent verken i studier eller i heltidsansettelse ti år senere. Tilsvarende andel blant de som var med i to eller flere foreninger, var 26 prosent. Om vi ser på frekvens for deltakelse i foreningsaktiviteter (inkludert øvinger og treninger), framtrer det samme mønsteret: Blant de som ikke var med på noen slike aktiviteter siste uke på første observasjonspunkt, er det 36 prosent som ikke er i studier eller heltidsarbeid ti år etter. Blant de som hadde fire eller flere slike aktiviteter, gjelder dette 27 prosent. Forskjellen mellom dem som ikke har vært med på noen aktiviteter og de andre er større enn forskjellene mellom de som har vært med på mange og færre aktiviteter.

Figur 1. Andel som ikke er i yrkesaktivitet eller studier ti år etter første undersøkelse. Data fra UNGHUNT1 og HUNT3, respondenter mellom 13 og 20 år i første undersøkelse.

Hvor mange lag eller foreninger er du med i? (for eksempel idrettslag, speiderforening, musikkorps eller lignende)

Var på møte eller trening i en forening eller et lag (antall ganger siste 7 dager)

* signifikant på 90%-nivå, ** signifikant på 95%-nivå, *** signifikant på 99%-nivå.

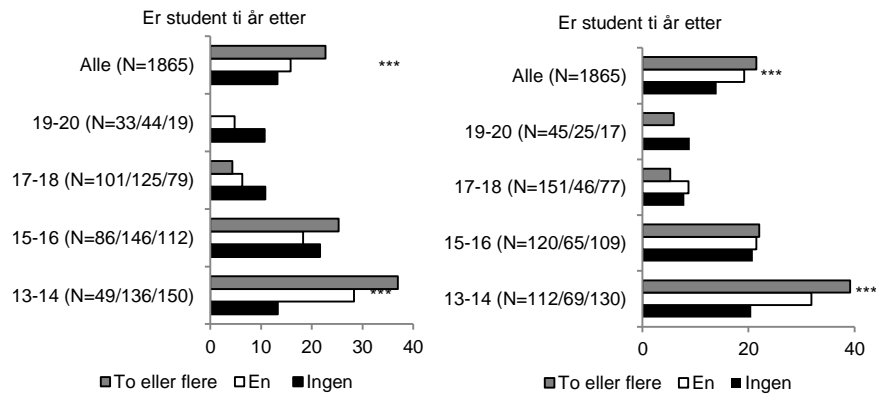
Figuren viser videre en særlig sterk sammenheng mellom antall foreninger man er med i som 19-20-åring og posisjon i arbeidsmarkedet ti år senere. Denne analysen er basert på få observasjoner, men utslagene er statistisk signifikante. Vi vet fra tidligere undersøkelser at det er et stort frafall fra organisasjonsaktivitet nettopp i denne aldersgruppa (Wollebæk & Sivesind 2010).

I Figur 2 ser vi på sannsynligheten for at personer med ulik organisasjons-tilknytning i tenårene er i høyere utdanning ti år etter. Sammenhengene er her sterkere enn tilfellet var for yrkesaktivitet. Figuren viser en sterk sammenheng blant de yngste i materialet, som alle var i alderen man gjerne er i høyere utdanning ti år etter at de ble undersøkt for første gang. Blant de som ikke var med i noen foreninger som 13-14-åring, var 13 prosent i høyere utdanning ca. ti år etter. Blant de som var aktive i to eller flere foreninger, var andelen nesten tre ganger så høy (37 prosent). Blant de som hadde et høyt aktivitetsnivå, og deltok i organisasjonsaktiviteter to eller flere ganger i undersøkelsesuka, var 40 prosent i høyere utdanning ti år senere.

Figur 2. Andel som studenter eller i deltidsarbeid ti år etter første undersøkelse. 13-20-åringene i UNGHUNTI.

Hvor mange lag eller foreninger er du med i? (for eksempel idrettslag, speiderforening, musikkorps eller lignende)

Var på møte eller trening i en forening eller et lag (antall ganger siste 7 dager)

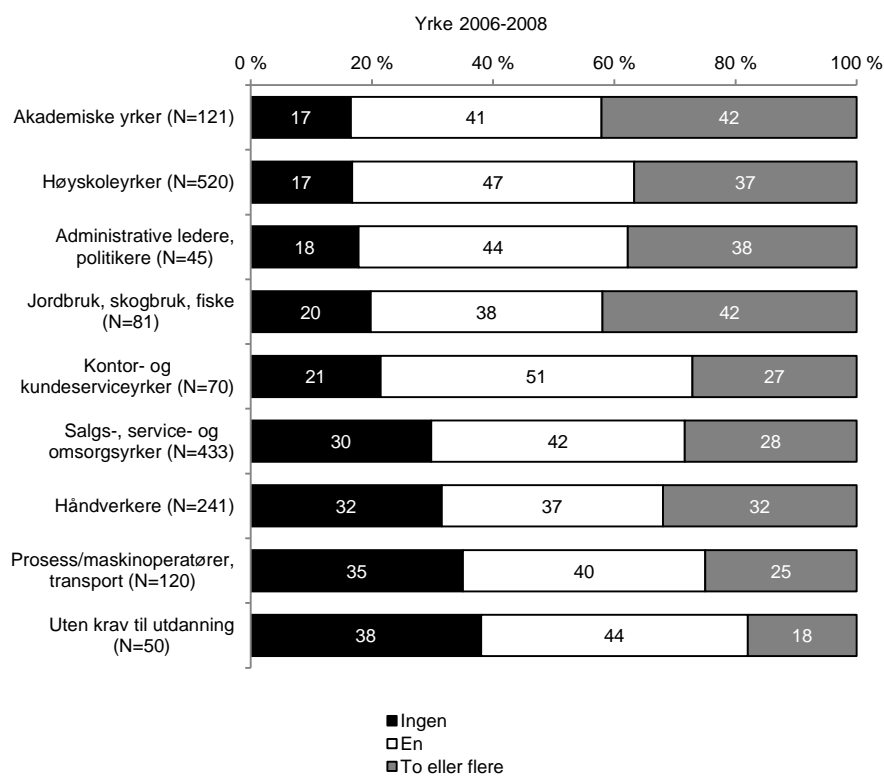
* signifikant på 90%-nivå, ** signifikant på 95%-nivå, *** signifikant på 99%-nivå.

Organisasjonsaktiv ungdom tar altså oftere høyere utdanning enn andre unge. Er det også mulig å spore forskjeller langs samme linjer i valg av ulike yrker blant de som er i yrkeslivet ti år etter først undersøkelse? Figur 3 bekrefter dette. Blant de som er i akademiske yrker og i lederyrker, var ca. åtte av ti aktive i foreningsaktiviteter i tenårene, og rundt 40 prosent var aktive i flere foreninger. Blant håndverkere, prosess- og maskinoperatører og ufaglærte er andelen som var aktive i foreningsliv som ungdommer betydelig lavere (rundt to av tre). Blant ungdommer som senere ble bønder eller fiskere var også organisasjonsgraden høy. Siden materialet er samlet inn i Nord-Trøndelag, ut-

gjør arbeidsstokken i primærnæringene en betydelig større andel her enn i ungdomsbefolkningen i landet sett under ett. Her må det også nevnes at en stor del av organisasjonslivet blant barn og unge på bygda har tilknytning til primærnæringene.

Figur 3. Yrkesstatus (SSBs standard for yrkesklassifisering) ti år senere, etter organisasjonsdeltakelse ved første undersøkelse. Prosent som var med i ingen, en eller to foreninger 1995-97, etter yrke i 2006-2008. 13-20-åringer i UNGHUNT1.

Hvor mange lag eller foreninger er du med i? (for eksempel idrettslag, speiderforening, musikkorps eller lignende)

Vi finner altså klare sammenhenger mellom organisasjonsaktivitet i tenårene og posisjon i arbeidslivet ti år seinere. De som var aktive i 13-14-årsalderen er langt ofte i høyere utdanning når de er 24-25 år. Organisasjonsaktivitet er også forbundet med heltids- framfor deltidsansettelse i ung, voksen alder, og ungdommene som er aktive i tenårene etablerer seg oftere i yrker som krever høy utdanning og gir høy prestisje og/eller lønn.

Spørsmålet er om organisasjonsaktiviteten reproducerer allerede eksisterende forskjeller mellom ungdommer med ulik sosial bakgrunn, om den forsterker slike forskjeller, eller om den tvert imot skaper mulighet for sosial mobilitet for ungdommer med lavstatusbakgrunn. Vi må også undersøke hvorvidt forhold som helse og angst/depresjon er bakenforliggende forklaringer på hvem som «lykkes» både i organisasjonsliv og yrkesliv. For å finne ut dette må vi kontrollere for sosial bakgrunn, og se etter samspillseffekter mellom sosial bakgrunn og organisasjonsdeltakelse. Her måler vi dette ved foreldrenes utdanningsnivå. Vi konsentrerer oss om ungdommene vi har data for alle tre observasjonspunkter for. På denne måten kan vi danne oss et bilde av den samlede effekten av organisasjonsaktiviteten gjennom hele tenårene, og undersøke om det er aktivitet tidlig eller sent i tenårene som har størst betydning. Dette begrenser utvalget til 548 ungdommer som var mellom 13 og 16 år i 1995-97-undersøkelsen.

I den første analysen var status som student, heltidsarbeidende, deltidsarbeidende eller ingen av delene på t3 (2006-2008) avhengig variabel. Som indikator på organisasjonsaktivitet brukte vi en todeling av de som hadde deltatt i organisasjonsaktiviteter siste uke og de som ikke hadde det. Vi prøvde også ut andre mål på organisasjonsdeltakelse (antall foreninger man var med i, antallet aktiviteter man hadde deltatt i siste uke og en samleindeks), men ingen av disse hadde sterkere forklaringskraft enn den enkle dikotomien, som vi derfor valgte å beholde.

Tabell 1 viser en multinominal regresjonsanalyse av hvorvidt man er student, ikke i studier eller arbeid, i deltidsarbeid (baseline) eller i heltidsarbeid. I den første modellen kontrollerer vi for sosial bakgrunn og helse ved å legge inn foreldres utdanning, bolig, egenvurdert helse og score på en indeks med syv spørsmål som måler angst og depresjon. Vi finner at organisasjonsaktivitet på det første måletidspunktet har en signifikant, positiv effekt på sannsynligheten for å være student ti år senere, også etter kontroll for sosial bakgrunn. Vi finner imidlertid ingen effekter av organisasjonsdeltakelse på å stå helt utenfor arbeidslivet, eller å være i heltidsarbeid.

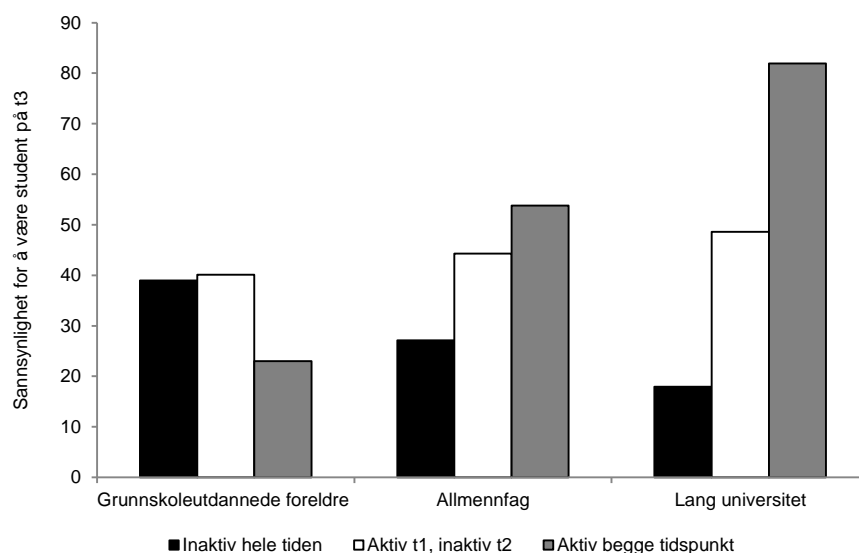
Tabell 1. Yrkesstatus 2006-2008. Multinomial regresjon (deltidsarbeid som baseline).

Yrkesstatus 2006-08		Modell 1		Modell 2	
		B	Sig.	B	Sig.
Ikke i studier/arbeid	Konstant	4.052		4.161	
	Egenvurdert helse (1-4)	.390		.435	
	Gutt	-.308		-.354	
	Alder (år)	-.542		-.553	
	Aktiv t1 (1995-97)	.409		1.313	
	Aktiv t2 (2000-01)	-.730		-2.308	
	Foreldres høyeste utdanning (1-5)	.163		.116	
	Indeks angst/depresjon t1 (faktorscore)	-.345		-.312	
	Bolig				
	- Enebolig/villa	.466		.455	
	- Gårdsbruk	-.609		-.637	
	- Rekkehus/tomannsbolig/leilighet	.496		.406	
	Aktiv t1*foreldres utdanning			-.312	
	Aktiv t2*foreldres utdanning			.561	
Student	Konstant	3.284		4.378	
	Egenvurdert helse (1-4)	.194		.180	
	Gutt	1.392	***	1.519	***
	Alder (år)	-.455	***	-.429	**
	Aktiv t1 (1995-97)	.681	**	-.312	
	Aktiv t2 (2000-01)	.366		-1.308	
	Foreldres høyeste utdanning (1-5)	.319	***	-.239	
	Indeks angst/depresjon t1 (faktorscore)	.170		.220	
	Bolig				
	- Enebolig/villa	.817		.926	
	- Gårdsbruk	.792		.881	
	- Rekkehus/tomannsbolig/leilighet	1.198		1.345	
	Aktiv t1*foreldres utdanning			.341	
	Aktiv t2*foreldres utdanning			.582	**
I heltidsarbeid	Konstant	-4.098		-3.874	
	Egenvurdert helse (1-4)	.111		.134	
	Gutt	2.356	***	2.409	***
	Alder (år)	.213		.227	
	Aktiv t1 (1995-97)	.394		.308	
	Aktiv t2 (2000-01)	-.022		-1.064	
	Foreldres høyeste utdanning (1-5)	-.067		-.292	
	Indeks angst/depresjon t1 (faktorscore)	.196		.234	
	Bolig				
	- Enebolig/villa	.800	*	.868	*
	- Gårdsbruk	.544		.594	
	- Rekkehus/tomannsbolig/leilighet	.704		.772	
	Aktiv t1*foreldres utdanning			.042	
	Aktiv t2*foreldres utdanning			.388	*
N		442		442	
Nagelkerke r2		.256		.265	

* signifikant på 90%-nivå, ** signifikant på 95%-nivå, *** signifikant på 99%-nivå.

I den andre modellen ser vi i tillegg etter *samspill* mellom foreldrenes utdanningsnivå og organisasjonsaktivitet på de ulike tidspunktene. Formålet med denne analysen er å undersøke hvorvidt organisasjonsdeltakelsen har ulike konsekvenser for ungdommer med forskjellig sosial bakgrunn. Analysen viser signifikant samspill mellom foreldrenes utdanning og organisasjonsaktivitet på både det å være student og – i noe svakere utgave - å være i heltidsarbeid. Dette betyr at organisasjonsdeltakelsen har ulik effekt avhengig av foreldrenes utdanningsbakgrunn.

Figur 4. Sannsynlighet for å være student ti år etter, etter foreldrenes utdanning og egen organisasjonsaktivitet på t1.

Betyr dette at deltakelsen utjevner sosiale forskjeller ved at barn av lavt utdannede oftere blir studenter? Figur 4 er beregnet på grunnlag av modell 2 i Tabell 1. Figuren viser predikerte sannsynligheter for å være student på det tredje observasjonspunktet, etter foreldrenes utdanning og organisasjonsaktivitet på de to første tidspunktene og kontrollert for de andre variablene i regresjonsanalysen.

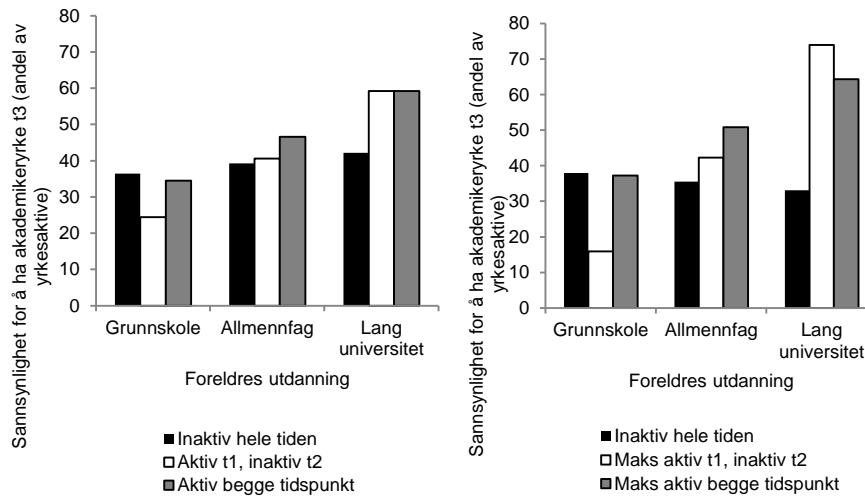
Figuren viser at organisasjonsaktivitet *ikke* fremmer mobilitet med hensyn til utdanningsvalg. Ungdommer med lavt utdannede foreldre tar ikke oftere høyere utdanning selv om de er svært aktive i organisasjoner i tenårene. Derimot skiller organisasjonsaktivitet klart mellom barn av *høyt utdannede* som er organisasjonsaktive og -passive. En 13-16-åring med foreldre med lang universitetsutdanning som vedlikeholder sin organisasjonsaktivitet gjennom

tenårene, har over 80 prosents sannsynlighet for å være student ti år senere. En ungdom med høyt utdannede foreldre som ikke er organisasjonsaktiv, har derimot kun 23 prosents sannsynlighet for det samme. Den svakere samspills-effekten med hensyn til heltidsarbeid (vist i Tabell 1, men ikke figuren) peker i samme retning – organisasjonsaktivitet påvirker graden av yrkesdeltakelse blant barn av høyere utdannede positivt, men har ingen slik effekt blant barn av lavt utdannede.

Organisasjonsaktivitet fungerer altså som en katalysator som forsterker effekten av foreldres utdanning på barnas utdanningsvalg, ved at aktiviteten virker stimulerende på utdanningsviljen til ungdommer med høyt utdannede foreldre. Aktiviteten påvirker derimot ikke utdanningsvalgene til ungdommer med lavt utdannede foreldre. Dataene gir ikke anledning til å gå dypere inn i mekanismene bak en slik katalysatoreffekt. En hypotese kan være at barn av høyt utdannede foreldre oftere tar eller blir gitt lederroller i barne- og ungdomsorganisasjonene, og at det er først og fremst for denne gruppen at organisasjonslivet virker som en kvalifiseringsarena. For å besvare dette spørsmålet trenger vi mer informasjon om hvilke roller og funksjoner ungdommene i materialet fyller i organisasjonene de deltar i.

Inntrykket av sosial reproduksjon gjennom organisasjonslivet forsterkes dersom vi også sammenlikner type yrker innenfor gruppen som var i arbeidslivet på det tredje observasjonspunktet. Figur 5 viser hvordan organisasjonsaktivitet påvirker sannsynligheten for å være ansatt i et akademikeryrke, det vil si i kategori 1 (administrative ledere/politikere), 2 (akademiske yrker) eller 3 (høyskoleyrker) i SSBs system for yrkesklassifisering. Typiske yrker i kategori 1 er direktører eller bedriftsledere, kategori 2 inkluderer blant annet sivilingeniører, leger og lektorer og i kategori 3 sykepleiere, lærere, revisorer, kundebehandlere i bank m.v.

Figur 5. Sannsynlighet for å være ansatt i et akademikeryrke (kategori 1-3 i SSBs yrkesklassifisering) etter foreldrenes utdanning og egen organisasjonsaktivitet på t1.

Figuren viser sannsynligheten for at ungdommer med ulik grad av organisasjonsaktivitet gjennom tenårene er i slike akademikeryrker ti år etter første observasjon. I søylediagrammet til venstre har vi brukt den samme todelingen (aktiv/ikke-aktiv) som i figurene ovenfor. Søylediagrammet til høyre er basert på et gradert aktivitetsmål (en additiv indeks av antall foreninger man er med i og antall aktiviteter man deltok i forrige uke), der ungdommer som deltok i to eller flere aktiviteter i to eller flere foreninger i undersøkelsesuka er klassifisert som maksimalt aktive, mens de som ikke deltok i noen aktiviteter og ikke var med i noen foreninger er inaktive hele tiden. Det graderte aktivitetsmålet viste seg å ha sterkeste forklaringskraft i denne sammenhengen. Bare yrkesaktive er med i analysene, og sannsynlighetene er kontrollert for helse, kjønn og alder. Selve regresjonsanalysene finnes i appendiks til denne rapporten (Tabell 1). Figuren inkluderer både heltids- og deltidsansatte, men tabellen i appendikset viser også en analyse som er begrenset til heltidsansatte som bekrefter mønsteret som framkommer i figuren.

Analysen viser at aktiv organisasjonsdeltakelse tidlig i tenårene øker sannsynligheten for å inneha akademikeryrker ti år senere. Organisasjonsdeltakelse seinere i tenårene ser ut til å ha mindre betydning – det er liten eller ingen forskjell mellom de som var inaktive og aktive på t2 når vi tar hensyn til aktivitetsnivået på t1. Barn av foreldre med lang universitetsutdanning med et høyt aktivitetsnivå i 13-16-årsalderen hadde en sannsynlighet på over 70% for å være ansatt i et akademikeryrke ti år senere, mens de som ikke deltok i or-

organisasjonsaktivitet hadde bare halvparten så høy sannsynlighet. Men også finner vi at organisasjonsdeltakelsen slår ulikt ut avhengig av foreldrenes utdanningsnivå: blant barn av lavt utdannede foreldre har ikke organisasjonsdeltakelsen noen slik effekt.

Oppsummering

Innledningsvis stilte vi to spørsmål: For det første, er de som var aktive i organisasjoner i tenårene oftere i arbeid eller studier som unge voksne enn de som ikke deltok i organisasjonslivet i tenårene? For det andre, hvis det viste seg at organisasjonsaktivitet hadde en betydning for yrkesaktivitet og studier, virker aktiviteten til å fremme mobilitet? Eller reproducerer eller sågar forsterker den sosiale forskjeller?

Vi har funnet at organisasjonsaktivitet har en betydning for hvorvidt man er student eller er vel etablert i arbeidslivet ti år senere. Det første forskningsspørsmålet må derfor kunne gis et bekræftende svar. Derimot var det ingen tendens til at organisasjonsaktiviteten skapte økt sosial mobilitet ved at ungdommer med lavt utdannede foreldre styrket sin posisjon på arbeidsmarkedet. Effekten av organisasjonsaktivitet var, både da vi så på hvem som var studenter og hvem som allerede var etablert i akademikeryrker, begrenset til ungdommer med høyt utdannede foreldre. For ungdommer med foreldre med lav utdanning, hadde organisasjonsaktivitet ingen betydning for sannsynligheten for videre studier, yrkesaktivitet eller hva slags yrker disse valgte.

Analysene er basert på et numerisk og geografisk sett begrenset materiale, basert på rundt 500 observasjoner i Nord-Trøndelag som vi har informasjon om på tre ulike tidspunkt. Vi har også hatt begrenset tilgang til detaljert informasjon om de som ikke er i yrkesaktivitet og noe begrenset informasjon om deres sosiale bakgrunn. Selv om foreldres utdanningsnivå er en svært sentral variabel, hadde det vært ønskelig å kunne kontrollert for flere forhold ved familie og oppvekst. Dette forutsetter kobling til andre registre og vår bestilling av disse dataene ble ikke effektivt i tide til å bli tatt med i denne rapporten. Vi ønsker imidlertid å se nærmere på disse problemstillingene ved en senere anledning.

Organisasjonsdeltakelse og fortsatt yrkesdeltakelse blant yrkesaktive over 40 år

Vi finner altså at organisasjonsaktivitet påvirker yrkesvalg og -muligheter blant unge. Hvordan ser bildet ut i andre enden av arbeidslivet? Bidrar organisasjonsaktivitet i godt voksen alder til å påvirke sannsynligheten for at man blir værende i arbeidslivet?

Det er en vanlig oppfatning at organisasjonsaktivitet har gunstige effekter på helse og livskvalitet. God helse, høy livskvalitet og evne til å stå lengre i arbeidslivet henger sammen. Når den generelle oppfatningen er at deltakelse i frivillige organisasjoner er bra for deg på ulike måter, er det rimelig å anta at denne gevinsten også vil slå positivt ut for deltakernes evne til å stå lengre i arbeid. Dersom dette er tilfelle kan det også tenkes at organisasjonsaktivitet er en bidragsytende faktor til å redusere tidlig- og uførepensjonering, noe både den enkelte og nasjonaløkonomien vil kunne nyte godt av.

Samtidig viser flerle studier at effekter av frivillig arbeid på helse og livskvalitet synes å avta etter et visst nivå. I en studie av sammenhengen mellom livskvalitet og frivillighet blant eldre fant Morrow-Howell med flere (2003) at moderat involvering i frivillige aktiviteter slo positivt ut, men at effekten flatet ut på et visst punkt. Livskvaliteten blei ikke høyere for de som engasjerte seg mer enn hundre timer i året. Musick med flere (1999) fant en enda lavere terskelverdi (40 årlige timer), hvor frivillig innsats over dette nivået ikke bare flatet ut den positive effekten på livskvalitet, men sågar senket den. Disse to studiene ble gjort blant eldre. Men Van Willigen (2000) fant at positive effekter på helse og livskvalitet ble snudd til negative ved omfattende tidsforbruk også blant personer under 60 år.

Det kan altså virke som det finnes en terskeeffekt, hvor organisasjonsaktivitet ut over et moderat nivå kan bli for mye av det gode. Vil vi finne lignende ikke-lineære sammenhenger også i forholdet mellom frivillig deltakelse og yrkesaktivitet? Kan det tenkes at interessen for frivillig arbeid hos dem som er svært aktive går ut over motivasjonen for å holde lenger i yrkeslivet, eventuelt at den totale belastningen blir for stor, slik at yrkeskarrieren blir avsluttet tidligere enn den ellers ville blitt?

Data og metode

Analysene er basert på NORLAG-undersøkelsene, gjennomført ved Norsk Institutt for Oppvekst, Velferd og Aldring (NOVA). Paneldelen i NORLAG, som er grunnlag for våre analyser her, er utført i 30 kommuner og bydeler i Norge i 2002-3 og 2007-8 med personer som var mellom 40 og 79 år på første undersøkelsestidspunkt. Undersøkelsene ble gjennomført som telefonundersøkelse med oppfølging i postalt skjema. Svarprosenten på telefonundersøkelse

sen var 60%, og 77% av disse svarte på de postale skjemaene de fikk tilsendt (Bjørshol, Høstmark & Lagerstrøm 2010).

Siden det er sannsynligheten for å forbli i arbeidslivet vi er ute etter å undersøke, er bare deler av materialet relevant i denne sammenhengen. Til analysene i dette delkapitlet avgrensner vi oss til personer som var under 67 år ved det andre måletidspunktet, som oppga «yrkesaktiv» som sin hovedbeskjeftigelse i 2002, som ikke mottok uførepensjon, atferingsmidler eller dagpenger ved arbeidsledighet ved første målepunkt og som hadde besvart postalskjemaet ved første registreringspunkt. 1655 respondenter oppfylte disse kriteriene.

Materialet inneholder fire spørsmål om organisasjonsaktivitet: om aktivt medlemskap og tillitsverv i organisasjoner nå og før, og om hyppighet for frivillig organisasjonsarbeid og møteaktivitet (se Tabell 2). De fire spørsmålene fanger opp litt ulike dimensjoner ved aktiv deltakelse i organisasjoner. Det er for eksempel mulig å være aktivt medlem uten å ha deltatt i verken frivillig arbeid eller møter/treninger (for eksempel hvis man synger i et kor), man kan ha utført frivillig arbeid uten å regne seg som aktivt medlem (for eksempel ved festivaler, idrettsarrangementer eller innsats for ikke-medlemsbaserte organisasjoner) eller man kan være tillitsvalgt med betydelig ansvar uten at dette nødvendigvis innebærer omfattende deltakelse i aktiviteter (for eksempel ved å være kasserer i en forening).

Vi har derfor konstruert en samleindeks der svarene på de fire spørsmålene summeres i én variabel som samlet skal gi et bilde av den enkeltes organisasjonsengasjement. Her har vi rangert engasjementet fra «ingen» til «svært høyt», med tre kategorier imellom (lavt, middels og høyt). Totalt er 10 prosent av utvalget i den mest aktive kategorien, som innebærer at de både har tillitsverv og regner seg som aktive medlemmer, samtidig som de deltar i frivillig arbeid eller møter/treninger minst en gang i uka. 20 prosent befinner seg på motsatt ytterlighet, ved at de aldri deltar i noen form for organisasjonsaktivitet og heller ikke er aktive medlemmer eller tillitsvalgte. I den empiriske analysen viste det seg at gruppene «ingen» og «lavt» ikke skilte seg vesentlig fra hverandre på noen parametre. Dette er rimeligvis et utslag av at aktiviteten som fordres for å havne i «lavt»-kategorien istedenfor «ingen»-kategorien er av et så vidt lite omfang at det er lite sannsynlig at det har effekter på helse eller yrkesdeltakelse. Vi valgte derfor å slå sammen de to kategoriene til én.

Tabell 2. Spørsmål om organisasjonsdeltakelse i NORLAG1 og NORLAG2. Personer som var yrkesaktive og under 62 år i 2002.

Er du, eller har du vært aktivt medlem av noen forening eller organisasjon? (N=1655)

1. Ja, nå (42%)
2. Ikke nå, men tidligere (46%)
3. Nei, aldri (13%)

Har du, eller har du hatt tillitsverv i foreninger eller organisasjoner? (N=1654)

1. Ja, nå (31%)
2. Ikke nå, men tidligere (51%)
3. Nei, aldri (18%)

Omtrent hvor ofte gjør du følgende?

Frivillig arbeid for foreninger/organisasjoner (N=1645)

1. Daglig (1.5%)
2. Hver uke, men ikke daglig (10%)
3. Hver måned, men ikke hver uke (16%)
4. Noen ganger i året (20%)
5. Sjeldnere (22%)
6. Aldri (30%)

Møter i foreninger, organisasjoner (N=1640)

1. Daglig (0.2%)
2. Hver uke, men ikke daglig (7%)
3. Hver måned, men ikke hver uke (20%)
4. Noen ganger i året (23%)
5. Sjeldnere (24%)
6. Aldri (27%)

Aktivitetsindeks (N=1658)

1. Ingen: Deltar ikke i møter eller frivillig arbeid, er ikke aktivt medlem eller tillitsvalgt (20%).
2. Lavt: Deltar sjeldnere enn månedlig i møter eller frivillig arbeid, er verken aktivt medlem eller tillitsvalgt (31%).
3. Middels: Deltar oftere enn månedlig i møter eller frivillig arbeid *eller* har tillitsverv og/eller aktivt medlemskap med lavere deltakelsesfrekvens (23%)
4. Høyt: Har tillitsverv, er aktivt medlem og deltar i frivillig arbeid eller møter minst månedlig (11%)
5. Svært høyt: Har tillitsverv, er aktivt medlem og deltar i frivillig arbeid eller møter/treninger minst ukentlig (10%)

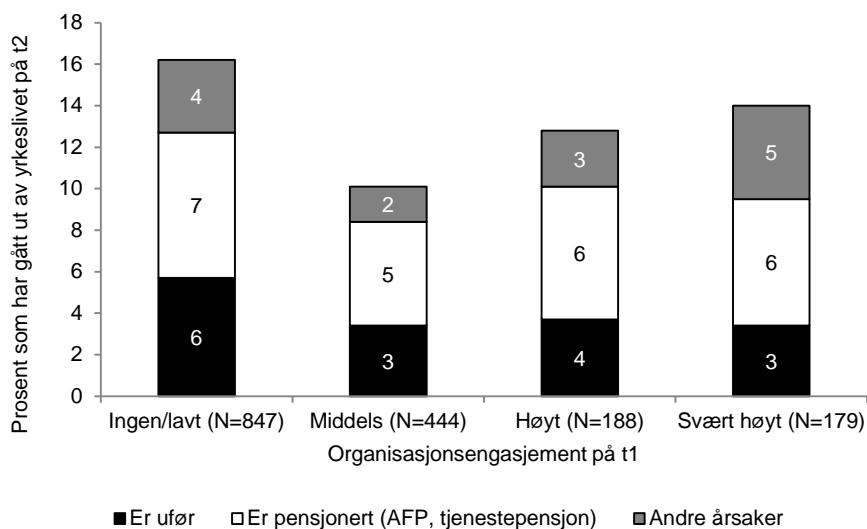
For å undersøke hvordan denne aktiviteten henger sammen med yrkesdeltakelse, bruker vi såkalt overlevelsesanalyse (Cox-regresjon). Overlevelsesanalyse beregner tid til eller sannsynlighet for at en hendelse inntreffer, gitt bestemte kovariater. I dette tilfellet er hendelsen vi er ute etter å forklare hvorvidt, og tidspunktet for, at man går ut av arbeidslivet, mens kovariatene er organisasjonsdeltakelse og kontrollvariable. Totalt var 86 prosent av de som var yrkesaktive på t1 fortsatt i arbeid på t2, fem år senere. Av de som ikke lenger var i arbeid (N=231), var 34 prosent uføretrygdet, 28 prosent hadde gått av med AFP, 12 prosent var pensjonist i tjenstepensjonsordning, 5 prosent var arbeidsledige, 3 prosent var hjemmearbeidende, 2 prosent studenter, mens 16 prosent oppga andre svar. I analysene ser vi først på hva som forkla-

rer fortsatt arbeidsdeltakelse samlet. Deretter ser vi på uføretrygding og pensjonering separat.

Analyse

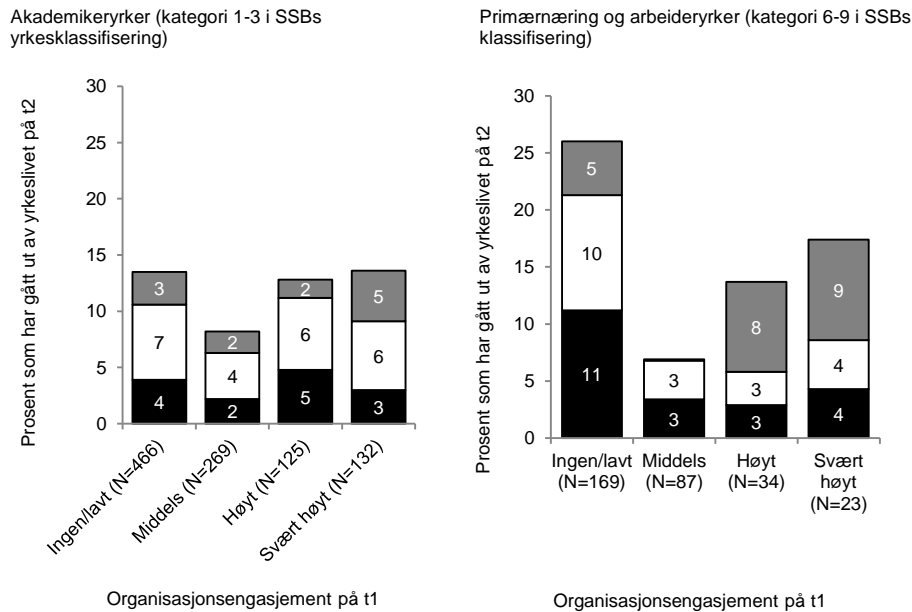
Figur 6 viser at den bivariate sammenhengen mellom organisasjonsengasjementet på t1 (2002) og i hvilken grad man var yrkesaktiv på t2 (2007) er relativt svak, men statistisk signifikant (på 95%-nivået, kjikvadrattest). De som ikke var engasjert i organisasjoner hadde noe lavere yrkesdeltakelse, mens de som hadde middels høyt engasjement oftere hadde forblitt i arbeidslivet. Om vi bruker de andre målene på organisasjonsdeltakelse sammenfattet i Tabell 2, finner vi en statistisk signifikant sammenheng på 95%-nivået mellom møte-deltakelse på t1 og yrkesaktivitet på t2 (ikke vist i figuren). Blant de som «aldri» deltok i møter, var 84 prosent yrkesaktive fem år etter, mens andelen var 91 prosent blant de som deltok på møter «noen ganger i året». De som deltok ukentlig eller oftere hadde imidlertid den laveste yrkesdeltakelsen fem år etter, med 83 prosent. Sammenhengene mellom organisasjonsaktivitet, uføretrygding og tidligpensjonering var derimot ikke statistisk signifikante.

Figur 6. Organisasjonsengasjement på t1 og yrkesstatus på t2.

Den bivariante analysen tyder altså på en viss sammenheng mellom organisasjonsdeltakelse og senere yrkesaktivitet. Søylenees høyde viser imidlertid at sammenhengen ikke er monoton; sannsynligheten for å forbli i yrkeslivet ser ikke ut til å øke jevnt med graden av organisasjonsaktivitet, men snarere å synke for så å tilta igjen. Disse første analysene antyder en terskeffekt, der moderat organisasjonsdeltakelse henger sammen med fortsatt yrkesdeltakelse, mens både svært høy og fraværende organisasjonsdeltakelse trekker i motsatt retning.

Figur 7. Organisasjonsengasjement på t1 og yrkesstatus på t2, etter yrke

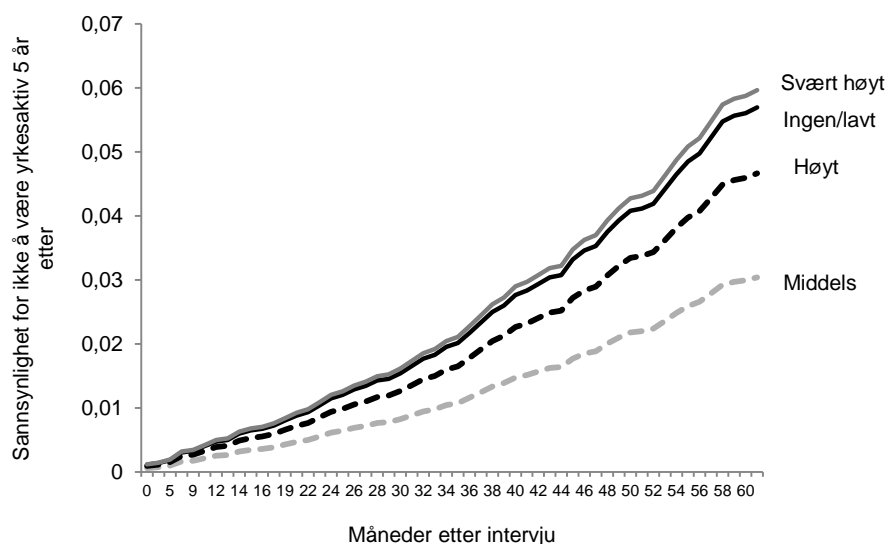

I Figur 7 har vi sett på i hvilken grad organisasjonsaktivitet slår ulikt ut i akademikeryrker og i arbeider- og primærnæringsyrker. Figuren viser at det samme mønsteret som vi så i Figur 1 gjør seg gjeldende også her: det er de med middels høy organisasjonsaktivitet som i størst grad forblir sysselsatt. Forskjellene er likevel større i arbeider- og håndverkeryrker. Blant dem som var i slike yrker i 2002 og hadde ingen eller lav organisasjonsaktivitet, gikk 26 prosent ut av yrkeslivet, mens den tilsvarende andelen blant dem med middels høy organisasjonsaktivitet var bare seks prosent. Andelen som har gått ut av arbeidslivet øker igjen blant de med det høyeste organisasjonsengasjementet, men her er antallet observasjoner beskjedent. Forskjellene mellom ulike aktivitetsnivåer er likevel statistisk signifikante på 99%-nivå blant sysselsatte i

primærnæring og arbeideryrker, mens den ikke er signifikant blant sysselsatte i akademikeryrker.

Det kan altså synes som om et moderat aktivitetsnivå øker sannsynligheten for å forbli i arbeidslivet, mens tendensen snur dersom man er svært aktiv. Men sammenhengene vi har observert kan skyldes en rekke ulike forhold, som at deltakelsen er ujevnt fordelt etter alder eller kjønn, at personer med høy sosial status er overrepresentert blant de organisasjonsaktive, at personer med spesielt krevende arbeidssituasjoner er underrepresentert, eller at dårlig helse på t1 kan ha påvirket muligheten for parallell yrkes- og organisasjonsaktivitet på det første tidspunktet og redusert sannsynligheten for fortsatt yrkesaktivitet fem år etter. Vi trenger altså å kontrollere for en rekke andre forhold. Dette gir heldigvis NORLAG-materialet rikelig anledning til. Figur 8 viser at den bivariate sammenheng vi observert ovenfor er robust selv etter kontroller for svært mange ulike forhold.

Figur 8. Gått ut av yrkeslivet i løpet av fem år, etter organisasjonsaktivitet på t1. Resultater fra overlevelsesanalyse (Cox-regresjon).

NOTE: Effekten av aktivitetsnivå er signifikant på 95%-nivå. Estimer for gjennomsnittlig verdi på kontrollvariablene.

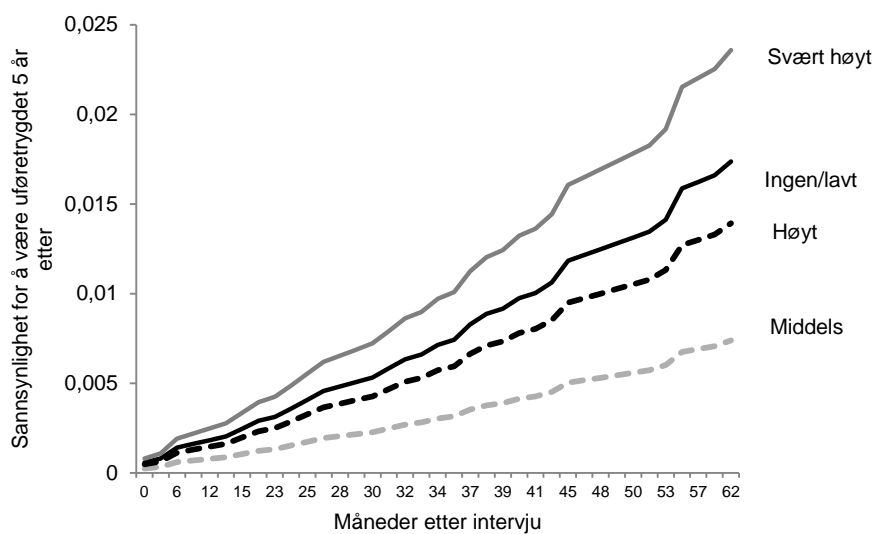
Analysen i Figur 8 er kontrollert for yrkesrelaterte forhold (yrke, tilfredshet med arbeidet, hvor viktig man mener arbeidet er i livet, antall arbeidstimer i uka og inntekt), helserelaterte forhold som kan tenkes å påvirke sannsynligheten for å gå ut av arbeidslivet (røyking, sykefravær, tidligere langvarige fravær fra jobb pga. sykdom, depresjon og egenvurdert helsetilstand), indekser basert på 17 andre aktiviteter (f.eks. trening, husarbeid og sosiale aktiviteter), psykologiske faktorer (mestring og selvfølelse), grad av naboskapsintegrasjon i tillegg til standard kontrollvariable som kjønn, sivilstand, utdanningsnivå og alder. Flere av disse variablene har betydning: Sannsynligheten for å gå ut av arbeidslivet øker signifikant med røyking, lav prioritering av arbeid, sykefravær og tidligere langvarige fravær fra jobb pga. sykdom, alder, dårlig egenvurdert helsetilstand, svake naboskapsrelasjoner (f.eks. hvorvidt man hilser på, snakker med og stoler på naboer) og sjelden deltakelse i kulturaktiviteter og kunnskapssøkende aktiviteter. Hele analysen og oversikt over hvilke variable som inngår finnes i Tabell 3.

Figur 8 viser at aktivitetsnivå i organisasjonslivet, på tross av de omfattende og dekkende kontrollvariablene, har en signifikant effekt på sannsynligheten for videre yrkesdeltakelse (på 95%-nivå). Men vi finner fortsatt ingen forskjeller mellom de som er svært lite aktive og de aller mest ivrige. Selv kontrollert for en lang rekke forhold er det fortsatt personer med et *moderat* aktivitetsnivå som skiller seg ut med lavere risiko for å forlate arbeidslivet.²³ Odds ratio for fortsatt yrkesdeltakelse blant dem som hadde middels aktivitetsnivå var .51, noe som betyr at de moderat organisasjonsaktivitet nær fordoblet sannsynligheten for å fortsatt være yrkesaktiv (1/.51, se Tabell 3).

Ettersom sannsynligheten for å gå ut av arbeidslivet øker kraftig etter 55 år, gjorde vi også en separat analyse bare for dem som var mellom 50 og 62 år på første undersøkelsestidspunkt (N=799, ikke vist). Også i denne analysen var det personer med middels eller ganske høyt aktivitetsnivå som hadde størst sannsynlighet for fortsatt yrkesaktivitet, og effekten av organisasjonsaktivitet på t1 var signifikant, dog bare på 90%-nivå. Vi fant også det samme mønsteret i en separat analyse av kvinner og menn (ikke vist).

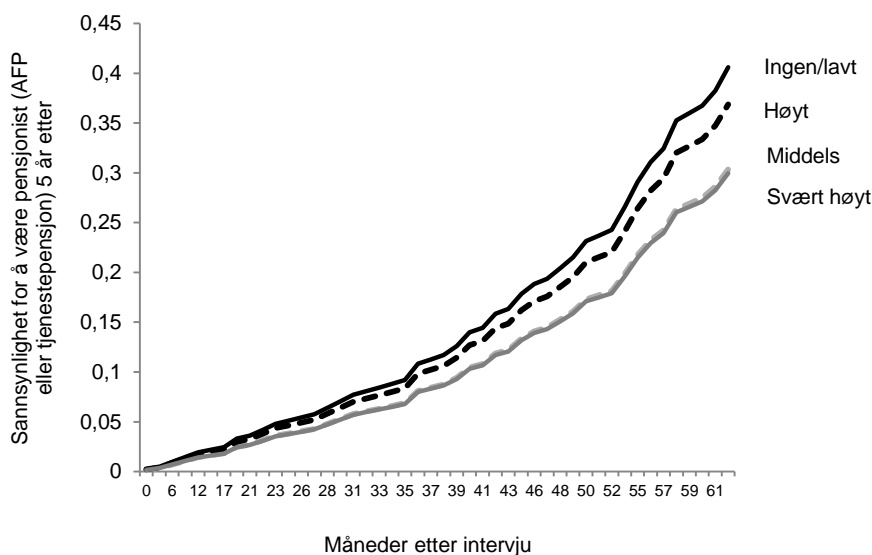
23. Vi gjennomførte også tilsvarende analyser for de andre indikatorene for organisasjonsaktivitet (se Tabell 3). Bare møteaktivitet hadde signifikant effekt i denne analysen (på 90%-nivå). Også her var det moderat aktivitet som hadde positiv effekt.

Figur 9. Uføretrygdet fem år etter, etter organisasjonsaktivitet på t1.
Resultater fra overlevelsesanalyse (Cox-regresjon).

Figur 9 viser hvordan risikoen for å bli uføretrygdet utvikler seg, etter organisasjonsengasjement (se Tabell 4 for fullstendige beregninger). Også på denne variabelen har moderat organisasjonsaktivitet en klar effekt som er signifikant på 95%-nivået. Her finner vi i tillegg en viss forskjell mellom de som er svært aktive og ikke aktive i det hele tatt, der de 10% mest organisasjonsaktive i utvalget har en forhøyet risiko for uføretrygding. Vi finner derimot ingen sammenhenger mellom organisasjonsaktivitet og sannsynlighet for å gå av med AFP eller tjenestepensjon (Figur 10).

Figur 10. Pensjonist fem år etter, etter organisasjonsaktivitet på t1. Resultater fra overlevelsesanalyse (Cox-regresjon). Sysselsatte mellom 56 og 62 år på t1.

Hvorfor er effekten av moderat aktivitet mest gunstig? To hypoteser.

Analysene peker altså i retning av at moderat organisasjonsaktivitet gir høyere sannsynlighet for fortsatt yrkesdeltakelse enn både fravær av aktivitet og svært høy aktivitet. Men hvorfor stanser den positive effekten opp og snur ved et visst aktivitetsnivå?

Her skal vi vurdere to mulige forklaringer. Den første kan vi kalle *interesefortrengningshypotesen*: Vedvarende høy organisasjonsaktivitet skaper en sterk interesse for slik aktivitet som går på bekostning av interessen for yrkesaktivitet. De som har et svært høyt aktivitetsnivå går derfor delvis ut av yrkeslivet fordi de ønsker å bruke mer tid på organisasjonsaktiviteten sin.

En alternativ forklaring kan vi kalle *belastningshypotesen*. Organisasjonsaktivitet skaper to motstridende effekter som kan utledes av aktivitetsteori og rolleteori (Van Willigen 2000). På den ene siden kan aktiviteten gi en rekke positive virkninger, som nye sosiale kontakter, sosial tilhørighet, følelse av mestring, bedre selvfølelse osv., som stimulerer til fortsatt yrkesaktivitet. Dette kommer til syne i den positive effekten av moderat organisasjonsaktivitet. Men i større doser kan også frivillig arbeid være en belastning. Det er ikke bare de ulike rollene individene fyller, men også samsvaret mellom disse rollene og individuelle preferanser som avgjør effekten en aktivitet har på helse og livskvalitet (Herzog, House & Morgan 1991). Dersom organisasjonsaktivi-

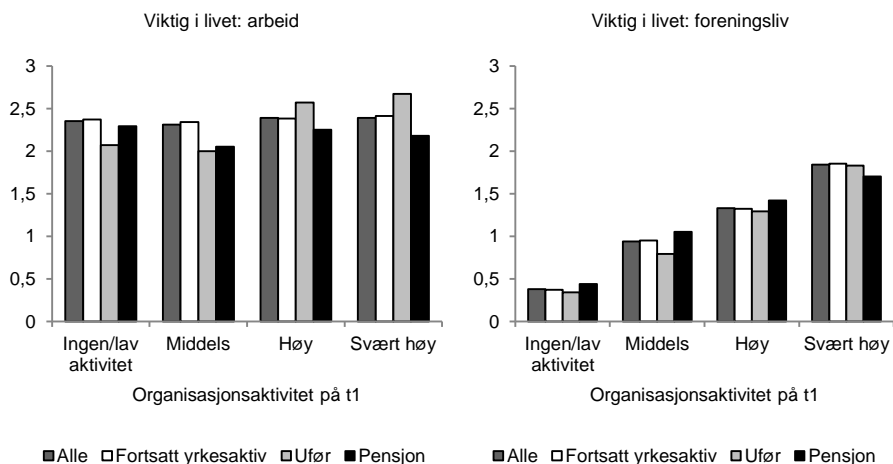
teten kommer i tillegg til krevende yrkesaktivitet, omsorg for barn eller andre i familie eller slekt eller andre krevende forpliktelser, kan organisasjonsaktiviteten skape overbelastning, svekket helse eller livskvalitet, og *tidligere* tilbaketrekking fra yrkeslivet snarere enn de gunstige effektene aktivitetsteorien postulerer.

Summen av disse motstridende effektene er en \cap -formet effekt på helse, livskvalitet og fortsatt yrkesdeltakelse blant yrkesaktive. Moderat aktivitet gir positive virkninger sammenliknet med ingen aktivitet, mens omfattende aktivitet virker negativt under gitte forutsetninger. I tråd med dette fant Van Wiligen (2000) at organisasjonsaktivitet blant eldre (der aktiviteten gjerne erstatter timer tilbrakt hjemme) har en lineær positiv effekt på helse og livskvalitet. Derimot fant hun en terskeeffekt blant de under 60 år, der omfattende aktivitet hadde negativ innvirkning på de samme variablene.

Så langt er dette også i tråd med hva vi har observert. Men for at dette skal være en dominerende mekanisme, forutsetter det at vi finner et samspill mellom organisasjonsaktiviteten og andre forpliktelser – at den negative effekten av organisasjonsaktivitet framtrer særlig blant dem med andre krevende roller frivilligheten kan komme i konflikt med, både tids- og energimessig.

Vi undersøker interessefortrengningshypotesen først. Er det slik at de svært aktive er kjennetegnet av nedprioritering av arbeidslivet, og tilsvarende opprioritering av foreningsliv og frivillighet, og at en slik nedprioritering kan forklare hvorfor de går ut av yrkeslivet?

Figur 11. Vurdering av hvor viktig i livet arbeid og foreningsliv (gjennomsnitt på skalaer 1-4), etter organisasjonsaktivitet på t1 og yrkesstatus på t2. Sysselsatte, 40-62 år.

Figur 11 viser at det ikke er tilfelle at organisasjonsaktive prioriterer yrkeslivet lavere enn andre. Det er heller slik at de som har gått ut av yrkeslivet blant de organisasjonsaktive prioriterte annerledes enn de som fortsatt var yrkesaktive fem år etter. Som man måtte forvente, gir de organisasjonsaktive foreningslivet en mer sentral plass i livet enn de som ikke deltar. Men vi finner heller ikke her signifikante forskjeller ved at det er særlig de som gir foreningsaktiviteten den mest sentrale plassen som har forlatt arbeidsstokken. Respondentene ble også bedt om å vurdere endringer i egen arbeidslyst de siste ti årene (ikke vist). Det var her ingen forskjeller mellom ulike grader av aktivitetsnivå i organisasjonslivet.²⁴ Samlet sett synes interessefortrengningshypotesen – at de foreningsaktive velger bort yrkeslivet for å vie seg til foreningsinteressene sine i større grad – å ha lite for seg.

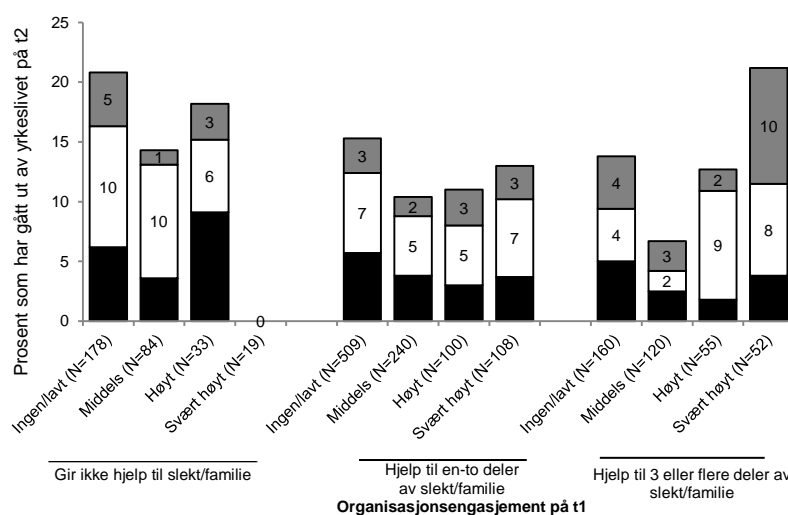
Hva så med belastningshypotesen? Dersom denne skal kunne forklare at det er de moderate organisasjonsaktive som deltar oftest i yrkeslivet, må det være et samspill mellom belastninger på andre felt i livet og effekten av organisasjonsaktivitet: for de som har en krevende hverdag på andre områder, bør

24. Skala fra 1 – mye bedre til 5 – mye dårligere arbeidslyst. Kjikvadrat=11.81, df=12, sig. 461.

omfattende organisasjonsaktivitet ha negativ effekt på yrkesdeltakelsen, mens den ikke bør ha noen slik effekt blant de som har en mindre krevende hverdag.

Figur 12 støtter denne hypotesen. Den negative effekten av omfattende organisasjonsdeltakelse på fortsatt yrkesdeltakelse inntreffer oftere blant sysselsatte som i tillegg yter omfattende hjelp til familiemedlemmer eller slekt. Her har vi operasjonalisert dette som antallet ulike kategorier blant slekt og familie (barn, barnebarn, foreldre, partners foreldre, besteforeldre og søsken) man gir enten praktisk eller følelsesmessig hjelp til. Blant de som har få eller ingen slike forpliktelser, har svært høy organisasjonsaktiviteten en signifikant positiv effekt på videre yrkesdeltakelse. Blant de med omfattende forpliktelser for slekt og familie (yter hjelp til tre eller flere av ovennevnte kategorier), har omfattende organisasjonsdeltakelse en negativ effekt på evnen til å bli stående i arbeidslivet.

Figur 12. Yter hjelp (praktisk eller emosjonell) til andre medlemmer av slekt og familie, organisasjonsaktivitet på t1 og yrkesstatus på t2. Sysselsatte, 40-62 år.

NOTE: Forskjellene i yrkesaktivitet og grader av organisasjonsaktivitet er statistisk signifikante på 95%-nivå blant de som ikke gir hjelp til slekt og familie og på 90%-nivå blant de som gir hjelp til 3 eller flere deler av slekt/familie.

Vi fant et tilsvarende mønster når det gjaldt hjelp til andre utenom nær familie. Blant de som tilbød slik hjelp, hadde omfattende organisert frivillighet også en mer negativ effekt på yrkesaktiviteten enn blant de som gjorde det i mindre grad.²⁵ Vi undersøkte også hvorvidt å ha hovedansvar for de fleste arbeidsoppgaver i hjemmet (rengjøring, matlaging, innkjøp og annet) samt en følelse av å ha for mye å gjøre på jobb kunne påvirke sammenhengen mellom organisasjonsaktivitet og yrkesaktivitet. Disse rollene påvirket imidlertid ikke sammenhengen mellom organisasjonsaktivitet og yrkesaktivitet i samme grad som hjelp til familie og slektninger.

Vi gjennomførte til slutt overlevelsesanalysene på nytt, men denne gangen med i hvilken grad man gir medlemmer av familie og slekt praktisk og emosjonell støtte (0=ingen deler av familien/slekta, 1=1-2 grupper og 2=3 grupper eller flere) (se Tabell 5 i appendiks). Vi tok også med en interaksjonsterm for å fange opp samspillet mellom aktivitetsnivå i organisasjoner og hjelp til nære relasjoner. Vi fant at omfattende hjelp til familie og slektninger hadde en signifikant, negativ effekt på sannsynligheten for videre yrkesdeltakelse. Interaksjonstermen var også signifikant. Interaksjonen pekte i retning av at svært høy organisasjonsaktivitet påvirker yrkesdeltakelse positivt dersom belastningen i relasjoner til familie og slekt er svak, men har en negativ effekt ved omfattende praktiske og emosjonelle hjelpeinnsatser til familie og slekt.

Vi finner ytterligere en indikasjon på at balansen mellom foreningsaktivitet og forpliktelser overfor slekt, familie og nære relasjoner er særlig krevende i svarene på et annet spørsmål i undersøkelsen. Respondentene ble bedt om å vurdere følgende spørsmål: «Når du tenker på ditt liv fram til nå, er det noe av det følgende du skulle ønsket å ha brukt mer eller mindre tid på?», og ble bedt om å vurdere om tidsbruken var «bra slik det har vært», eller om de «skulle brukt mer tid» eller «skulle brukt mindre tid». En av kategoriene det ble spurt om var foreningsaktivitet/politikk. Blant personer med svært høy organisasjonsaktivitet svarte 16 prosent (mot 6 prosent blant dem med lavere aktivitetsnivå) at de skulle ønske de hadde brukt mindre tid på aktiviteten, mens 5 prosent svarte de skulle ha brukt mer (6 prosent blant andre). Blant de som skulle ønske de hadde brukt mindre tid på foreningsaktivitet (N=122) ville mange gjerne hatt mer tid til utdanning (62%), samvær med barn (46%), egne interesser (42%), omsorg for andre (29%) og samvær med partner (28%), men i liten grad inntektsgivende arbeid (12%). Det var imidlertid bare på spørsmålene om samvær med barn, samvær med partner og omsorg for andre at de

25. Blant de som hjalp personer utenfor familien sjeldnere enn månedlig, var det en tendens til at de med svært høy organisasjonsdeltakelse hadde høyere yrkesdeltakelse fem år etter, mens den laveste yrkesdeltakelsen ble funnet blant dem som hadde lav eller ingen organisasjonsdeltakelse (kjikvadrattest, signifikant på 90%-nivå).

som mente de hadde brukt for mye tid på foreningsaktiviteter og politikk skilte seg signifikant ut med ønske om at de hadde brukt mer tid til andre aktiviteter.

Vår gjennomgang viser at organisasjonsdeltakelse har positive effekter på yrkesdeltakelse, men særlig i situasjoner der belastninger for øvrig i livet – og da særlig familielivet – er av begrenset omfang. Det \cap -formede forholdet mellom organisasjonsaktivitet og yrkesdeltakelse, der moderat organisasjonsdeltakelse framstår med den mest positive effekten, ser altså ut til å være forårsaket av to motstridende prosesser: På den ene siden gir organisasjonsdeltakelse mange positive bivirkninger for den som er involvert, som kan bidra til å gi bedre livskvalitet, sosiale nettverk, trivsel, mestringsfølelse og helse. Dermed muliggjør den en forlenget yrkeskarriere. På den annen side kan kombinasjonen av høy organisasjonsaktivitet og mange andre krav og forventninger i livet knyttes til overbelastning og tilbaketrekking fra arbeidslivet.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på konsekvenser av organisasjonsdeltakelse for yrkesaktivitet ved hjelp av to svært verdifulle datakilder som i liten grad tidligere har blitt utnyttet til studier av virkninger av organisasjonsaktivitet. Ettersom det ene materialet omfatter ungdom og det andre dekker personer over 40 år, har vi kunnet undersøke konsekvenser av organisasjonsdeltakelse både ved inngangen til og utgangen av yrkeskarrieren.

Vi har funnet at deltakelse i organisasjoner har betydning i begge ender. Men sammenhengene er mer komplekse enn «jo mer aktivitet, jo bedre». Vi fant at organisasjonsaktiv ungdom oftere tok høyere utdanning, sjeldnere var i deltidsarbeid og oftere inntok høystatusyrker enn andre. Men denne effekten var begrenset til ungdom med høyt utdannede foreldre, der foreningsaktiviteten bidro til at de kunne realisere sine ambisjoner. Organisasjonslivet bidro ikke til å bryte den sosiale arven eller skape økt sosial mobilitet i denne sammenhengen.

Analysene av 40-62-åringene var preget av andre typer problemstillinger. Uavhengig av sosial status fant vi en positiv effekt av moderat deltakelse i organisasjoner, som snudde når deltakelsen og forpliktelsene nådde et visst omfang. Eksistensen av en slik terskeeffekt underbygges av flere tidligere forskningsbidrag (Musick et al. 1999, Howell et al. 2000, van Willigen 2000). I van Willigens studie avtok den positive virkningen av organisasjonsaktivitet på livskvalitet og helse ved knapt to timers ukentlig aktivitet blant personer under 60 år. Hun forklarte fraværet av gunstige effekter i denne gruppa på denne måten: «Volunteering in middle age often happens as an offshoot to other roles, and therefore, may be perceived of as yet another obligatory task to fulfill in order to be a good parent, worker, and so forth» (Van

Willigen 2000:, S317). Dette sammenfaller godt med svarene til de som følte de hadde brukt for mye tid på foreningsaktivitet til nå i livet, som først og fremst følte aktivitetene fortrenget tid til familie, slekt og nære relasjoner. Overbelastning forekommer også oftere i svarene til de frivillige som er intervjuet i en av de få kvalitative studiene på feltet, enn henvisninger til positive helseeffekter av frivillighet (Ziersch & Baum 2004).

Vi har kunnet teste effekten av belastningen som følger av andre roller mer direkte enn van Willigens analyse og måle den mot alternative forklaringer. Analysene ga ingen støtte til en fortolkning der organisasjonsaktive foretrakk foreningsliv framfor arbeidsliv og valgte bort yrkesaktiviteten for å forfølge interessene sine. Derimot fant vi at omfattende organisasjonsaktivitet kunne medføre en for sterk belastning for personer som samtidig yter andre typer hjelpeinnsatser, særlig rettet mot slekt og familie.

Det kan synes som om det er to motstridende prosesser som opererer samtidig: på den ene siden gir organisasjonsaktivitet mange goder som styrker muligheten til å forbli i arbeidslivet, på den andre siden kan den representere en belastning for personer som fra før har mange krav og forventninger rettet mot seg. Summen av disse to motstridende effektene er en \cap -formet sammenheng, der det er moderat organisasjonsaktivitet som gir den mest gunstige effekten i et yrkesdeltakelsesperspektiv.

Analysene har understreket behovet for å samle inn og analysere longitudinelle data der man følger enkeltpersoner over tid. Selv om studiene på feltet er i ferd med å bli mer empirisk sofistikerte, er fortsatt mye av litteraturen om frivillighetens gunstige effekter på helse og livskvalitet basert på krysseksjonelle data (data fra ett målepunkt), der man oftest finner positive sammenhenger mellom organisasjonsaktivitet og positive utfall. Også i NORLAG-materialet framstår de svært organisasjonsaktive som både sunnere og lykkeligere enn gjennomsnittsarbeidstakeren over 40: For eksempel hadde 75% god eller svært god helse (mot 63% blant andre), 69% var enige i en påstand om at «livet er nær ideelt» (mot 63% blant andre) og 32% var «svært enige» i at «så langt har jeg fått det viktigste jeg ønsket meg i livet» (mot 18% blant andre).

Det er sannsynlig at organisasjonsaktiviteten delvis er å takke for dette. Men krysseksjonelle studier kan ikke eliminere seleksjonseffekten som utvilsomt også er til stede; at det ikke nødvendigvis er aktiviteten som gjør mennesker lykkelige og sunne, men at lykkelige og sunne mennesker oftere deltar i organisasjoner enn andre. Longitudinelle studier har vist at både slike seleksjonseffekter og effekter av aktiviteten er til stede (Thoits & Hewitt 2001). Analysene i denne rapporten har dessuten vist at i et longitudinelt perspektiv framstår de gunstige effektene som noe mer sammensatt: Blant personer med få krevende forpliktelser virker organisasjonsaktivitet positivt på fortsatt yrkesaktivitet, men blant dem som yter mye hjelp også i nære relasjoner, snur effekten når den overstiger et visst nivå.

Samtidig som også våre analyser bekrefter at organisasjonsaktivitet har gunstige effekter, understreker de altså også behovet for en noe større edrue-
lighet i forventningene til organisasjonsaktivitetens gunstige effekter enn
mange av de krysseksjonelle studiene har pekt i retning av.

Appendiks

Tabell 3. Overlevelsesanalyse, risiko for å gå ut av yrkeslivet over en femårsperiode. Tid: antall måneder etter første intervju. Yrkesaktive i 2002 40-62 år.

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4		Modell 5	
	Odds	Sig	Odds	Sig	Odds	Sig	Odds	Sig	Odds	Sig
Organisasjonsaktivitet										
Aktivitetsnivå (baseline svært høy)		.017								
Ingen/lavt	.954	.865								
Middels	.510	.032								
Høyt	.782	.475								
Deltakelse i møter (baseline aldri)				.075						
Daglig/hver uke			.965	.909						
Hver måned			.892	.645						
Noen ganger i året			.523	.007						
Sjeldnere			.998	.993						
Deltakelse i frivillig arbeid (baseline aldri)						.102				
Daglig/hver uke					1.337	.360				
Hver måned					.923	.741				
Noen ganger i året					.704	.150				
Sjeldnere					1.306	.207				
Tillitsverv (baseline «aldri»)								.172		
Ja, nå							.669	.097		
Ikke nå, men tidligere							.862	.512		
Aktivt medlem (baseline «aldri»)									.710	
Ja, nå									.827	.432
Ikke nå, men tidligere									.933	.738
Andre aktiviteter										
Kunnskap- og kulturaktiviteter	.691	.000	.699	.000	.668	.000	.708	.000	.700	.000
Praktisk arbeid	1.155	.072	1.145	.091	1.090	.278	1.125	.134	1.116	.162
Husarbeid	.982	.826	.975	.755	1.001	.992	1.014	.862	1.009	.906
Sosiale aktiviteter	1.005	.943	.993	.922	1.013	.856	1.003	.970	1.000	.997
Trening og reise	1.002	.982	1.003	.973	1.002	.981	1.008	.917	1.006	.936
Bakgrunnsvariable										
Kvinne	1.168	.484	1.103	.656	1.091	.689	1.008	.970	1.042	.849
Sivilstand (baseline enke(mann))		.183		.144		.177		.286		.283
Ugift (aldri gift)	1.678	.255	1.684	.252	1.603	.299	1.612	.294	1.668	.263
Gift	.931	.853	.906	.797	.884	.750	.966	.928	.994	.988
Separert eller skilt	.954	.911	.908	.819	.930	.865	.974	.950	1.011	.980
Utdanningsnivå (0-8)	.927	.219	.937	.297	.925	.210	.926	.211	.924	.195
Alder (år)	1.284	.000	1.286	.000	1.286	.000	1.286	.000	1.284	.000
Helse										
Røyking (baseline daglig)		.140		.117		.163		.109		.104
Før, men ikke nå	.939	.756	.990	.963	.886	.556	.941	.763	.937	.748
Aldri	.950	.892	.984	.966	1.061	.874	1.027	.943	1.018	.963
Sjelden	.576	.116	.582	.124	.568	.106	.573	.111	.562	.099
Av og til	.653	.027	.657	.029	.664	.034	.646	.022	.644	.022
Egenvurdert helsetilstand (1-5)	.990	.003	.991	.004	.991	.007	.991	.006	.992	.009
Fravær pga sykdom siste 12 mnd (1-3)	1.204	.005	1.215	.003	1.212	.004	1.220	.003	1.227	.002
Tidligere fravær fra jobb >6 mnd. pga. helseproblemer	1.963	.012	2.244	.003	1.900	.018	1.939	.014	1.849	.023
Depresjon	1.018	.188	1.022	.110	1.021	.130	1.017	.225	1.018	.200
Arbeidsliv										
Yrke (baseline primærnæring/håndverker/arbeider)		.619		.745		.768		.666		.690
Akademikeryrke	1.137	.581	1.044	.856	1.118	.635	1.131	.597	1.118	.635
Kontor og salg	.911	.706	.875	.593	.950	.836	.922	.743	.918	.729
Tilfredshet med arbeidet siste uker (1-5)	.868	.212	.850	.156	.860	.188	.861	.183	.871	.224
Samlet inntekt (kr)	1.000	.163	1.000	.184	1.000	.171	1.000	.245	1.000	.270
Timer arbeid per uke	.983	.128	.982	.105	.985	.176	.983	.116	.985	.163
Hvor viktig i livet: arbeidet	1.396	.005	1.373	.009	1.365	.010	1.374	.007	1.360	.010

Psykologi og personlighet

Mestring	1.027	.331	1.028	.322	1.033	.250	1.025	.356	1.026	.347
Selvfølelse	1.012	.678	1.014	.615	1.011	.694	1.016	.573	1.017	.546
Lokalsamfunn										
Naboskapsrelasjoner	1.014	.016	1.016	.006	1.016	.008	1.014	.016	1.014	.019

Hvor viktig i livet - arbeidet: 1=svært viktig, 2=ganske viktig, 3=litt viktig, 4=ikke viktig

Tilfredshet med arbeidet: Skala fra 1 - Svært fornøyd til 5 - Svært misfornøyd

Fravær pga sykdom 1 = 1-9 dager, 2=10-20 dager, 3=20 dager eller mer.

Utdanningsnivå 0 = Ingen, 1 =Barneskolenivå, 2=Ungdomsskolenivå, 3=Videregående grunnutdanning, 4=Videregående avsluttende utd., 5=Påbygging til videregående utdanning, 6=Universitet/høgskole1, 7 =Universitet/høgskole 2, 8=Forskernivå.

Egenvurdert helsetilstand 1=Utmerket, 2=Meget god, 3=God, 4=Nokså god, 5=Dårlig

Aktivitetsnivå: Lagrede faktorscores fra faktoranalyse med oblimin rotasjon. Variable som inngår i hver faktor (faktorladninger i parentes): (1) Kunnskap og kulturaktivitet: Bruker internett eller e-post (.77), Deltar på kurs/foredrag (.73), Benytter kulturtilbud (.64), Leser bøker (.50). (2) Praktisk arbeid: Håndarbeid, snekring eller liknende (.66), Hagearbeid (.65), Vedlikehold/repasasjon (.62), Fiske/jakt (.60), (3) Husarbeid: Lager middag (.82), Renhold (.78), Gjør innkjøp (.76), (4) Sosiale aktiviteter: Er på kafé/restaurant (.78), får besøk/besøker andre (.77), (5) Trening og reise:Trening innendørs (.67), trening utendørs (.61), Fritidsreiser utenlands (.54), Bruker fritidsbolig/hytte (.52).

Depresjon: «Under finner du en liste over hvordan du kan ha følt deg i det siste. Kryss av for hvor ofte du har følt det på denne måten i løpet av den siste uka.» Indeks av 17 spørsmål med verdier fra 1 (aldri eller nesten aldri) til 4 (hele tiden eller nesten hele tiden): a Jeg var plaget av ting som vanligvis ikke plager meg, b Jeg var nedstemt og kunne ikke riste det av meg, til tross for støtte fra familie og venner, c Jeg følte meg like mye verdt som andre, d Jeg hadde problemer med å konsentrere meg om det jeg holdt på med, e Jeg følte at alt var et ork, f Jeg så lyst på framtiden, g Jeg tenkte at livet mitt hadde vært mislykket, h Jeg følte meg engstelig, j Jeg var mer taus enn vanlig, k Jeg følte meg ensom, l Folk var uvennlige, m Jeg satte pris på livet, n Jeg følte meg trist, o Jeg gråt, p Jeg følte at folk mislikte meg, q Jeg var initiativløs

Mestring: Indeks av fem spørsmål. «Nedenfor kommer en rekke påstander om hvordan du har det nå, og hvordan du forholder deg til ulike sider ved

livet. Hvor enig eller uenig er du når du tenker på deg selv nå for tiden?» a. Noen av de problemene jeg har kan jeg rett og slett ikke løse, b. Det er lite jeg kan gjøre for å forandre sider ved livet mitt som er viktige, c. Stilt overfor problemer i livet mitt føler jeg meg ofte hjelpeløs, d. Hvis jeg virkelig bestemmer meg, kan jeg gjøre nesten hva som helst (koding snudd), e. Noen ganger føler jeg det som om jeg bare blir dyttet hit og dit her i livet

Selvfølelse: Indeks av fem påstander (samme introduksjonsspørsmål som for mestring): a. Alt i alt har jeg en tendens til å føle meg nokså mislykket (koding snudd), b. Jeg får til ting like godt som de fleste andre mennesker, c. Jeg har en positiv oppfatning av meg selv, d. Iblant føler jeg virkelig at jeg ikke duger til noe (koding snudd), e. Jeg skulle ønske jeg hadde mer respekt for meg selv (koding snudd).

Nabola-relasjoner: Indeks av fem items kodet fra 1 (ingen) til 5 (de fleste): Hvor mange av dine naboer... a kan du låne ting av?, b snakker du med når dere møtes?, c er du på hils med?, d har nøkkel til boligen din?, e kan du be om å handle for deg hvis du er syk?

Tabell 4. Overlevelsesanalyse, risiko for uførhet og pensjonering over periode på fem år. Tid: antall måneder etter første intervju. Yrkesaktive i 2002 40-62 år (uførhet), 56-62 år (pensjonering).

	Uførhet (40-62 år)		Pensjonering (56-62 år)	
	Modell 1		Modell 2	
	Odds	Sig	Odds	Sig
Organisasjonsaktivitet				
Aktivitetsnivå (baseline svært høy)		.099		.754
Ingen/lavt	.737	.532	1.354	.485
Middels	.314	.043	1.013	.979
Høyt	.590	.400	1.230	.692
Andre aktiviteter				
Kunnskap- og kulturaktiviteter	.537	.000	.665	.002
Praktisk arbeid	1.272	.095	1.082	.520
Husarbeid	1.094	.540	1.063	.621
Sosiale aktiviteter	1.107	.391	.968	.759
Trening og reise	1.237	.122	.940	.593
Bakgrunnsvariable				
Kvinne	.773	.516	.879	.705
Sivilstand (baseline enke(mann))		.888		.001
Ugift (aldri gift)	.653	.586	12.731	.003
Gift	.647	.495	3.048	.152
Separert eller skilt	.776	.714	2.011	.410
Utdanningsnivå (0-8)	.976	.832	.821	.037
Alder (år)	1.163	.000	1.322	.001
Helse				
Røyking (baseline daglig)		.486		.036
Før, men ikke nå	1.165	.661	.585	.132
Aldri	1.064	.911	1.554	.527
Sjelden	.779	.660	.149	.015
Av og til	.619	.188	.589	.058
Egenvurdert helsetilstand (1-5)	.967	.000	1.006	.264
Fravær pga sykdom siste 12 mnd (1-3)	1.322	.011	1.000	.999
Tidligere fravær fra jobb >6 mnd. pga. helseproblemer	1.424	.399	1.659	.440
Depresjon	1.021	.376	1.016	.506
Arbeidsliv				
Yrke (baseline primærnæring/håndverker/arbeider)		.187		.354
Akademikeryrke	1.317	.489	1.690	.176
Kontor og salg	.600	.244	1.646	.216
Tilfredshet med arbeidet siste uker (1-5)	.839	.350	.919	.650
Samlet inntekt (kr)	1.000	.809	1.000	.133
Timer arbeid per uke	.992	.636	.967	.096
Hvor viktig i livet: arbeidet	1.418	.071	1.293	.175
Psykologi og personlighet				
Mestring	1.014	.773	1.000	.996
Selvfølelse	1.024	.645	1.021	.633
Lokalsamfunn				
Naboskapsrelasjoner	1.011	.279	1.024	.015
N	1453		274	

Tabell 5. Overlevelsesanalyse, risiko for å gå ut av yrkeslivet over periode på fem år. Tid: antall måneder etter første intervju. Yrkesaktive i 2002 40-62 år.

	Yrkesaktivitet	
	Modell 1	
	Odds	Sig
Organisasjonsaktivitet		
Aktivitetsnivå (baseline svært høy)		*
Ingen/lavt	3.822	**
Middels	2.098	
Høyt	2.278	
Andre aktiviteter		
Kunnskap- og kulturaktiviteter	.680	***
Praktisk arbeid	1.132	
Husarbeid	1.004	
Sosiale aktiviteter	1.020	
Trening og reise	1.010	
Bakgrunnsvariable		
Kvinne	1.053	
Utdanningsnivå (0-8)	.942	
Alder (år)	1.280	***
Helse		
Røyking (baseline daglig)		
Før, men ikke nå	.981	
Aldri	.966	
Sjelden	.588	
Av og til	.693	*
Egenvurdert helsetilstand (1-5)	.990	***
Fravær pga sykdom siste 12 mnd (1-3)	1.214	***
Tidligere fravær fra jobb >6 mnd. pga. helseproblemer	1.889	**
Depresjon	1.019	
Arbeidsliv		
Yrke (baseline primærnæring/håndverker/arbeider)		n.s.
Akademikeryrke	1.127	
Kontor og salg	.879	
Tilfredshet med arbeidet siste uker (1-5)	.866	
Samlet inntekt (kr)	1.000	
Timer arbeid per uke	.985	
Hvor viktig i livet: arbeidet	1.383	****
Psykologi og personlighet		
Mestring	1.024	
Selvfølelse	1.014	
Lokalsamfunn		
Naboskapsrelasjoner	1.013	
Hjelp til familie og slekt (0-2)	2.793	**
Interaksjon		
Hjelp til familie og slekt*aktivitet		*
Hjelp til familie og slekt*aktivitet (ingen/lav)	.323	***
Hjelp til familie og slekt*aktivitet (middels)	.322	**
Hjelp til familie og slekt*aktivitet (høy)	.434	
N	1453	

Litteratur

- Bjørshol, E., Høstmark, M. & Lagerstrøm, B. O. (2010). *Livsløp, generasjon og kjønn. LOGG 2007*. Oslo-Kongsvinger: SSB
- Frey, B. (2009). *Happiness. A Revolution in Economics*. Munich: The MIT Press.
- Handy, F., Cnaan, R. A., Hustinx, L., Kang, C., Brudney, J. L., Haski-Leventhal, D. et al. (2010). «A Cross-Cultural Examination of Student Volunteering: Is It All About Résumé Building?» *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(3), 498-523.
- Hart, D., Atkins, R. & Ford, D. (1998). «Urban America as a Context for the Development of Moral Identity in Adolescence». *Journal of Social Issues*, 54(3), 513-530.
- Hellevik, O. (2008). *Jakten på den norske lykken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herzog, A., House, J. S. & Morgan, J. N. (1991). «Relation of work and retirement to health and well-being in older age». *Psychology and aging*, 6(2), 202-211.
- Hong, S. & Morrow-Howell, N. (2010). «Health outcomes of experience corps: A high commitment volunteer program». *Social Science and Meidicine*, 71: 414-420.
- Hyypä, M. T. & Mäki, J. (2003). «Social participation and health in a community rich in stock of social capital». *Health Education Research*, 18(6), 770-779. doi:10.1093/her/cyf044
- Janey, J. P., Tuckwiller, J. E. & Lonquist, L. E. (1991). «Skill Transferal Benefits from Volunteer Experiences». *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 20(1), 71-79. doi:10.1177/089976409102000107
- Kawachi, I., Kennedy, B. P. & Glass, R. (1999). «Social capital and self-rated health: a contextual analysis». *Am J Public Health*, 89(8): 1187-1193.
- Kim, J. & Pai, M. (2010). «Volunteering and trajectories of depression». *Journal of Aging and Health*, 22: 84-105.
- Konrath, S., Fuhrel-Forbis, A., Lou, A. & Brown, S. (2012). «Motives for volunteering are associated with mortality risk in older adults». *Health Psychology*, 31(1): 87-96.
- Lindström, M. (2000). *Social participation, social capital and socioeconomic differences in health-related behaviours. An epidemiological study*. Lunds universitet: Lund.
- Moen, P., Dempster-McClain, D. & Williams, R. M., Jr. (1989). «Social Integration and Longevity: An Event History Analysis of Women's Roles and Resilience». *American Sociological Review*, 54(4): 635-647.
- Morrow-Howell, N., Hinterlong, J., Rozario, P. A. & Tang, F. (2003). «Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults». *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(3): 137-S145.
- Musick, M. A., Herzog, A. R. & House, J. S. (1999). «Volunteering and Mortality Among Older Adults: Findings From a National Sample». *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 54B(3): 173-S180. doi:10.1093/geronb/54B.3.S173
- Musick, M. A. & Wilson, J. (2003). «Volunteering and depression: the role of psychological and social resources in different age groups». *Social Science & Medicine*, 56(2), 259-269.
- Rose, R. (2000). «How much does social capital add to individual health? A survey study of Russians». *Soc Sci Med*, 51(9): 1421-1435.

- Ruiter, S. & De Graaf, N. D. (2009). «Socio-economic Payoffs of Voluntary Association Involvement: A Dutch Life Course Study». *European Sociological Review*, 25(4): 425-442.
- St. meld. nr. 32. (1996-97). Om tilskudsregler for barne- og ungdomsorganisasjonene.
- Sundquist, K., Lindstrom, M., Malmstrom, M., Johansson, S. E. & Sundquist, J. (2004). «Social participation and coronary heart disease: a follow-up study of 6900 women and men in Sweden». *Soc Sci Med*, 58(3): 615-622.
- Tang, F. (2009). «Late-Life Volunteering and Trajectories of Physical Health». *Journal of Applied Gerontology*, 28(4): 524-533.
- Thoits, P. A. & Hewitt, L. N. (2001). «Volunteer work and well-being». *J Health Soc Behav*, 42(2): 115-131.
- Uggen, C. & Janikula, J. (1999). «Volunteerism and Arrest in the Transition to Adulthood». *Social Forces*, 78(1): 331-362. doi:10.1093/sf/78.1.331
- Van Willigen, M. (2000). «Differential Benefits of Volunteering Across the Life Course». *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 55(5): S308-S318.
- Veenstra, G. (2000). «Social capital, SES and health: an individual-level analysis». *Soc Sci Med*, 50(5): 619-629.
- Wilson, J. (2012). «Volunteerism Research». *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(2): 176-212.
- Wollebæk, D. & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
- Ziersch, A. M. & Baum, F. E. (2004). «Involvement in civil society groups: Is it good for your health?» *Journal of epidemiology and community health (1979)*, 58(6): 493-500.

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Rapport 2012:4

<i>Forfatter/Author</i> Bernard Enjolras, Kari Steen-Johnsen og Guro Ødegård (red.)
<i>Tittel/Title</i> Deltagelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter
<i>Sammendrag</i> Gjennom fem selvstendige kapitler tar denne rapporten for seg forutsetninger for og effekter av deltagelse i frivillige organisasjoner. Fokus legges spesielt på de som deltar i minst grad, de med lave sosioøkonomiske ressurser samt etniske minoriteter. I tillegg har rapporten et spesielt fokus på barn og unge. De første tre kapitlene, rapportens del 1, tar for seg forutsetninger for deltagelse. Her belyses først hvordan sosial bakgrunn og økonomi påvirker barns og unges medlemskap. Deretter diskuteres betydningen av sosial forankring og sosiale bakgrunnsfaktorer for medlemskap i befolkningen generelt. I del 1 presenteres også en kvalitativ studie av fire lokalsamfunn, der vi har undersøkt hvilke deltagelsesbarrierer som finnes for barn- og unge med minoritetsbakgrunn. I rapportens del 2 diskuteres de effektene unge får av deltagelse i frivillige organisasjoner. Først undersøkes forutsetningene for at unge forblir aktive i organisasjonssamfunnet i overgangen til voksenlivet. Deretter analyseres betydningen organisasjonsdeltagelse har for deltagelse i arbeidsmarkedet og for sannsynligheten for å ta utdanning.
<i>Emneord</i> Frivillige organisasjoner, deltagelse, sosial ulikhet, ungdom, barn, minoriteter, arbeidsmarked
<i>Summary</i> This report discusses conditions for and effects of participation in voluntary organizations, through five independent chapters. Focus is placed on those who participate to a lesser extent, those with low socioeconomic status and ethnic minorities. The report places particular emphasis on the participation of children and youth. The first three chapters, part 1 of the report, analyze conditions for participation. First, the importance of social background and economic factors related to membership among children and youth is discussed. This is followed by an analysis of how social background factors and local embeddedness impact on the likelihood of membership within the population as a whole. In part 1 we also present a qualitative study of barriers to participation for children and youth with minority backgrounds, within the context of four local communities. Part 2 of the report discusses the effects of participation in voluntary organizations for youth. First, the conditions that influence whether youth continue to be active in voluntary organizations in the transition to adulthood are discussed. This is followed by a chapter that analyzes the importance of participation in organizations for participation in the labour market and for the likelihood of starting an education.
<i>Index terms</i> Voluntary organizations, participation, inequality, youth, children, minorities, labour market